

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1945.

Andra kammaren.

Nr 25.

Fredagen den 1 juni.

Kl. 3.30 em.

§ 1.

Justerades protokollen för den 25 och den 26 nästlidna maj.

§ 2.

Herr talmannen meddelade, att herr Olovson i Västerås, som vid kammarens sammanträde den 7 sistlidna mars med läkarintyg styrkt sig från och med den 1 i samma månad tills vidare vara hindrad att delta i riksdagsgöromålen, denna dag åter intagit sin plats i kammaren.

§ 3.

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet **Sköld**, erhöll på begäran ordet och anförde: Herr talman! I en med andra kammarens tillstånd framställd interpellation har herr Svensson i Ljungskile frågat mig, om jag anser mig kunna vidtaga några åtgärder, som leda till större aktsamhet vid vår krigsmakt med det inkallade manskapets liv och hälsa. *Svar på interpellation.*

Tidigare har interpellanten till mig ställt en enkel fråga av samma innebörd. Sedan jag under hand meddelat honom, att en dylik fråga icke kunde lämpligen besvaras inom ramen för det utrymme, som plägar tillmätas åt svar på enkla frågor, har frågan återkommit i form av den nu föreliggande interpellationen.

Det i interpellationen framställda spørsmålet har erhållit en mycket vid avfattning. Av motiveringen kan emellertid utläsas att interpellationen avser att få klarlagt, huruvida ytterligare åtgärder erfordras och kunna vidtagas i syfte att vid inkallelse av värnpliktiga till militärtjänstgöring effektivt gallra ut eller till lindrigare tjänstgöring hänvisa sjuka eller svaga personer. Vid mitt svar utgår jag från att interpellanten åsyftat detta spørsmål.

Självfallet böra sådana bestämmelser vara meddelade, att till olika slag av värnpliktstjänstgöring uttagas endast värnpliktiga som mäktat genomgå utbildningen och fullgöra tjänstgöringen. Det är naturligt, att den enskilde, som icke kan undandraga sig värnpliktens fullgörande, måste ha rimlig säkerhet för att han icke blir tilldelad en tjänstgöring, som överstiger hans förmåga och där hans hälsa därför kan utsättas för risker. Lika naturligt är, att försvarsväsendet icke bör vara betjänt av att för olika uppgifter uttagas personer, om på grund av dålig hälsa eller av andra skäl icke äro lämpade för avsedda uppgifter. Utbildningen lider därav, och svårigheter uppkomma icke blott för den enskilde utan även för befälet och kamraterna. På detta område sammanfalla sålunda den enskildes önskemål med försvarsväsendets intresse.

Frågan om indelning av de värnpliktiga efter deras lämplighet för olika slags krigstjänstgöring har på grund härav sedan gammalt tillmätts stor vikt inom försvarsväsendet. Till för ett par år sedan togs härvid hänsyn i främsta rummet till den värnpliktiges fysiska hälsa och kroppsbeskaffenhet.

Svar på interpellation. (Forts.)

Numera sker även en bedömning med beaktande i högre grad av den värnpliktiges psykiska förutsättningar och lämplighet för olika uppgifter. På sistnämnda spörsmål, som i huvudsak faller utom ramen för den framställda frågan, ingår jag icke här utan tar sikte på spörsmålet, hurvida de bestämmelser och det förfarande som numera tillämpas för prövning av de värnpliktigas fysiska duglighet för krigstjänst kunna sägas vara tillfredsställande.

Nu gällande bestämmelser återfinnas i inskrivningsförordningen, besiktningsskungörelsen och besiktningsreglementet, det sistnämnda utfärdat av försvarets sjukvårdsförvaltning och de förstnämnda av Kungl. Maj:t. Ärligen utgiver härutöver sjukvårdsförvaltningen anvisningar och kommentarer till besiktningssreglementet till ytterligare ledning för läkaren vid undersökningen av de värnpliktiga.

Vid inskrivning av värnpliktiga avses enligt dessa bestämmelser skola ske en ingående medicinsk prövning av hälsotillståndet, i vissa fall förknippad med specialistundersökning. Med ledning av denna prövning hänföres de värnpliktiga till sex olika besiktningssgrupper. Värnpliktiga med fel, lyten eller sjukdomar, som begränsa deras duglighet till krigstjänst, hänföres till besiktningssgrupp 3 eller 4, varvid till besiktningssgrupp 4 föras värnpliktiga, vilkas militära användbarhet är i väsentlig grad begränsad. Till en besiktningssgrupp 0 hänföres värnpliktiga, som äro odugliga till krigstjänst.

Det är självfallet av stor vikt, att de grundläggande bestämmelser och anvisningar, som de prövande läkarna följa, äro entydiga och i nivå med den medicinska utvecklingen. I dessa bestämmelser och anvisningar företagas därför ändringar gång efter annan med beaktande av nya rön på den medicinska vetenskapens område och till följd av tillkomsten av nya vapenslag och utbildningsföreskrifter. Emellertid förhåller det sig så, att på grund av de mänskliga sjukdomarnas skiftande natur ett besiktningssförfarande aldrig kan grundas på exakta detaljanvisningar för varje tänkbart fall av kroppsfel eller sjukdom. Gradskillnader i människans byggnad skapa ett otal skiljaktigheter i fråga om en och samma art av kroppsfel. Därför måste även detaljföreskrifterna bli summariska, och det rätta bedömandet av en värnpliktigs duglighet för krigstjänst blir i sista hand beroende av läkarens subjektiva uppfattning. Bland annat med tanke härpå biträdes från och med 1942 varje inskrivningsnämnd av två läkare, varav om möjligt den ene är invärtes-medicinskt och den andre kirurgiskt utbildad.

Anförda bestämmelser avse den prövning, som sker vid inskrivning av värnpliktiga. När de värnpliktiga rycka in till första tjänstgöring, underkastas de en andra läkarbesiktning, kompletterad med uppläggning av ett hälsoregister. Även härvid tjänar besiktningssreglerandet till ledning för läkaren. Med stöd av denna andra besiktning äger läkaren förklara värnpliktig oduglig eller tillfälligt oduglig till krigstjänst, föra honom till annan besiktningssgrupp än den i vilken han vid inskrivningen placerats eller föreslå ändring av tidigare beslut om tilldelning eller uttagning. Vid denna läkarundersökning, som är nästan lika omfattande som en s. k. större livförsäkringsundersökning, har läkaren även möjlighet att i oklara fall remittera den värnpliktige till specialist.

Det är självfallet, att vid undersökningar av detta slag särskild uppmärksamhet måste ägnas värnpliktiga, som vid inskrivning hänförs till besiktningssgrupp 3 eller 4 och vilkas hälsotillstånd alltså icke kan anses fullt tillfredsställande. Sådana värnpliktiga skola enligt gällande bestämmelser, så snart lämpligen kan ske efter påbörjande av första tjänstgöringen eller motsvarande tjänstgöring, prövas av en granskningsnämnd, i vilken en militärläkare ingår, för bestämmande av den användning, vartill den värnpliktige bör avses i förbands krigsorganisation, och den utbildning och tjänstgöring som han med hän-

Scar på interpellation. (Forts.)

syn härtill bör undergå. Härvid tages hänsyn bland annat till den värnpliktiges kroppsbeskaffenhet.

Det ökade personalbehovet under den förstärkta försvarsberedskapen ledde till en överarbetning åren 1941—1942 av besiktningsreglementet i syfte att bereda möjlighet att utnyttja förut frikallade eller icke inskrivna för vissa uppgifter, exempelvis yrkesarbete och handräckningstjänst. Det rörde sig härvid företrädesvis om grupperna 3 och 4. Vid uttagning av dessa värnpliktiga visade det sig emellertid, att vissa av dem — huvudsakligen tillhörande grupp 4 — med svag kroppsbyggnad, klent hjärta, svag rygg eller dylikt icke tålde ansträngningarna vid värnpliktsutbildningen. På grund härav företogs en utredning, vilken ledde till föreskrift om ytterligare begränsningar i användningen av värnpliktiga, tillhörande grupp 4.

De nu berörda bestämmelserna om läkarbesiktning av värnpliktiga, tillhörande grupp 3 eller 4, i anslutning till inryckning äga tillämpning endast beträffande till första tjänstgöring inryckande värnpliktiga. Det vore synnerligen önskvärt, om en liknande läkarbesiktning kunde företagas även av de till nämnda besiktningsgrupper hörande värnpliktiga som rycka in till beredskapstjänst. Så har emellertid enligt inhämtad uppgift som regel icke kunnat ske, och dylika läkarbesiktningar anses icke heller framdeles kunna obligatoriskt utföras av den läkarpersonal som står till buds.

De allmänna bestämmelser som gälla på detta område och för vilka jag nu i korthet redogjort böra ses mot bakgrunden av de åtgärder som särskilt under de senaste åren vidtagits för att även i andra hänseenden skydda de värnpliktiga under värnpliktstjänstgöring. Sålunda bör nämnas införandet av obligatorisk skyddsypning mot tyfus och paratyfus, genomförande på frivillighetens väg av skyddsypning mot tuberkulos, utvidgning av skärmbildsundersökningarna, den genomgripande förbättringen av de värnpliktigas tandvård, beredande av möjlighet till profylaktisk behandling av smitta mot könssjukdomar, utfärdandet av anvisningar om bekämpande av tuberkulos, epidemiska sjukdomar och könssjukdomar, beredande av dietmat åt värnpliktiga med mag- eller tarmåkommor, införandet av nya registreringsbestämmelser avseende att trygga en noggrann kontroll av de sjuka, utökning samt förbättrad utbildning av sjukvårdspersonalen vid truppförbanden, förbättring av sjukvårdsmaterielen samt modernisering genom ny- och ombyggnad av truppförbandssjukhusen. I detta sammanhang bör även nämnas, att sjukvårdsförvaltningen överväger att föreslå genomförande av obligatorisk calmetteypning av tuberkulin-negativ personal vid försvaret i stället för den nu frivilligt tillämpade ympningen.

Men äro nu dessa åtgärder till kontroll av de värnpliktigas duglighet för krigstjänst i och för sig effektiva och tillräckliga?

Allmänt sett förefaller det, som om de nu gällande bestämmelserna skulle såvitt angår de till första tjänstgöring inryckande värnpliktiga trygga en insiktsfull sovring med hänsyn till deras duglighet för krigstjänstgöring av olika slag. Det praktiska resultatet är emellertid beroende av bestämmelsernas tillämpning och därigenom av sådana faktorer som läkarnas utbildning, erfarenhet, omdöme och grundlighet, deras allmänmedicinska kunnande, deras intresse för sin uppgift och deras uppfattning rent principiellt om militärtjänstens krav och urvalet till densamma. Men tillämpningen kan även vara beroende av tillfälligheter, såsom de undersöktas tillstånd vid undersökningstillfället. Den inverkan dessa faktorer kunna få kan endast i mindre utsträckning påverkas av reglerande bestämmelser.

De förhållanden under vilka sovringen skett under beredskapstiden böra i detta sammanhang beaktas. En allmän strävan har under denna tid varit att över ett större antal värnpliktiga fördela beredskapsbördorna och att skapa

Svar på interpellation. (Forts.)

största möjliga rättvisa vid inkallelserna. Ett led häri har varit förutnämnda efterbesiktning av tidigare från värnplikten frikallade. Det är tydligt, att denna allmänna strävan föranlett uttagning till värnpliktstjänstgöring även i vissa fall, då så *icke bort* ske. Redan tidigare har jag haft anledning uppmärksamma detta förhållande. Vid anmälan av anslagsäskandena under fjärde huvudtiteln i 1944 års statsverksproposition erinrade jag sålunda, att det då tillämpade besiktningsreglementet innehöll mindre stränga fordringar, än tidigare varit fallet, med avseende å de värnpliktigas kroppsbeskaffenhet, vilket lett till en ökning av antalet inskrivna värnpliktiga. Jag framhöll, att i den mån ökningen hänförde sig till värnpliktiga, vilka med hänsyn till sin kroppsbeskaffenhet kunde anses fullt lämpliga för utbildning med vapen, intet torde vara att invända mot en sådan utveckling. Skulle emellertid ökningen även hänföra sig till värnpliktiga, som — antingen redan vid inskrivningen eller ock sedermera under tjänstgöringen — ansåges icke lämpligen böra utbildas med vapen utan endast kunna utnyttjas såsom handräckning eller i expeditionstjänst, ansåg jag, att vägande invändningar kunde riktas mot en sådan utveckling. Av årets fjärde huvudtitel framgår, att det nu tillämpade besiktningsreglementet utformats med hänsynstagande till vad jag sålunda anförde. Såsom jag i nyssnämnda sammanhang anförde, bör emellertid den fortsatta utvecklingen på området följas med uppmärksamhet.

Som allmän princip vid uttagning av värnpliktiga bör enligt mitt förmenande gälla, att man i tveksamma fall hellre bör fria än fälla. Det är icke någon mening med att försvarets utbildnings- och krigsorganisation utsättes för den belastning, som vällass genom att svaga eller sjuka personer uttagas för uppgifter som de icke rå med. I anslutning till mina uttalanden i 1944 och 1945 års statsverkspropositioner pågår för närvarande jämlikt direktiv av mig inom försvarets sjukvårdsförvaltning i samråd med försvarsgrensöverläkarna ytterligare utredning av frågan om de till besiktningsgrupp 4 hänfödda värnpliktigas utbildning och användbarhet i militärtjänst. Denna utredning sker mot bakgrund av beredskapstidens erfarenheter beträffande dessa värnpliktigas möjligheter att fullgöra skilda uppgifter under olika skeden av värnpliktsåldern. Vid utredningen är utgångspunkten, att till militärtjänst icke skola uttagas andra än sådana som kunna vara till positiv nytta inom försvarsväsendet.

Redogörelsen i det föregående har blottat en påtaglig brist i besiktningsförfarandet, den nämligen att en grundlig läkarbesiktning icke företages å till beredskapstjänstgöring inryckande värnpliktiga tillhörande grupp 3 eller 4. Även om en dylik läkarbesiktning, omfattande alla här ifrågakommande värnpliktiga, av rent organisatoriska skäl icke synes kunna genomföras, bör enligt min mening övervägas, om icke åtminstone de till besiktningsgrupp 4 hörande värnpliktiga böra grundligt läkarundersökas även i samband med inryckning till beredskapstjänstgöring. Huruvida möjligheter härför föreligga med hänsyn till tillgången på läkare, är för närvarande föremål för övervägande inom försvarets sjukvårdsförvaltning. Bedömandet av frågan påverkas givetvis av resultatet av den förutnämnda revisionen av bestämmelserna rörande uttagning till denna besiktningsgrupp.

Interpellanten har berört tre särskilda fall, vilka synts honom tyda på att, såsom orden fallit, de militära myndigheterna driva en orimligt hård linje även gentemot sjuka och skadade personer. Jag har låtit särskilt undersöka dessa fall, i den mån utredning icke redan förelegat.

Ett av fallen avser en värnpliktig som ännu icke fullgjort sin första tjänstgöring. Han har vid ett par tillfällen T-förklarats, d. v. s. tillfälligt frikallats från värnpliktstjänstgöring i avbidan på säkrare erfarenheter om sjuk-

Svar på interpellation. (Forts.)

domens art. Vederbörande har vid olika tillfällen läkarundersökts av läkare inom och utom försvarsväsendet, bl. a. vid ett länslasarett. Av uttalandet därifrån har framgått, att inga som helst objektiva sjukdomstecken kunnat konstateras men att fortsatt kontroll borde verkställas och att vederbörande icke borde utsättas för större påfrestningar. I detta fall synes det vara fråga om överkänslighet i andningsorganens slemhinnor med upprepade luftvägsaffektioner både under civila förhållanden och i militärtjänst. Den värnpliktige har numera överförs från besiktningsgrupp 1 till 4 och skall i höst ånyo inkallas, varvid efter direktiv av sjukvårdsförvaltningen kommer att noggrant övervägas, om vederbörande icke bör förklaras oduglig till krigstjänst. Detta fall synes mig icke vara märkningsvärt, under förutsättning att ur medicinsk synpunkt anledning varit att antaga, att åkomsten är av övergående beskaffenhet.

Ett annat av interpellanten omnämnt fall avser en textilarbetare, som under frivillig militärtjänstgöring 1941 råkat ut för ett olycksfall, för vilket han av riksförsäkringsanstalten tillerkänts ersättning. Någon organisk skada ha upprepade röntgenundersökningar icke kunnat ådagalägga. Under militärtjänstgöringen har han mestadels erhållit lindrig tjänst samt varit sjukskriven under längre perioder sedan 1941. Han har vid ett tillfälle kommanderats till en krigsbyggnadspluton. Denna tjänstgöring kan icke anses ha varit lämplig. Sjukvårdsförvaltningen kommer att anmoda vederbörande läkare att taga i övervägande, huruvida icke den värnpliktige bör förklaras oduglig till krigstjänst. För egen del måste jag finna en dylik åtgärd från förvaltningens sida mycket befogad.

Det tredje i interpellationen avsedda fallet avser en 36-årig byggnadsarbetare, som inryckt till beredskapstjänstgöring vid Lv 1 i Karlsborg och utan resultat begärt att på grund av hjärtfel få bli hemsänd och som strax efter inryckningen avlidit på grund av sin sjukdom. Rörande denna tragiska händelse har en mycket grundlig utredning verkställts av militära myndigheter och polismyndigheter, varförutom medicinalstyrelsen yttrat sig rörande den ansvarige läkarens förfarande. Av medicinalstyrelsens yttrande framgår, att den tjänstgöring som den värnpliktige haft att fullgöra genomgående varit lindrig men att ingen torde nu efteråt kunna säga, huruvida en ytterligare lindring i tjänstgöringen skulle ha förekommit dödsfallet. Det har synts medicinalstyrelsen ådagalagt, att regementsläkaren gjort sig skyldig till vissa försummelser vid handläggningen av detta fall, vilkas betydelse för utgången dock icke låta sig i efterhand avgöra. Medicinalstyrelsen har med anledning av denna händelse beslutat erinra regementsläkaren om hans skyldighet att i utövande av sin tjänst som militärläkare ständigt beakta sitt *medicinska* ansvar för honom anförtrött militärt manskap. Fallet är för närvarande föremål för militieombudsmannens prövning. Med hänsyn härtill vill jag begränsa mig till det nu sagda.

I detta sammanhang bör nämnas, att från försvarets sjukvårdsförvaltning meddelats, att undersökningen av värnpliktiga, som lida av hjärtsjukdom, ännu icke kan anses vara tillfredsställande ordnad. Frågan har under de senare åren uppmärksamrats men en lämplig lösning har försvärats därigenom, att den medicinska sakkunskapen ännu icke enats om vilka undersökningsmetoder som äro de lämpligaste och om vilka fordringar som böra ställas på undersökningsresultaten. Sjukvårdsförvaltningen har under övervägande att försöksvis för vissa trupper anskaffa kompletterande utrustning för hjärtundersökningar i syfte att skapa gynnsammare betingelser för utredning av tveksamma fall av hjärtsjukdomar. För egen del finner jag det välbetänkt att denna fråga ytterligare utredes men vill framhålla, att i tveksamma fall

Svar på interpellation. (Forts.)

av denna art det synes vara befogat att, såsom i det föregående anförts, hellre fria än fälla.

Avslutningsvis vill jag erinra, att försvarsväsendets sjukvårdsorgan icke minst under de senare åren utfört ett aktingsvärt arbete för att främja en rationell hälso- och sjukvård inom försvaret. Jag vill framhålla betydelsen av att detta arbete konsekvent fullföljes. Av den största vikt härvidlag är, att varje inom försvaret tjänstgörande läkare känner sitt ansvar och ägnar ett mänskligt intresse åt envar värnpliktig, som påkallar hans hjälp. Allestädes synes detta ej nu vara fallet. På anledningarna härtill skall jag icke här närmare ingå — det skulle föra för långt. Att sjukvårdsorganen allvarligt uppmärksamma detta förhållande och undan för undan söka bättra, där det brister, är emellertid uppenbart.

Härefter yttrade:

Herr **Svensson** i Ljungskile: Herr talman! Såsom omnämndes i herr statsrådets svar var denna fråga först framställd som en enkel fråga, vilken av här meddelat skäl icke blev besvarad. Jag förvandlade den då till en interpellation med en synnerligen knapphändig motivering. Det har icke varit min avsikt att här ställa till med en diskussion om enskilda fall, utan att få svar på frågan, huruvida det var möjligt att något ytterligare allmänt taget kunde göras för att skydda manskapet mot risker beträffande hälsa och liv. Jag ber, herr talman, att till herr statsrådet och chefen för försvarsdepartementet få framföra mitt tack för det utförliga och mycket positiva svar han lämnat.

Herr statsrådet har i sitt svar givit uttryck åt en principiell uppfattning i dessa frågor som enligt mitt förmenande är mycket tillfredsställande, och jag tror, att både de värnpliktiga och deras anhöriga ha all anledning att vara tillfredsställda med de principiella synpunkter som här framförts. Jag skulle vilja framhålla, att det vore i hög grad önskvärt, om den syn på dessa frågor som här kommit till uttryck i interpellationssvaret bleve känd, begrundad och tillämpad överallt ute i förbanden, i första hand av militärläkarna.

Det har vidare lämnats en redogörelse för hur denna principiella inställning kommit till uttryck i författningar och reglementen och vilka generella åtgärder som ha vidtagits. Det framgick ju därav, att betydande insatser gjorts för att förebygga hälsorisker. Men det framgick också av svaret, att allt inte är så bra som man skulle kunna önska.

Beträffande dem som inkallats till den första tjänstgöringen synas de generellt anbefallda åtgärderna uppfylla alla rimliga krav. Jag skulle dock där vilja peka på en sak. Jag vet icke, om det går att göra något åt den, kanske möjligen tillämpningsvis. Det gäller de risker som äro förenade med studenternas inkallelse till tjänstgöring omedelbart efter avlagd examen. Dessa pojkar, som slitit hårt med sina studier, äro vanligtvis utarbetade och trötta samt många gånger fysiskt försvagade, när de rycka in, och det är givetvis av stor betydelse, att detta beaktas, så att man icke under den närmaste tiden efter deras inryckning överanstränger värnpliktiga av detta slag.

När det gäller efterbesiktningen av tidigare frikallade, har man nog i vissa fall skjutit över målet. Jag tror för min del, att här har den allmänna opinionens krav på en rättvis fördelning av beredskapsbördan medverkat till att man gått hårdare fram än som varit riktigt. Kravet på att dessa beredskapsbördor skola delas lika av alla är begripligt, men om det i tillämpningen har lett till att man även tagit med personer som objektivt sett icke passa för tjänstgöringen, har det givetvis icke varit till någon fördel för försvaret eller för dessa beredskapsmäns kamrater.

Statsrådet pekade på att det även i övrigt föreligger vissa brister i hälso-

Svar på interpellation. (Forts.)

kontrollen, särskilt vid inkallelser till beredskapstjänst, då de värnpliktiga, även när de tillhöra grupperna 3 och 4, icke underkastas någon läkarundersökning vid tjänstgöringens början. Här ställdes särskilda åtgärder i utsikt för att om möjligt eliminera åtminstone en del av riskerna. I och för sig vore det väl lika befogat, att beredskapsmännen bleve underkastade läkarundersökning som de värnpliktiga vid första tjänstgöringen, särskilt i den mån beredskapsmännen tillhöra högre åldersgrupper, då stora förändringar kunna ha skett i deras hälsotillstånd. Men detta är givetvis av praktiska skäl icke möjligt.

Det är naturligtvis, såsom statsrådet framhöll, på den praktiska tillämpningen av givna föreskrifter det i första hand hänger. Inga anvisningar kunna ju hjälpa, ifall de icke bliva tillämpade på ett rätt sätt. Särskilt när det gäller beredskapsfolket, som icke har undergått någon generell läkarundersökning, är den fortlöpande sjukvården av mycket stor betydelse. Statsrådet säger, att det vid bestämmelsernas tillämpning hänger på läkarnas utbildning, erfarenhet, omdöme och grundlighet, deras allmänmedicinska kunnande, deras intresse för sin uppgift och deras uppfattning rent principiellt om militärtjänstens krav och urvalet till densamma. Den gamla uppfattningen om militärläkarna var ju inte alltför respektfull från det svenska folkets sida, men säkert har en hel del förbättrats på detta område. Att tillämpningen alltjämt är ojämn, visar emellertid fall som ha inträffat och förhållanden som man allt emellanåt kommer i beröring med. Det är givetvis här fråga om att få en rätt inställning, en rätt mentalitet, en riktig tillämpning av vad överordnade myndigheter föreskriva. Jag får ju säga, att de fall jag kommit i beröring med — även en del som inte äro omnämnda här — visa, att de överordnade myndigheterna ha en mycket mer nyanserad inställning än vad läkarna ute på förbanden i vissa fall ha.

Jag skall inte ge mig in på någon diskussion om de tre fall som äro omnämnda i min interpellation. Två av fallen sakna för övrigt aktualitet i detta sammanhang, i det att den ene mannen är död och den andre, såvitt jag förstår, fullkomligt oduglig till krigstjänstgöring. Jag skulle emellertid vilja säga några få ord om det fall, som gäller en man vilken blivit tillfälligt friförklarad på grund av upprepade lunginflammationer. Man behandlar ju nu en lunginflammation på annat sätt än förr; sjukdomen kan stoppas på ett tidigt stadium och förloppet behöver inte bli detsamma som tidigare. Under åren efter 1940 har emellertid denne man haft lunginflammation eller uppenbara ansatser till lunginflammation inte mindre än åtta gånger, och han verkar oerhört skör. Jag kan inte tänka mig, att en person av detta slag kan inordnas i arbetet på ett militärt förband. Även när han är civil och får sköta sig själv, råkar han gång efter annan ut för infektioner i luftvägarna. Att han är sin moders ende son och att modern är änka gör ju inte fallet mindre behjärtansvärt. Men bortsett från detta tror jag att det objektivt sett finns anledning att handskas ytterligt varligt med människor av detta slag.

Statsrådet säger att han inte finner behandlingen av detta fall anmärkningsvärd, och det kanske inte den gör som studerar fallet i handlingarna. Men när man känner vederbörande, har man ett mycket starkt intryck av att det är en människa som inte står rycken för något slag av krigstjänst.

Med dessa korta reflexioner ber jag, herr talman, att få tacka för det svar, som statsrådet lämnat.

Herr **Fahlman**: Herr talman! Jag hade egentligen inte tänkt deltaga i debatten, då jag tidigare gjort mig underrättad om att förhållandena på detta område komma, såsom herr statsrådet här meddelat, att i framtiden bli mer till-

Svar på interpellation. (Forts.)

fredsställande ordnade. Emellertid anser jag mig inte i detta sammanhang kunna underlåta att peka på ett upprörande fall, där en del omständigheter tyda på att det just är fråga om brist på omdöme och kanske även på intresse från läkarnas sida.

Jag har vid handläggningen av ett skatteärende i min hemstad kommit att taga närmare kännedom om ett sjukdomsfall eller rättare sagt om ett fall av vanvård, som visar en anmärkningsvärd omdömeslöshet från läkarnas sida, vilket dock icke föranlett någon åtgärd. En värnpliktig vid I 6, Kristianstad, gummifabriksarbetare i Hälsingborg vid namn Börje Jönsson, begärde 1942 befrielse från honom påvilande skatter. Han åberopade såsom skäl därför, att han under sin militärtjänstgöring i juli 1941 ådragit sig ryggtuberkulos med fistel, för vilken sjukdom han vårdats å olika sjukhus, och att det vore ovisst när han kunde bli återställd. Dessförinnan hade Jönsson vårdats å Hälsingborgs lasarett för lungsäcksinflammation, och vid sin inryckning till militärtjänst företedde han intyg härom. Det företogs därvid en okulärundersökning av ögon, hjärta och lungor, men Jönsson bestrider att någon röntgenundersökning ägde rum. Till det av honom företedda intyget tog läkaren inte någon som helst hänsyn, utan förklarade att det var för gammalt. Den värnpliktige förklarades därefter vara fullt frisk och tilldelades i enlighet därmed tjänstgöring vid ett kulspjuteförband.

I en till försäkringsrådet ställd skrivelse — riksförsäkringsanstalten har nämligen förklarat Jönsson icke vara berättigad till ersättning för sjukdom under militärtjänstgöring — anför Jönsson: »Då jag vid framryckning i juli månad bar kulspjutelavetten på axeln och skulle kasta av mig lavetten, hängde denna upp sig i karbinremmen och tillfogade mig ett hårt slag i ryggen, så att jag hade svårt att resa mig upp. Omedelbart kände jag hur en knuta slog upp just där som lavetten slagit emot. Kulan förstorades mer och mer och på kvällen var den så stor som en knuten näve. Påföljande dag blev jag sjukskriven i grupp 0 men efter en vecka måste jag åter tjänstgöra på trupp. Jag erhöll ingen som helst behandling, för skadan. Kulan, som fortfarande var så stor att den syntes utanpå uniformen, gick inte tillbaka. Sedan jag haft 14 dagars tjänstledighet i augusti besökte jag regementets sjukhus, där en ny läkare tjänstgjorde, vilken omedelbart lät inlägga mig på sjukhuset. Jag blev senare remitterad till lasarettet i Kristianstad.»

Jönsson anför också ett utlåtande av medicinalstyrelsen till pensionsstyrelsen rörande en ansökan om inträde i sjukförsäkring för en person, som sex år tidigare genomgått lungsäcksinflammation. Det heter där: »Det bör i detta sammanhang påpekas, att enligt besiktningsreglementet den, som under de senaste 4 åren varit sjuk i lungsäcksinflammation, är oduglig till krigstjänst.»

Fallet Jönsson har varit föremål för M. O:s prövning och det har därvid framkommit, att besiktningsreglementets föreskrifter icke följts. Men det oaktat har militieombudsmannen icke ansett sig böra meddela annat än vad som i ärendet förekommit utan att föranstalta om någon åtgärd. Detta är så mycket mer beklagligt som vederbörande under lång tid svävat mellan liv och död och det ovillkorligen måste vara fråga om ett fall, där läkarna på ett helt annat sätt borde ha ingripit.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 4.

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet **Domö**, som yttrade: Herr talman! Herr Hagberg i Malmö har till mig riktat följande frågor.

Svar på interpellation. (Forts.)

1. Har herr statsrådet observerat den tendens, som efter höjningen av lokalportot den 1 juli 1944 framträtt flerstädes i landet, att i konkurrens med postverket anordna lokal distribution av postförsändelser?

2. Har herr statsrådet i så fall för avsikt att, för att möta sådan konkurrens, föreslå ett återställande av lokalportot till vad det var före nämnda dag?

Innan jag närmare ingår på interpellantens frågor skall jag med några ord beröra gällande regler beträffande postverkets rätt i fråga om befordran av brev och brevkort.

Hithörande bestämmelser återfinnas i en kungörelse av år 1888. I denna stadgas, att statens postverk äger uteslutande rätt att mot avgift besörja regelbunden befordran av förseglade eller eljest tillslutna brev ävensom av brevkort. Detta gäller såväl befordran mellan olika orter som inom orter, där postverket anordnat lokalbrevbefordran. I kungörelsen utsättes vidare straff för den, som på visst sätt gör intrång i postverkets ensamrätt.

Från generalpoststyrelsens sida har gjorts gällande, att postmonopolet skulle omfatta befordran av — förutom brevkort — alla försändelser, som enligt gällande författningar äro belagda med vanligt brevporto. Däremot skulle det stå enskilda företag fritt att befordra — förutom paket, tidningar, penninganvisningar och dylikt — sådana icke tillslutna brev, som innehålla exempelvis reklamtryck, nyårshälsningar m. m. En sådan tolkning av monopolkungörelsen innebär tydligen, att någon konkurrens med postverket i fråga om befordran av försändelser, som draga brevporto, icke skulle vara tillåten och att de enskilda postföretagen få inskränka sin verksamhet till sådana slag av försändelser, vilkas befordran även för postverket medför ringa inkomst eller rent av förlust. Såsom framgår av det följande, är emellertid frågan om innebörden av postmonopolet föremål för rättslig prövning.

Om lokalpostföretagens verksamhet har jag från generalpoststyrelsen inhämtat i huvudsak följande uppgifter. Före lokalportohöjningen den 1 juli 1944 synas endast två lokalpostföretag ha varit i verksamhet. I slutet av april 1945 funnos sådana företag i omkring 30 städer. En del företag torde ha erhållit väsentliga tillskott till sitt startkapital genom medel, som influtit på försäljning av frankotecken till samlare. I vissa fall ha företagen startats av eller erhållit understöd från köpmannasammanslutningar. En viss bas för verksamheten har på sina håll erhållits genom att större företag lämnat sina lokalförsändelser till lokalpostföretag för distribution. Lokalpostföretagen ha även uppsatt brevlådor för insamling av försändelser från allmänheten. Vissa tecken tyda på, att lokalpostföretagen äro obenägra att ombesörja befordran av postförsändelser till och inom städernas ytterområden och att de i viss utsträckning söka så att säga skumma den värdefullaste innerstadstrafiken.

Förekomsten av privata postföretag vid sidan av postverket har skapat vissa olägenheter av teknisk natur. Det har sålunda visat sig, att förväxlingar uppstått mellan postverkets och lokalpostföretagens frankotecken. Vidare har det förekommit, att korrespondenter av misstag nedlagt försändelser, frankerade med lokalpostmärken, i postverkets brevlådor. Även lokalpostföretag ha stundom nedlagt försändelser i postverkets brevlådor, bl. a. i sådana fall, då adressaterna äro boende i städernas utkanter. Dessa förhållanden medföra förseningar av försändelserna och reklamationer. Generalpoststyrelsen har i anledning härav nödgats utfärda särskilda bestämmelser rörande behandlingen av sådana försändelser.

Vad angår arten av den postbefordran, som äger rum genom lokalpostföretag, har generalpoststyrelsen upplyst, att även vanliga brevörsändelser varit föremål för privat distribution. Det har här i första hand varit fråga om kuvert, innehållande vanlig korrespondens, vilka icke varit igenklistrade, då de

Svar på interpellation. (Forts.)

nedlagts i postföretagets brevlådor. Vidare har det förekommit, att igenklistrade sådana försändelser befordrats antingen i befintligt skick eller öppnade av postföretagets personal.

Frågan om lagligheten av sådan postbefordran, som här åsyftas, är för närvarande ur straffrättslig synpunkt föremål för prövning hos de rättstillämpande myndigheterna. Jag skall därför icke närmare ingå på denna fråga utan får inskränka mig till ett allmänt omdöme, att lokalportohöjningen — vilken icke berörde portot för affärshandlingar och dylikt, utan endast brevportot — på grund av postmonopolets omfattning i varje fall endast i begränsad utsträckning kunnat skapa förutsättningar för en konkurrens med postverket i fråga om befordran av postförsändelser.

Lokalportohöjningens inverkan på postverkets portoinkomster har vid flera tillfällen varit föremål för undersökningar. Generalpoststyrelsen har sålunda låtit verkställa utredning rörande antalet lokalbrev i förhållande till samtliga inrikes brev vissa dagar i juni, augusti och oktober 1944. Resultaten visa för städerna och de större samhällena att antalet lokalbrev i procent av hela antalet brev sjönk från 24,7 i juni till 22,8 i augusti för att åter stiga till 25,8 i oktober. Även om dessa siffror kunna antagas ha påverkats av olika felkällor, torde dock undersökningen ha visat, att höjningen av lokalportot på sin höjd kan sägas ha medfört en temporär minskning av det relativa antalet lokalbrev samt att denna minskning redan i oktober 1944 helt utjämnats.

I slutet av april 1945 företog generalpoststyrelsen en ny statistisk undersökning av postverkets brevrörelse. Av undersökningen framgår, att antalet lokalbrev i procent av hela antalet brev vid postkontoren numera nedgått till drygt 24,2. Detta innebär att den stegring, som siffrorna för oktober 1944 utvisade, delvis neutraliserats. Huruvida detta förhållande är uttryck för en vikande tendens och om denna i så fall till någon del kan tillskrivas lokalpostföretagens verksamhet undandraget sig ett säkert bedömande. Enligt vad jag under hand inhämtat från generalpoststyrelsen kan detta emellertid icke anses uteslutet. I detta sammanhang må även omnämnas, att det relativa antalet lokalbrev i genomsnitt för hela riket visar en mindre nedgång än antalet lokalbrev vid postkontoren, vilket uppenbarligen beror på att den år 1944 beslutade utvidgningen av lokalportoområdena på landsbygden medfört en viss ökning av lokalposten där.

I anledning av interpellantens första fråga vill jag, under hänvisning till det förut sagda, sammanfattningsvis uttala, att lokalpostföretagens verksamhet hittills icke givit anledning till oro ur ekonomiska synpunkter. Det är emellertid givet, att denna verksamhet även i fortsättningen fordrar ett noggrant aktgivande icke minst ur rättslig synpunkt. I sistnämnda avseende synes det vara önskvärt, att ett klarläggande av postmonopolets omfattning kommer till stånd. En revision av övriga bestämmelser i den numera i hög grad föråldrade kungörelsen av år 1888 synes i och för sig påkallad.

Interpellanten har i sin andra fråga upptagit spørsmålet, huruvida lokalportot bör återställas till vad det var före den 1 juli 1944. Av vad jag förut anfört framgår, att en sådan åtgärd icke för närvarande är påkallad för att möta konkurrensen från de privata lokalpostföretagen. Överhuvud synes det ännu vara för tidigt att bedöma verkningarna av 1944 års beslut eller att taga ståndpunkt till frågan om en förnyad ändring av portosatserna. Utvecklingen kan emellertid giva anledning att framdeles upptaga detta spørsmål till ny prövning.

Härvid torde även andra synpunkter än de förut berörda förtjäna beaktande. Då förslaget om höjningen av lokalportosatserna framlades förra året, framhöll min företrädare i ämbetet, att ett bifall till förslaget skulle skapa

Svar på interpellation. (Forts.)

ett gynnsamt utgångsläge för en önskvärd framtida övergång till ett enhetligt riksporto. En sådan övergång kunde nämligen utan större olägenhet äga rum vid den tidpunkt, då de ekonomiska förhållandena medgäve en sänkning av det lägsta riksportot från nuvarande belopp 20 öre till det före senaste riksportohöjning gällande beloppet 15 öre. Vad min företrädare sålunda anfört synes mig alltjämt äga giltighet och detta även för det fall att ett enhetsporto om 15 öre i lägsta viktklassen allenast skulle komma att utgöra ett övergångsstadium till ett av generalpoststyrelsen förutsett och önskat ännu lägre enhetsporto. Även om det statsfinansiella läget alltjämt lägger hinder i vägen för en sänkning av det nuvarande riksportot, bör man enligt min mening icke utan tvingande skäl nu minska möjligheterna för ett framtida beslut i sådan riktning genom att vidga klyftan mellan lokalporto- och riksportosatserna.

Det är givet, att även rättvisesynpunkter kunna anläggas på en fråga som denna. I sådant hänseende har interpellanten anfört bland annat, att den sista höjningen av lokalportot innefattade en extra beskattning av korrespondenterna i städer och stadsliknande samhällen, vilka hittills avsänt 90 % av lokalbreven. Interpellanten har i denna del otvivelaktigt så till vida rätt, som postverkets driftöverskott till väsentlig del härrör från tätbygdsområdena och rörelsen där bidrager till att täcka underskottet på verksamheten inom andra områden. Det är emellertid i hög grad vanskligt att här komma fram till ett rättvist bedömande. Med visst fog har det sålunda gjorts gällande, att medborgarna böra äga möjlighet att i viss utsträckning utnyttja postverkets tjänster för samma avgifter oberoende av bosättningsorten. I den mån det höjda lokalportot kommit att direkt belasta produktionen och handeln, lär det icke vara möjligt att avgöra, huru och i vilken omfattning avgifterna kunna övervältras på andra och vem som ytterst får bära den höjda avgiften. Jag finner det därför även ur nu angivna synpunkter icke vara utan vidare klart, att en framtida portosänkning bör isolerat eller i första hand avse lokalportot.

Jag vill till slut framhålla, att enighet i stort sett torde råda därom, att postbefordringsavgifterna över lag böra hållas så låga som möjligt. I det ansträngda statsfinansiella läge, som varit rådande under krigsåren och som alltjämt består, har det emellertid varit nödvändigt att höja även portosatserna. Ur angivna synpunkt får det anses vara av värde, att lokalportohöjningen, såvitt nu kan bedömas, kunnat genomföras utan nämnvärd minskning i postverkets lokalbrevrörelse.

Härpå anförde:

Herr **Hagberg** i Malmö: Herr talman! Jag ber att till herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet få framföra mitt tack för det utförliga svaret på min interpellation ävensom för att jag fått taga del av detsamma på förhand.

Av statsrådets svar framgår, att någon omedelbar återgång till förhållandena före portohöjningen den 1 juli i fjol, vilken höjning genomfördes av statsrådets företrädare i ämbetet, icke synes vara att påräkna. Avgörande härvidlag torde, såvitt jag förstår, i första hand vara överväganden av statsfinansiell natur.

I anslutning till svaret kunna kanske några korta reflexioner vara av visst intresse.

Höjningen av lokalportot förra året ägde som bekant rum i samband med en utvidgning av lokalportots tillämplighetsområde på landsbygden. Dåvarande kommunikationsministern angav det väsentliga syftet med den föreslagna höjningen vara att förebygga en minskning av postverkets inkomster genom lokalportoförmånens utsträckning.

Då bevillningsutskottet, samtidigt som det tilistyrkte lokalportoförmånens

Svar på interpellation. (Forts.)

utsträckning, avstyrkte portohöjningen — ehuru dock utskottet desavouerades av riksdagen — skedde det i huvudsak av följande skäl. Höjningen hade icke ifrågasatts av generalpoststyrelsen, som förmenade, att den befarade minskningen i inkomster, cirka 460 000 kronor, kunde täckas av postverkets överskott. Det påpekades i utskottsutlåtandet, att verkets överskott, som i riksstaten för budgetåret 1941/42 var beräknat till 10 miljoner kronor, för budgetåret 1942/43 till 30 miljoner kronor och för budgetåret 1943/44 till 35 miljoner kronor, i generalpoststyrelsens budgetförslag för 1944/45 upptagits till 43 miljoner kronor, bland annat som en följd av de år 1942 vidtagna portoförhöjningarna.

Vidare bragte man från utskottets sida i erinran erfarenheterna av den vid tiden för det första världskrigets avslutning genomförda höjningen av lokalportot. Denna höjning trädde i kraft den 1 juli 1920 men måste åter avskaffas den 1 oktober 1922, enär antalet lokalförsändelser befordrade genom posten sjönk högst avsevärt. Enligt en verkställd approximativ undersökning skulle lokalbrevens från år 1917 till år 1921 ha nedgått med omkring 30 procent. Anledningen till denna minskning ansågs i främsta rummet vara att de större korrespondenterna genom egen betjäning eller genom anlitande av enskilda distributionsföretag gjorde sig oberoende av postverket för utdelning av vissa lokalförsändelser såsom räkningar och dylikt. Svårigheterna för postverket att få tillbaka de kunder, som man på detta sätt förlorat, äro kända; det tog åtskilliga år för postverket att ordna upp den saken.

Vad postverkets aktuella ekonomiska ställning beträffar synes denna alltjämt vara mycket gynnsam. Postverkets bokslut för kalenderåret 1944 föreligger nu. Inkomsterna ha uppgått till 182,2 miljoner kronor och driftkostnaderna till 128,5 miljoner kronor. Överskottet har alltså blivit icke mindre än 53,7 miljoner kronor. Denna siffra är rekord i det svenska postverkets historia. I procent av inkomsten betyder denna vinst en avkastning av 29,5 procent. Inom det enskilda näringslivet torde det vara ovanligt — för att icke använda ett starkare uttryck — att förete en avans av den storleksordning, som detta halvmonopolartade statliga verk redovisar.

I årets statsverksproposition, alltså för budgetåret 1945/46, beräknades postverkets inkomstöverskott till 42 miljoner kronor. I den nya inkomstberäkningen, som häromdagen kom riksdagen till handa, har icke någon korrigering av denna siffra ansetts böra företagas; man räknar alltjämt med ett inkomstöverskott på 42 miljoner kronor. Bevillningsutskottets åsikt — delad av generalpoststyrelsen — förra året var ju att postens ekonomiska status mer än väl förmår bära den kostnad på cirka 460 000 kronor, som utvidgningen av lokalportoförmånen skulle medföra. Denna åsikt synes sålunda alltjämt ha mycket gott fog för sig.

Även farhågorna för att höjningen av lokalportot skulle leda till uppkomsten av lokala distributionsföretag ha besannats. Av herr statsrådets redogörelse framgår, att i slutet av april, då höjningen dock icke varit i kraft mer än knappt tio månader, dylika med posten konkurrerande företag äro i gång i omkring 30 städer. I och för sig är en sådan företeelse enligt min åsikt i viss mån glädjande. Den visar, att den privata företagsamheten icke drager sig för att konkurrera med ett mäktigt halvmonopolartat statligt verk. Företeelsen ådagalägger även, att det är risk att höja skattepålagorna till en alltför hög nivå och till en taxa, som i detta fall blivit särskilt betungande för företag och sammanslutningar med omfattande lokalpost.

I detta sammanhang anser jag det icke vara ur vägen att erinra om den hemställan om återgång till det tidigare lokalportot, som Sveriges köpmannaförbund i dessa dagar gjort hos regeringen. Genom portohöjningen har näringslivet och framför allt detaljhandeln fått sina portokostnader avsevärt ökade. Till följd av prisregleringen ha detaljhandels inkomster väsentligt beskurits,

Svar på interpellation. (Forts.)

samtidigt som det av krisbestämmelserna föranledda merarbetet och ökningen av lönekostnaderna väsentligt ökat omkostnaderna. Man kan därför fastslå, att portohöjningen i stor utsträckning drabbat en företagargrupp, som under krisen hårt ansträngts, framhåller köpmannaförbundet med rätta.

En minskning i antalet av posten distribuerade lokalbrev har inträtt. Enligt vad som upplyses i interpellationssvaret är den dock tills vidare icke särdeles betydande. Huruvida denna minskning är uttryck för en vikande tendens och huruvida denna i så fall till någon del kan tillskrivas lokalpostföretagens verksamhet undandrar sig enligt herr statsrådets mening ett säkert bedömande. Jag fäste mig emellertid vid, att herr statsrådet samtidigt meddelade att, enligt vad han under hand inhämtat från generalpoststyrelsen, detta dock icke kan anses uteslutet. För egen del vågar jag hysa den meningen, att generalpoststyrelsens farhågor härvidlag icke äro oberättigade.

Att dessa lokala distributionsföretag i allmänhet handhava sina uppdrag på ett ganska tillfredsställande sätt synes omvittnat. Här i Stockholm är det ett betydande antal verksamheter, som numera låta dylika företag sköta om distributionen av sina lokala försändelser. Vid sidan av affärsvärlden lägger man här märke till Stockholms stad, som i massupplaga distribuerar den bekanta kommunala publikationen »Stockholm» på detta sätt. Av en tidningsintervju med borgarrådet Z. Höglund för någon tid sedan framgår, att man valt detta distributionssätt, enär det skulle ställa sig alltför dyrbart att exempelvis anlita postverket för uppgiften.

I slutet av svaret kom herr statsrådet in på frågan om enhetsportot och diskuterade utsikterna för en återgång till femtonöresportot, då som ett enhetsporto. Statsrådet lämnade i det sammanhanget den intressanta upplysningen, att generalpoststyrelsen — som det heter — »företser och önskar» ett ännu lägre enhetsporto än 15 öre. Jag tror för min del, att det finnes all anledning att understryka denna generalpoststyrelsens uppfattning. Postverkets uppgift är icke att vara mjölko åt staten. Dess — liksom varje annat kommunikationsverks — uppgift är att genom täta turer, säkerhet, stabilitet och billiga taxor befrämja samfärdseln. Ledningen för postverket synes vara väl medveten om dess uppgift att betjäna medborgarna och deras företag. Jag tror för min del, att det skulle vara lyckligt, om även statsmakterna tillägnade sig något av denna enligt min åsikt riktiga uppfattning.

Avslutningsorden i interpellationssvaret vågar jag tolka så, att herr statsrådet för egen del biträder denna mening.

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet **Domö**: Herr talman! De förhållanden interpellationen berör äro givetvis av ganska invecklad natur. Det är icke möjligt att vare sig på rak arm eller kanske efter rätt ingående undersökning taga slutlig ställning till dem. Men om det är så, att postverkets inkomster och måhända också extra inkomster på grund av lokalportohöjningen visa sig bli av bestående natur, kan det ju, tycker jag, mycket väl leda till, att man hastigare än man eljest skulle göra med hänsyn till den finansiella situationen tar upp frågan om vissa portojusteringar. I vilken omfattning sådana justeringar — eller rättare sagt sänkningar — kunna ifrågakomma och på vad sätt de skulle avvägas, det anser jag givetvis icke nu kunna närmare ingå på.

Herr **Olsson** i Gävle: Herr talman! Just i anledning av de synpunkter herr Hagberg lagt på detta ärende anser jag det vara rimligt, att även en röst från det håll, som utgjorde majoriteten vid genomförandet av portohöjningen i fjol, här gör sig hörd.

Då skulle jag, herr talman, bara vilja säga, att liksom denna majoritet i fjol

Svar på interpellation. (Forts.)

slöt upp kring den förre kommunikationsministerns uttalade mening att man på detta sätt så snart som möjligt skulle söka åstadkomma ett enhetligt riksporto, tror jag, att läget i dag är det, att samma majoritet är beredd att tillsammans med den nuvarande kommunikationsministern fortfarande sträva fram mot det målet.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 5.

Föredrogs och hänvisades till behandling av lagutskott Kungl. Maj:ts å kammarens bord vilande proposition. nr 327, med förslag till lag om inkallelse av värnpliktiga för avveckling av försvarsberedskap m. m.

§ 6.

Föredrogs var efter annan följande på bordet liggande motioner; och remitterades därvid

till jordbruksutskottet motionerna:

nr 610 och 611 av herr *Svensson* i Ljungskile; samt

nr 612 av herr *Skoglund* i Doverstorp *m. fl.*;

till bevillningsutskottet motionerna:

nr 613 av herr *Andersson* i Falun *m. fl.*; och

nr 614 av fru *Rönn-Christiansson m. fl.*; samt

till statsutskottet motionerna nr 615 och 616 av herr *Ståhl*.

§ 7.

Föredrogs, men bordlades åter statsutskottets utlåtanden nr 154—162, andra lagutskottets utlåtanden nr 56 och 57 samt jordbruksutskottets utlåtanden nr 60—64.

§ 8.

Herr **andre vice talmannen** erhöll på begäran ordet och yttrade: Herr talman! Jag hemställer, att kammaren ville besluta, att bland två gånger bordlagda ärenden å morgondagens föredragningslista andra lagutskottets utlåtande nr 56 skall uppföras närmast efter första lagutskottets utlåtande nr 38, under det att övriga ärenden uppföras i den ordning, i vilken de finnas upptagna å dagens föredragningslista.

Denna hemställan bifölls.

§ 9.

Anmäldes och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 205, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ordnande av civilanställning för avgående fast anställt manskap vid försvaret, jämte i ämnet väckta motioner.

§ 10.

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 4.40 em.

In fidem
Sune Norrman.

Lördagen den 2 juni.

Kl. 11 fm.

§ 1.

Herr talmannen lämnade på begäran ordet till hans excellens herr statsministern **Hansson**, som anförde: Herr talman! I en med kammarens tillstånd till mig framställd interpellation har herr Gustav Johansson frågat, huruvida regeringen vore beredd att ge riksdagen en fullständig redogörelse för omfattningen av och formerna för de subventioner, anslag, skattelättnader, överpriser och andra förmåner, som olika departement under krigsåren beviljat privatföretag vilka utfört uppdrag för försvaret, folkhushållningen och andra grenar av statsförvaltningen. I motiveringen till interpellationen har återgivits en skrivelse från krigsmaterielverket rörande en registrering av olika statliga åtaganden gentemot enskilda företag. I anslutning härtill har herr Johansson bland annat framhållit, att det funnes anledning förmoda, att statliga subventioner och överpriser i hög grad bidragit till de stegrade vinster, som vissa bolag uppvisat under kriget.

Svar på
interpellation.

När man vill bedöma de olika, av interpellanten åsyftade fördelar som beretts enskilda företag under krigsåren, har man att utgå från att dessa undantagslöst utgjort vederlaget för vissa åtaganden eller prestationer från företagens sida. Ersättningarna i fråga ha alltså varit det pris eller en del av det pris som staten fått betala för att nå vissa resultat. I många fall har det varit fråga om leveranser till staten. Ofta har staten dock handlat blott såsom representant för det allmänna intresset av att folkhushållet skulle tillföras olika förnödenheter av vikt för försörjningen.

I de fall, där staten själv haft behov av vissa produkter eller viss produktionsberedskap ha myndigheterna fått överväga huruvida dessa behov billigast kunnat tillgodoses av staten i egen regi eller om det varit ekonomiskt mera fördelaktigt att utnyttja den produktionskapacitet och erfarenhet över vilken enskilda företag kunnat förfoga. I det senare fallet ha förhandlingar fått inledas om de villkor, på vilka företagen skulle åtaga sig att fullgöra prestationerna. Principen har därvid varit, att varuleveranserna skulle ske till priser som uppfyllde de krav som hävdats vid den allmänna priskontrollen. Det har därvid stundom visat sig fördelaktigt att erlægga en del av betalningen genom lättnader i krigskonjunkturbeskattningen i form av förmånliga avskrivningsregler eller dylikt. Även andra ekonomiska förmåner ha kunnat utgöra en lämplig form för vederlag. I varje fall ha förmånerna givetvis inräknats i vederlaget vid prövningen av dettas skälighet.

De särskilda förhållanden, som rätt med avseende på vissa statsbeställningar, ha medfört, att man vid prissättningen i viss utsträckning fått godtaga en annan behandling av de fasta kostnaderna än som tillämpats vid priskontrollen vid produktion i allmänhet. Den kapitalutrustning som användes vid sådan produktion avskrivs normalt under relativt lång tid, och vid prissättningen har man i regel kunnat utgå från att avskrivningen även efter kriget skulle kunna ske med intäkterna av löpande produktion. Statsleveranserna ha i en del fall avsett varor, vilka krävt särskilda investeringar, som

Svar på interpellation. (Forts.)

endast med svårighet eller till betydande kostnader kunnat komma till användning för annan produktion. Om staten i dessa fall stått som enda avnärmare och statsbeställningarna kunnat förutses upphöra inom en snar framtid, har det varit nödvändigt att tillse, att de särskilda investeringarna kunnat avskrivnas på kort tid. Det naturliga har därvid varit att fastställa ett sådant pris för de förväntade statsbeställningarna, att intäkterna av dessa skulle möjliggöra skälig avskrivning av de anläggningar som de nödvändiggjort. Priset har under dessa förhållanden visserligen blivit högre än eljest, men staten har likväl endast betalat de faktiska kostnaderna för ifrågakvarande leveranser. En fördel för det enskilda företaget uppkommer i dessa fall, först om det skulle visa sig, att ifrågakvarande anläggningar, även sedan statsbeställningarna upphört, behålla ett värde överstigande det till vilket de kunnat nedskrivnas.

Vad jag nu anfört visar hur prissättningen vid statsbeställningarna i princip behandlats. I en del fall har det varit nödvändigt att taga hänsyn även till andra faktorer än de berörda. Ett exempel utgör behovet av reserver för att möta de sociala behov, som kunnat väntas framträda vid en inskränkning av driften sedan statsbeställningarna upphört. Andra exempel möta i de fall där ersättning måst lämnas för viss försöksverksamhet, för utvecklingen av nya produktionsmetoder eller dylikt. Hänsyn till faktorer av denna art ha kunnat motivera att man godtagit priser överstigande de eljest normala.

Det sagda må vara nog för att visa, att de ekonomiska förmåner som i vissa fall i samband med statsleveranser beretts enskilda företag utgjort vederlag för dessa leveranser samt att man eftersträvat att icke låta de vederlag som medgivits — *inklusive* ifrågakvarande förmåner — överstiga vad som kunnat betraktas som det under rådande förhållanden skäliga. Lägre priser än de i olika sammanhang godkända torde icke ha varit att påräkna vid tillämpning av ett rekvisitionsförfarande. Då de av interpellanten avsedda ersättningarna sålunda ingått i själva prissättningen, får man tydligen en felaktig bild av läget, om man bryter ut dem ur deras sammanhang och bedömer dem utan hänsyn till företagens motprestationer. Gränsen mellan ifrågakvarande förmåner och övriga prisvillkor är för övrigt flytande och en redogörelse för de särskilda förmånerna borde därför för att bli rättvisande utsträckas till att omfatta praktiskt taget alla avtal om produktion för statens räkning. För att en sådan redogörelse skulle ge något av intresse i sammanhanget finge emellertid den underbyggas med analys av hur stor företagens behållna vinst på leveranserna faktiskt blivit. Om nettot därvid visar sig ha blivit större än skäligt, kan detta naturligtvis bero på att man vid priskontrollen kalkylerat fel och därför låtit sig pressas till ett alltför högt pris eller på att man överskattat föreliggande risker och svårigheter. Misstag av denna art kunna naturligtvis aldrig helt undvikas. Men det kan också bero på att företagen genom rationalisering lyckats reducera sina kostnader. Det må i anslutning härtill framhållas, att företagen ofta fått ikläda sig betydande risker även på statsleveranserna och att det därför i viss utsträckning framstått såsom skäligt, att de fått tillgodogöra sig uppkommande rationaliseringsvinster.

Jag har redan nämnt att även företag, som icke levererat till staten, i vissa fall beretts vederlag av i huvudsak liknande karaktär, varom nyss talats. Detta har skett när viss ur folkförsörjningssynpunkt viktig produktion icke kunnat åstadkommas under annan förutsättning än att viss kostnadstäckning tillförsäkrats vederbörande företag. Även i dessa fall har det särskilda vederlaget varit att betrakta som en del av priset och bedömts från dessa utgångspunkter, när frågan kommit upp till prövning i regeringen på basis av utredningar angående det totala prisets skälighet och produktionens vikt.

Svar på interpellation. (Forts.)

Till den av interpellanten återgivna inlagen från krigsmaterielverket fogar han den reflexionen att icke ens de statliga myndigheterna äga full överblick över ifrågavarande område. Att så icke är fallet synes emellertid naturligt, eftersom de olika myndigheterna icke gärna kunna väntas behärska hela de mycket omfattande fält som täckas av alla slag av statsleveranser och av olika fall av annan samhällsviktig produktion i vilken staten är intressent. Berörda framställning har remitterats till kommerskollegium för yttrande. Sedan detta yttrande inkommit, blir det möjligt att pröva, vad som lämpligen kan göras för att i ökad utsträckning tillhandahålla olika myndigheter, som förhandla om leveranser till staten, det material som kan för dem underlätta bedömandet av företagens ställning och beroende av staten.

Skulle det visa sig möjligt och lämpligt att lägga upp ett register över de olika statliga leveransavtalen och övriga överenskommelser av betydelse i detta sammanhang, skall detta register givetvis ställas även till riksdagens disposition. Jag vill dock ånyo understryka, att man icke ur ett sådant register kan utläsa, i vad mån olika företag faktiskt erhållit ekonomiska fördelar, eftersom detta kan avgöras först genom en detaljundersökning av den ekonomiska utvecklingen i varje särskilt fall.

Härefter yttrade:

Herr **Johansson** i Stockholm: Herr talman! Jag ber att till hans excellens herr statsministern få framföra mitt tack för svaret på interpellationen, även om det blev negativt. Jag hade frågat huruvida regeringen var beredd att ge riksdagen en fullständig redogörelse för omfattningen av och formerna för de subventioner, anslag, skattelättnader, överpriser och andra förmåner som beviljats privatföretag, som utfört uppdrag för bl. a. folkhushållningen och försvaret.

Som kammaren hört har hans excellens herr statsministern inte kunnat ge någon sådan redogörelse. Det fanns inte en enda siffra i svaret. Hans excellens herr statsministern var inte beredd. Jag hade fruktat och svaret bekräftar att dessa subventioner, överpriser etc. ha förekommit i så stor omfattning och varit av så skiftande former, att det dels kanske verkliga är svårt för regeringen att överblicka dem och dels att regeringen inte finner lämpligt att meddela dessa mycket höga siffror.

Statsministern förklarade i sitt anförande att man eftersträvat, att subventioner av denna art i varje fall skulle inräknas i vederlaget för utförda prestationer vid prövningen av deras skälighet. I slutet av svaret påpekar statsministern emellertid, att det inte är nog med att de statliga verken, som sköta de stora inköpen, sakna kännedom om omfattningen av dessa subventioner, utan att det är naturligt att de statliga myndigheterna icke kunna väntas behärska detta omfattande fält och att man inte ens med ett register kan fastställa, i vad mån olika företag erhållit ekonomiska fördelar, eftersom detta kan avgöras först efter detaljundersökningar i varje enskilt fall. Hur kan man då försäkra att subventionerna hållits inom de gränser, vilka motsvarat skäligt vederlag för prestationerna?

Jag förstår mycket väl regeringens svåra läge vid krigsutbrottet. Hela landets produktionsmaskineri måste då mobiliseras för försvaret, och behovet stegrades ytterligare genom att de tidigare tillgängliga förråden under första krigsåret i stor utsträckning ställdes till en främmande makts förfogande. Regeringen måste, som statsministern säger, underhandla med den privata industrien om produktion och leveranspriser. Jag är klar över att industrimännen till det yttersta utnyttjade denna för densamma gynnsamma situation. Industriens repre-

Svar på interpellation. (Forts.)

sentanter voro visserligen mycket storsvenska i sina uttalanden och det är möjligt att de betalade de affischer, på vilka man talade om att bördorna skulle fördelas lika. Trots detta vet jag att regeringen mötte en hänsynslös strävan att avpressa de statliga beställarna stora extraprofiter på grund av landets nödläge. Många av de anlitade företagen voro ensamtillverkare och kunde bestämma monopolpriser, vilka tillförsäkrade dem rekordprofiter. Men även de andra företagen tyckas ha förstått att utnyttja statens behov av stora och snabba leveranser, vilket de enorma siffrorna både för de redovisade och för de undandolda vinsterna vittna om. Även den s. k. normala prissättningen innebar sålunda mycket stora extraprofiter.

Det var dock inte dessa jag i första hand åsyftade med min interpellation, utan de rena subventioner av olika slag staten beviljat företagen, exempelvis när det gällt nyanläggningar och nyinvesteringar. Principen hos företagen har tydligen varit att staten skulle ta alla risker och dessutom ge varje företagare en mycket hög och tryggad profit. Statsministern förklarar att principen varit att varuleveranserna skulle ske till priser som uppfyllde de krav, vilka hävdades av den allmänna priskontrollen. Redan vid 1940 års riksdag anförde kommunisterna exempel på vilka det är som utöva ledningen av de statliga kristidskommissionerna. Sven Linderot anförde då i en interpellation, som ett bevis på monopolkapitalets dominerande inflytande över den svenska statsapparaten, att kristidskommissionerna i allmänhet sammansatts så, att på sex, sju direktörer, ett par överstar och kanske någon byråchef kom en arbetarrepresentant.

Vilka är det som utövat kontrollen över prissättningen i dessa frågor? Jag antar att det är statens industrikommissions prisbyrå. Denna industrikommission domineras som bekant av sex trustdirektörer och byråchefer, vilka tagit en representant för folkmajoriteten, herr Gunnar Andersson i LO, som gisslan. I industrikommissionen sitter direktören för Bofors, Sohlman, som vice ordförande och ställföreträdande chef. Jag antar således att vid prissättningen Boforsbolagets synpunkter på frågan, vilka priser som kunna anses vara skäliga, haft ett stort inflytande. Och när under de första krigsåren Bofors utom den höga redovisade vinsten ökade sina avskrivningar från normalt $2\frac{1}{2}$ miljoner kronor till, vill jag minnas, 18 miljoner kronor, var väl detta en följd av dels de stora statsbeställningarna och dels av den förstående priskontrollen som accepterade Boforsbolagets synpunkter på vad som var skäligt. Detta är bara ett av exemplen. Det är möjligt — jag kan inte veta något därom — att när staten senare under kriget skaffade sig ett särskilt verk för upphandling det skapades konkurrens, så att man därefter kunnat pressa priserna, men vad jag här säger gäller under alla förhållanden för krigets första tid.

Det är således inte egentligen samlingsregeringen utan denna av trustdirektörer sammansatta kommission som avgjort skäligheten. Statsministern har uppehållit sig vid en särskild form för dessa subventioner, nämligen sådana investeringar för nytillverkning, beträffande vilka det var osäkert om de i större utsträckning utan nyinvesteringar kunde användas för annan produktion. Jag accepterar statsministerns uppfattning, att det var fråga om en lämplighet och om det ekonomiskt fördelaktigaste, när man ställde frågan: Skall staten utföra dessa arbeten i egen regi eller skola de överlåtas åt de existerande företagen? Statsministern bekräftar vad jag förutsatt i min interpellation, nämligen att byggnaderna och maskinerna i sådana företag avskrivits på mycket kort tid och att dessa avskrivningar inkalkylerats i det pris som staten betalat. Samlingsregeringen synes i allmänhet ha valt att överlåta nybyggnaderna och driften åt privatföretagen.

Nu ställa vi frågan: Har detta varit god ekonomi? Om vi förutsätta att staten betalar ett sådant företag — eller flera — en hyra eller ett överpris, genom

Svar på interpellation. (Forts.)

vilket hela anläggningen har betalats under de år som de statliga tillverkningarna pågått, komma vi till följande resultat. Anläggningskostnaderna ha varit precis desamma som om staten byggt och drivit fabriken i fråga i egen regi, men staten har välvilligt avstått från den vinst som den egna driften kunde ha givit.

När sedan beställningarna äro slut har den privata industrien fått ett nytt företag med en ny maskinpark till skänks. Jag vill fråga hans excellens statsministern om det ändå icke hade varit mera ekonomiskt fördelaktigt, om staten genom samlingsregeringen givit denna present till sig själv. Givmildhet är visserligen en mycket vacker egenskap, men denna statliga givmildhet till den, som mycket haver, torde knappast vara förenligt med rikets sannskyldiga nytta. Byggnader och vanliga verkstadsmaskiner kunna ju användas till mycket, även om en viss nyinvestering blir nödvändig genom att specialmaskiner måste utbytas mot andra maskiner. Nu stå dessa enskilda företag till privatindustriens förfogande för annan produktion.

Det dröjer icke länge innan regeringen på allvar måste ta upp frågan om efterkrigsprogrammet, om den fulla sysselsättningen och om omställningen till fredsproduktion. Symboliskt måste staten, som det står i den gamla bibeln, smida om svärden till plogbillar eller, för att tala med den Myrdalska planeringskommissionen göra om kanoner, kulsprutor och handgranater till husgerårsartiklar för de behövande massorna, i den mån statliga konsulenter efter behovsprövning finna lämpligt att sådana artiklar ställas till förfogande för halva priserna. Inget ont i det. Husgerårsartiklar saknas på många håll. Det är mera tveklaktigt om de behovsprövande konsulenterna äro nödvändiga. Hur ställer sig nu saken, när staten skall ombesörja tillverkningen av de föreslagna grytorna, kastrullerna, rivjärnen och visparna eller vad det nu kan röra sig om? Då måste man återigen vända sig till industrien. Skall då staten på nytt betala hyra eller i beställningspriserna för andra gången inkalkylera de avskrivningar, som redan äro gjorda? Man kan ju vänta sig litet av varje efter vad som skett under de senaste åren. Hade det icke varit lämpligare att staten behållit den fulla äganderätten och förfoganderätten över dessa industriföretag, vilka kunnat omställas för ny produktion, när den Myrdalska vispsocialismen efter bergets födslovändor skall börja omsättas i praktiken?

Av statsministerns framställning bekräftades ytterligare att en del av dessa subventioner utgått i form av lättnader i krigskonjunkturskatten. Har regeringen verkligen full frihet att utan riksdagens hörande bevilja stora företag dessa skattelättnader?

Vi ställa våra frågor bland annat med anledning av verkstadskonflikten. Verkstadsindustrien har kanske varit den främsta av de industrier, som åtnjutit dessa statliga extra profiter. När verkstadskonflikten blev aktuell, förklarade Morgontidningen, glömsk av vad den förut skrivit, att verkstadsägarna gjort enorma vinster och att de utnyttjat alla rimliga möjligheter till avskrivningar för att dölja större delen av vinsterna för Wigforss' beskattningsmaskineri. Morgontidningen ansåg därför, att verkstadsföreningens ledare gärna ville förbruka en del av dessa vinster i en lång konflikt, för att därmed, som det heter, »slippa Wigforss» och krigskonjunkturskatten. Detta är en av anledningarna till den fullkomliga oresonlighet, som verkstadsägarna visat mot arbetarnas krav, vilka äro så billiga, blygsamma och rimliga, att de kunna tillgodoses bara med växelmynten från de vinster, som företagen inhöstat och vilka delvis tillkommit genom statliga subventioner. Det vore därför av mycket stor vikt att få veta, hur stor del av de medel, som använts till konfliktens förlängande, som härstamma från dessa statliga extraprofiter. Denna fråga ställer också en föregående riksdagsdebatt i ett särskilt ljus. Statsmaktens represen-

Svar på interpellation. (Forts.)

tanter som givit företagen dessa rättigheter, och som gång på gång ingripit i lönestoppssyfte för att hålla arbetarnas krav tillbaka, avböjde som bekant att en enda gång använda statens makt för att tillgodose arbetarnas rimliga begäran.

Nyss lyssnade vi i denna kammare och i första kammaren till en intressant debatt, där herr Myrdal, herr Brandt i Aspa m. fl. betonade önskvärdheten av större statlig insyn i de privata bolagen beträffande deras dispositioner och vinster. Jag förmodar, att det socialdemokratiska partiet måste anse det logiskt och rimligt, att staten inleder en sådan verksamhet med en åtgärd, som kan verkställas utan riksdagsbeslut, nämligen att regeringen skaffar sig själv och den svenska allmänheten insyn över sina egna subventioner till den privata industrien. De svårigheter statsministern anförde, torde icke vara så svåra att bemästra. Den svenska allmänheten, icke minst de strejkande verkstadsarbetarna, vilja ha besked i dessa frågor. Inför efterkrigsplaneringen borde det vara av intresse att veta hur stora de svenska rustnings- och krigsprofiterna varit. I en tid, då svenska folkets djupa lager bringat mycket stora både personliga och ekonomiska offer och tjänat försvaret är det upprörande, att industrimagnaterna i stället förtjänat på fosterlandets försvar och förtjänat så mycket, att den svenska regeringen icke vågar tala om det. Frågan kommer emellertid igen och jag hoppas, att i en snar framtid statsministern, vem det nu kan vara vid den tidpunkten, är beredd att giva Sveriges riksdag den ärliga, utförliga och betydelsefulla redogörelse för krigsårens överprofiter och gåvor till den privata rustningsindustrien, som jag i dag förgäves efterfrågat.

Hans excellens herr statsministern **Hansson**: Herr talman! Jag skall naturligtvis inte ta upp diskussionen med en interpellant, som ej accepterar själva förutsättningen för en överläggning. Vad jag meddelat är, att regeringen i en remiss till kommerskollegium begärt en undersökning, som skall göra det möjligt att meddela riksdagen de upplysningar, som herr Johansson i Stockholm önskar, men som ej ännu föreligga samlade. Att herr Johansson i Stockholm ändå håller en lång låda för att han ej fått dessa uppgifter, bryr jag mig inte om ett enda dugg.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 2.

*Svar på
interpellation.*

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för folkhushållningsdepartementet, herr statsrådet **Gjöres**, som ytttrade: Herr talman! Med andra kammarens tillstånd har dess ledamot herr Nordström i Kramfors till statsrådet Erlander framställt följande frågor:

Är det med statsrådets gillande industrikommissionen monopoliserat produktionen av vissa behovsartiklar till ett begränsat antal företagare, vilka höra hemma inom ett begränsat geografiskt område?

Anser herr statsrådet, att industrikommissionens avslag på framställningen från Sundsvall överensstämmer med tidigare gjorda utfästelser om medverkan till ett mera differentierat näringsliv i Västernorrland?

Kan det förväntas, att statsrådet medverkar till att upphäva den spärr för utökad produktiv verksamhet inom Västernorrlands län, som industrikommissionens beslut i denna fråga vittnar om?

Den framställda interpellationen synes närmast hava föranletts av ett av industrikommissionen behandlat ärende rörande tilldelning av trätoffelläder till en skomakare vid namn J. B. Bylund i Sundsvall. Det torde därför få ankomma på mig att besvara interpellationen.

Svar på interpellation. (Forts.)

Vid framställning av trätoffelläder användas tyngre hudar med en vikt överstigande 18 kg, av vilken råvara även bottenläder tillverkas. De svårigheter, som under nuvarande kris uppkommit beträffande läderförsörjningen, ha i huvudsak varit att hänföra till dessa tyngre hudar, vilka till större delen importerats från Sydamerika. Denna tunga hudråvara har i första hand disponerats för att tillgodose de mest oundgängliga behoven såsom bottenläder och därmed jämförliga läderslag, under det att mera umbärliga behov fått stå tillbaka. I de fall, då användbart ersättningsmaterial funnits att tillgå, ha även nödvändiga behov fått tillgodoses utan ianspråktagande av tunga hudar. Till sistnämnda grupp hör även trätoffelläder. Till en början kunde tilldelningen visserligen utgå utan att mera genomgripande åtgärder behövde vidtagas. Det långa avbrottet i lejdboatrafiken, som inträffade på nyåret 1943, och den då rådande knappheten på inhemska hudar medförde emellertid en kraftig lagerförtäring av bottenlädershudar. Kommissionen tvingades därför att i februari 1943 tills vidare helt förbjuda tillverkningen av trätoffelläder. Trätöffelmakarna anvisades att i stället utnyttja ett ersättningsmaterial, vilket enligt tillgängliga provningsresultat kunde förväntas bli ett gott substitut. Hur ansträngt försörjningsläget vid denna tid var framgår bäst av att en skoransonering blev ofrånkomlig och infördes i april 1943.

Under februari—december 1943 utgick ingen som helst tilldelning av trätoffelläder. Senare kunde på grund av försörjningslägets förbättring tillverkning av trätoffelläder återupptagas i begränsad omfattning. Därigenom blev det möjligt att medgiva tilldelning i tre olika omgångar under 1944, vardera om 20 %, beräknat på den genomsnittliga förbrukningen under åren 1941 och 1942, varigenom tilldelningen under hela 1944 kom att uppgå till 60 %. Det må i detta sammanhang anmärkas, att förbrukningen under 1941 och 1942 motsvarande omkring 60 % av normal förbrukning. Under 1945 har hittills medgivits en förstagångstilldelning av 20 %, men kommissionen har ännu icke beslutat om ytterligare tilldelning.

Kommissionen har i sitt ställningstagande i förevarande ärenden utgått från, att tilldelning i första hand borde utgå till tidigare förbrukare, så länge råvarutillgången är knapp. Gentemot interpellantens erinran om att detta innebure en monopolisering av produktionen må anmärkas, att tillverkning av trätofflor bedrivs av ett mycket stort antal företagare och i huvudsak hantverksmässigt. På grund av det stora antalet mindre företagare inom trätoffelbranschen, som erhålla tilldelning av trätoffelläder, kan industrikommissionens fördelning av råvarorna icke gärna giva näringsgrenen någon monopolistisk karaktär.

Interpellanten har fäst uppmärksamheten på behovet av nya sysselsättningsobjekt inom Västernorrlands län. Jag delar interpellantens uppfattning om betydelsen av att söka åstadkomma ett mera differentierat näringsliv, särskilt i sådana delar av landet, som mer än andra äro utsatta för arbetslöshet. Den omständigheten, att herr Bylund i Sundsvall erhållit avslag å en ansökan om lädertilldelning, får emellertid givetvis icke anses symptomatisk för någon tendens hos myndigheterna att motverka strävandena att differentiera näringslivet i Västernorrlands län. Anledningen till, att herr Bylund ej erhöi lädertilldelning var i främsta rummet den, att det i nuvarande läge anses nödvändigt att vid planerandet av nya företag taga hänsyn till, huruvida för rörelsen erforderliga råvaror kunna påräknas. Under rådande avspärming kunna några som helst garantier icke lämnas om fortsatt tilldelning. Det förefaller därför välbetänkt, att nya företag, som sakna tillräcklig erfarenhet i fråga om de svårigheter, som äro för handen, icke igångsättas.

Det kan emellertid nämnas, att Västernorrlands läns företagareförening

Svar på interpellation. (Forts.)

u. p. a. sedermera inkommit med en skrivelse, däri föreningen understött herr Bylunds ansökning. På grund härav ävensom den förnyade utredning som verkställts i ärendet har industrikommissionen numera beviljat herr Bylund en licens på 200 kvadratfot trätoffelläder.

Härefter anförde:

Herr **Nordström** i Kramfors: Herr talman! Jag ber att till herr statsrådet och chefen för folkhushållningsdepartementet få framföra mitt tack för svaret på interpellationen. Jag kanske har så mycket större anledning att uttala detta tack, eftersom den skomakare i Sundsvall, som varit den direkta orsaken till mina frågor, numera erhållit den tilldelning av läder som han tidigare förvägrats. Men även om industrikommissionen på grund av min interpellation företagit en omprövning av frågan och beviljat lädertilldelning för trätoffeltillverkning i Sundsvall, har jag dock den uppfattningen att statsrådet i sitt svar förbigått några av de väsentligaste punkterna i mina frågor. Enligt min mening kunna inte dessa frågor begränsas till att gälla endast Västernorrlands län och detta enstaka fall, de äro kanske i ännu högre grad aktuella för hela det övriga landet och dess befolkning.

Att på grund av kriget och avspärningarna ett statligt organ skapas, som får obegränsade fullmakter att kontrollera och fördela de befintliga råvarutillgångarna, har helt naturligt ett stort intresse för de landsändar, som genom ett ensidigt näringsliv sedan tjugo år tillbaka ha brottats med konstant arbetslöshet och därför vid sin strävan att skapa nya företag ha ett påtagligt behov av tillgång till olika råvaror. Att den från storindustrien rekryterade industrikommissionen genom denna kontroll också har möjlighet att gynna vissa storindustrier på de mindre och medelstora företagens bekostnad måste medföra och har medfört understöd åt vissa företags monopoliseringsaktioner med för konsumenterna åtföljande betungande monopolpriser. Ur denna synpunkt anser jag att mina frågor äro giltiga för hela landet. Att monopolpriser frodas i industrikommissionens hägn är enligt min mening obestriddigt. De tjänstemän, som dessa storbolag beredvilligt levererat till tjänst inom industrikommissionen, ha säkerligen inte varit besjälade av någon önskan att tillvarataga folkflertalets intressen utan i främsta rummet de bolags som de representerat.

I det aktuella fallet beträffande lädertilldelningen kan det vara på sin plats att erinra om att den direktör i industrikommissionen, som närmast varit ansvarig för lederransoneringen och alltså haft att avslå eller bevilja inkomna framställningar, även är verkställande direktör i Svenska läderföreningen och likaså i Svenska skofabriksföreningen.

På grund av den ensidiga inriktningen av näringslivet i vårt län ha sedan många år både kommunala och statliga myndigheter försökt att genom skapandet av nya industrier och hantverk åstadkomma ökad differentiering. Men att detta kommer att försvåras, därest industrikommissionen dekreterar, att tillgängliga råvaror av olika slag endast skola tilldelas redan befintliga fabriker i andra delar av landet, borde inte vara svårt att förstå. Därest nyetablering förbjödes inom de grenar av näringslivet, vars råvaror fördelas av industrikommissionen, medför detta en avsevärd begränsning av det verksamhetsfält som de arbetslöshetstyngda kommunerna ha att tillgå vid sökandet efter ökade sysselsättningsmöjligheter. Enligt min mening medför även detta, att det från statsmakternas sida många gånger uttalade löftet om hjälp till Västernorrlands län för åstadkommande av ökad differentiering av näringslivet på ett mycket effektivt sätt kan saboteras av industrikommissionens råvarufördelning. Jag vill ej alls påstå, att det aktuella fallet i Sundsvall varit i och för sig av den storleksordningen, att det betytt ett avgörande steg mot bättre differentiering.

Svar på interpellation. (Forts.)

I motsats till vad statsrådet anfört i sitt svar menar jag dock, att industrikommissionens behandling av denna och andra liknande frågor är symptomatisk för den dualism och hjälplöshet, som är utmärkande för statsmakterna, när det gäller att ta itu med arbetslösheten i Västernorrland.

År 1937 uppmanade statsrådet Möller vid en konferens i Härnösand de arbetslösa att emigrera till andra delar av landet. Både de kommunala myndigheterna och de arbetslösa själva följde i stor utsträckning detta statsrådets råd. Men trots eller kanske tack vare detta ha dessa kommuner alltså en mycket betydande arbetslöshet. Aktningsvärda försök att skapa nya företag av större eller mindre omfattning ha gjorts av kommunerna, men tyvärr är nog skomakaren i Sundsvall ej den ende, som sett sina ansträngningar grusade av industrikommissionen eller andra statliga myndigheter.

Statsrådet Gjöres yttrade, att industrikommissionens avslag i detta speciella fall ej skulle innebära fara för monopolisering, enär tillverkningen bedrivs av ett stort antal var för sig arbetande företagare. Men det finnes dock andra exempel, som visa att faran av monopolisering är mycket påtaglig. Jag skall ta mig friheten anföra några exempel.

I konstitutionsutskottets betänkande nr 19, som vi behandlade för några dagar sedan i riksdagen, var medtaget även en reservationsanmärkning i ett ärende, som sammanfaller med den fråga, som vi nu behandla. Det gällde en hemställan från en företagare i Göteborg om tilldelning av hamngarn för tillverkning av brandslang. Industrikommissionen hade avslagit framställningen under två olika motiveringar och givit ett par fabriker, nämligen Jonsereds fabriker och Almedahl-Dalsjöfors AB, ensamma rätt till denna tillverkning. I reservationsanmärkningen anföres i fortsättningen: »Anmärkningsvärt är också att såsom tekniska rådgivare och sakkunniga åt industrikommissionen fungerat dels konkurrentfabrikens disponent, dels andra personer, som stodo dessa företag nära.» Av reservationsanmärkningen framgår vidare att Albrektson, som av industrikommissionen förvägrats tilldelning av hamngarn, dock utlovat att till lägre pris än det företag, som erhöll monopol på leveranser till statsverket, tillverka brandslangar för både statliga och andra myndigheters räkning. De av industrikommissionen favoriserade fabriker kunde alltså i skydd av sin av staten erhållna monopolställning belägga sina till staten levererade produkter med ett högre pris än om fri konkurrens varit rådande.

Jag har ett annat exempel. Av en ansvarig chef i ett av statens verk erhöll jag för några dagar sedan uppgift om ett fall, som tyder på en fömligen öppen monopolisering. Ett företag i en av våra mellansvenska städer hade vid olika tillfällen inköpt tvenne transformatorer. De voro inköpta vid olika företag, den ena av ASEA, den andra av ett annat företag. När inköparen sökte licens för olja till sina transformatorer, gick det mycket bra att få olja till den transformator, som var inköpt från ASEA, därför att denna firma tydligen hade en representant med i industrikommissionen. Men på begäran om inköp av transformatorolja till den andra transformatorn kom det efter ett halvt års väntan avslag.

I en av Stockholms eftermiddagstidningar publicerades i december förra året en redogörelse, som jag anser belysande för tillståndet inom industrikommissionen. Där säges det bl. a.: »Ett mindre företag hade från utlandet inköpt ett råvaruparti, som var av väsentlig betydelse för att driften vid företaget skulle kunna hållas i gång. Importören väntade emellertid förgäves på sin vara. Han fick varken se skymten av denna eller av några fakturor. I stället fick agenten för den utländska firman en dag med posten ett dekret från industrikommissionen, som gick ut på att varan beslagtogs för ett annat och större företags räkning. Utan någon som helst förvarning transporte-

Svar på interpellation. (Forts.)

rades varan alltså över från importören till en annan firma, och det mindre företaget ställdes inför hotet om driftstopp.»

Det är kanske för mycket begärt, att de direktörer och ingenjörer, som de olika bolagen låtit placera i industrikommissionen, skulle avstå från att begagna sin position i industrikommissionen till förmån för de bolag de representera. Men nog borde det väl i alla fall vara regeringens skyldighet att förhindra uppkomsten och den fortsatta existensen av direkta monopolbildningar, vilka med naturnödvändighet komma att skada hela landets konsumenter.

För Västernorrlands läns arbetslöshetsstyngda kommuner är det tacknämligt att det efter det min interpellation avgavs funnits en möjlighet att revidera industrikommissionens beslut i fråga om lädertilldelningen. När de olika kommunerna inom länet i fortsättningen försöka att efterkomma statsmakternas intentioner att genom framskapande av hantverk och småindustri åstadkomma en större differentiering av näringslivet däruppe, vill jag hoppas, att statsrådet ger sådana direktiv till industrikommissionen, att onödiga hinder icke resas i vägen för dessa strävanden.

Chefen för folkhushållningsdepartementet, herr statsrådet **Gjöres**: Herr talman! Efter detta kraftiga förmaningstal av herr Nordström i Kramfors kanske det verkar något egendomligt när jag säger, att jag kan instämma i de ord han avslutade sin avbasning med. Jag har också den uppfattningen, att man bör göra allt vad man kan för att bereda möjlighet även för den mindre företagsamheten att driva sin verksamhet. Men jag måste säga, att förhållandena under krigsåren varit sådana — de äro allttjämt desamma — att det icke varit så gott att ge utrymme och växtmöjlighet för ny företagsamhet inom olika områden.

För att nu hålla oss till det område, som bildar underlag för interpellationen, nämligen läderförsörjningen, så är det på det sätt jag framhållit i interpellationssvaret, att vi haft och allttjämt ha en mycket otillräcklig försörjning med hudar för bottenläder. Vi ha förresten i dagens läge också en rätt besvärande knapphet på ovanläder. Det har helt enkelt varit ofrånkomligt, att ransonera tilldelningen av läder till industrierna. Hade man lämnat ut läder till en mängd nya företag, som kommit upp, hade detta betytt, att man hade fått göra motsvarande inskränkningar i sysselsättningen vid de tidigare företagen. Man hade med andra ord för att skapa ny företagsamhet på en punkt framkallat arbetslöshet på områden, där man tidigare haft vissa sysselsättningsmöjligheter. Därför har man måst gå efter de tilldelningsgrunder man tillämpat, då man utgått ifrån tillverkarnas användning av råvaror under en tidigare period. Jag är alldeles medveten om — jag visste det från början och har under åren fått flera erinringar — att dessa tilldelningsgrunder måste komma att i åtskilliga fall få mindre önskvärda, ja rigorösa verkningar. Jag har därför alltid de gånger saken förts under Kungl. Maj:ts prövning varit angelägen att åstadkomma de jämkningar, som varit möjliga och ägnade att lätta villkoren för de företag, som på grund av skilda omständigheter fått ett mycket ogynnsamt utgångstal vid lädertilldelningen. Det är en glädje att kunna konstatera, att det därvidlag icke rätt några större meningsskiljaktigheter mellan mig och industrikommissionen. Det tal, som förts gång efter annan här i olika sammanhang, gående ut på att industrikommissionen skulle vara någon sorts sammanslutning av industriherrar, som bara tillgodose sina egna företag, saknar grund. Det måste sägas, att de som ställt sig till förfogande som ledamöter i industrikommissionen ha lagt i dagen en stark vilja att taga hänsyn till alla berättigade intressen vid lösande av den mycket svåra uppgiften att i ett råvaruknapphetsläge sörja för tilldelningen av förnödenheter till olika håll.

Svar på interpellation. (Forts.)

Jag vill till vad jag nyss sade om det i längden och på det hela taget otillfredsställande i att vara bunden vid tilldelningsgrunder, som hänföra sig till förbrukningen inom företagen under en viss period före kriget, lägga, att det måste vara och att det är för regeringen ett angeläget intresse att i den mån och så snart det på något sätt är möjligt lätta på dessa regler. Det är viktigt icke bara därför att man därigenom ger ökad växtkraft åt det ekonomiska livets krafter att spränga sig igenom, utan också därför att man på det sättet kan återställa en konkurrens, som av helt naturliga skäl blir något mindre effektiv då i ett knapphetsläge varje företag har att utgå från en bestämd och garanterad råvarutilldelning.

Vad beträffar de exempel på monopolistiska tendenser eller på mannamån, som herr Nordström i Kramfors ytterligare anförde här nyss, så vill jag säga, att det Albrektssonska fallet legat under konstitutionsutskottets prövning. Utskottet har haft tillgång till alla handlingar i denna omfattande affär. Jag har ingen som helst anledning att taga upp någon diskussion om det fallet, som är synnerligen väl klarlagt inför utskottet. Och vad återigen angår den ansvarige chefen för ett statens verk, som till herr Nordström framfört sin undran över transformatoroljan, så är det rätt egendomligt, att denne ansvarige chef för ett statens verk icke funnit anledning att föra saken på tal hos Kungl. Maj:t eller någon annan myndighet som har med dessa saker att göra. Jag skulle vara mycket glad, om han ville vända sig till folkhushållningsdepartementet, så att man kunde göra en undersökning. Jag tror, att en sådan ganska snart skulle ge vid handen, att egendomligheten bottnar i att vi genomlevt en verklig kris i fråga om transformatorolförsörjningen, en kris som vi alldeles på sista tiden lyckats komma ur, så att den i varje fall för ögonblicket icke är lika överhängande som den var för några månader sedan.

Beträffande kvällstidningsexemplet, för att nu sluta med det, så är det ingenting nytt att vi under kriget ha fått lov att lägga beslag på varor. Det har ju varit nödvändigt för att överhuvud taget klara hushållningen att staten tagit varor i beslag och förfogat över dem på det sätt, som med hänsyn till försörjningsbehovet har varit nödvändigt. Att detta ibland och många gånger har inneburit, att olika företag ha fått avstå från saker, som de själva importerat eller tillverkat, och fått se att dessa saker tilldelats andra företag, har inte stått att hindra. Man har helt enkelt fått lov att göra på det sättet. Att man därvidlag icke har tagit hänsyn till huruvida företagen varit av den ena eller andra storleksordningen, vill jag försäkra, herr talman.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 3.

Föredrogs första lagutskottets utlåtande, nr 23, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i giftermålsbalken.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 4.

Föredrogs första lagutskottets utlåtande, nr 36, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i 5 kap. strafflagen, m. m., dels ock i ämnet väckta motioner. *Ändring i 5 kap. strafflagen, m. m.*

Genom en den 2 mars 1945 dagtecknad, till lagutskott hänvisad proposition, nr 207, vilken behandlats av första lagutskottet, hade Kungl. Maj:t under åberopande av propositionen bilagda, i statsrådet och lagrådet förda protokoll föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogade förslag till

Ändring i 5 kap. strafflagen, m. m. (Forts.)

- 1) lag om ändring i 5 kap. strafflagen;
- 2) lag om ändrad lydelse av 33 § strafflagen för krigsmakten; samt
- 3) lag om ändring i lagen den 18 juni 1937 (nr 461) om förvaring och internering i säkerhetsanstalt.

I samband med propositionen hade utskottet till behandling förehåft tre i anledning av densamma inom riksdagen väckta motioner.

Utskottet hemställde,

A) att riksdagen — med förklaring att riksdagen funnit vissa ändringar böra vidtagas i de genom förevarande proposition framlagda förslagen till lag om ändring i 5 kap. strafflagen och lag om ändrad lydelse av 33 § strafflagen för krigsmakten — måtte för sin del antaga av utskottet framlagda lagförslag i ovan under 1)—3) angivna ämnen;

B) att motionerna I: 357, II: 520 och II: 555 måtte anses besvarade genom utskottets hemställan under A).

Efter föredragning av utskottets hemställan anförde:

Herr Osterman: Herr talman! Det är icke ofta riksdagen i vår tid av forcerat lagstiftande har på föredragningslistan ändringen av en lag, som är 80 år gammal. Om en lag numera är 30 år, så måste den anses ha uppnått en aktningvärd ålder. Att bestämmelserna i strafflagens 5 kap. äro i behov av en modernisering framgår redan av deras ålderdomliga språkliga formulering, som knappast täcker ett nutida betraktelsesätt på detta område. I alla fall kan det vara på sin plats att erinra om att de inneburiit en humanisering av äldre tiders rättstillämpning och även nu varit användbara, då det gällt att tillvarataga både den enskildes rätt och samhällsskyddets intressen.

De 80 år som förflutit sedan strafflagens tillräknelighetsbestämmelser utformades ha icke karakteriserats av stillastående på den medicinska psykologiens och psykiatriens område. Här har mer och mer en biologisk syn trängt igenom. Man har också kommit till klarhet om nödvändigheten att betrakta det mänskliga själslivet och de psykiska reaktionerna i ett större enhetligt sammanhang och icke som isolerade företeelser. Under denna tid har den psykiatriska diagnostiken förfinats, icke minst genom den Sjöbringiska personlighetsanalysen, som bidragit till att skarpere avgränsa organiska psykiska förändringar från normala personlighetsvarianter. Jag vill också peka på de möjligheter, som röntgenundersökning av hjärnan efter luftinblåsning skapar för ett riktigt bedömande av organiska hjärnsjukdomar.

Man skulle då ha väntat sig att återfinna ett eko av denna utveckling i det utskottsutlåtande, som skall ligga till grund för kammarens beslut. Men i varje fall har en läkare svårt att göra det. I stället karakteriseras utskottets utlåtande liksom tidigare strafflagberedningens betänkande av den misstro gentemot psykiatriens representanter och mot moderna synpunkter på problemet brottslighet-psykisk rubbning, som är förhärskande bland juristerna och som antages också vara mycket utbredd bland allmänheten. Några av utskottets betänkligheter mot de psykiatriska betraktelsesätten hade möjligen kunnat hävas, om utskottet skaffat sig tillfälle till att i särskild föredragning låta en sakkunnig läkare framlägga sina synpunkter, t. ex. föredraganden i rättspsykiatri i medicinalstyrelsen. Läkarinstanserna ha visserligen fått göra sin röst hörd i de delvis mycket kritiska remissvaren, men detta ärendes stora betydelse borde ha medgivit en speciell föredragning av en sakkunnig. Att starka krafter varit i rörelse för att rädda över så mycket som möjligt av tankegångarna i strafflagberedningens betänkande och låta lagtextens utformning bestämmas av dessa behöver man ej tveka om.

Ändring i 5 kap. strafflagen, m. m. (Forts.)

Uppställandet av kausalitet, d. v. s. orsakssamband, mellan brott och psykisk rubbning som förutsättning för straffriförklaring kan ju låta ganska rimligt, innan man tänkt sig in i konsekvenserna. Under det att den kungl. propositionen ej som förutsättning uppställt krav på ett dylikt sammanhang, har utskottet på denna punkt följt strafflagberedningens förslag. Man säger visserligen, att i det stora flertalet fall ett sådant samband föreligger och att någon bevisning därom icke erfordras i det särskilda fallet, utan att kausalsamband i regel får presumeras vara för handen. Vidare heter det i utskottets utlåtande å s. 37: »I vissa fall av psykisk abnormitet torde emellertid en bestämmelse om kausalsamband mellan abnormiteten och brottsligheten kunna få betydelse. Detta torde, såsom strafflagberedningen uttalat, kunna inträffa exempelvis vid psykiska sjukdomstillstånd med avgränsade sjukdomssymtom, såsom vissa paranoiska tillstånd eller vid tillstånd inom gransområdet mellan abnormitet och normalitet, där det psykiska svaghetstillståndet endast berör vissa delar av den psykiska personligheten.» Och i fortsättningen poängterar man, att avgörandet av frågan om kausalsamband mellan den psykiska abnormiteten och den brottsliga handlingen liksom överhuvud avgörandet av den inverkan psykisk abnormitet skall ha på det straffrättsliga bedömandet ankommer på domstolen. Det har icke förnekats av någon, allra minst från läkarhåll, att det slutliga beslutet rörande en tilltalads straffrättsliga behandling tillkommer domstolen. Men i fråga om möjligheterna att hävda domstolens auktoritet gentemot läkarexpertisen tycks emellertid lagrådet, egendomligt nog, ha varit något tveksamt. I sitt yttrande över departementschefens ursprungliga förslag skriver lagrådet nämligen: »Att ingå i bedömandet av vårdbehovet, som är övervägande medicinsk angelägenhet, kan emellertid bli en uppgift, som överstiger domstolens förmåga, och avgörandet kan därför komma att i verkligheten ligga hos undersökningsläkaren eller medicinalstyrelsen.» Nu förutsattes enligt utskottet, att avgörandet av om orsakssamband föreligger eller icke tillkommer domstolen. Men måste icke detta i ännu högre grad än bedömandet av vårdbehovet hos psykopaterna sägas vara ett psykologiskt bedömande? Jag vill gå så långt, att jag anser en häradsrätt mera kompetent att ställa den många gånger lätta diagnosen schizofreni på en tilltalad och uttala sig om vårdbehovet än att avgöra, huruvida det finns orsakssammanhang mellan hans sjukdom och det brott, för vilket han är tilltalad eller icke. Men just detta anser utskottet domstolen särskilt skickad att ha en egen mening om. I utskottets utlåtande med anledning av vissa i proposition nr 321 föreslagna ändringar i sinnessjuklagen har man förklarat, att om den undersökte vid gärningens begående lidit av själslig abnormitet, men gärningen icke begåtts under inflytande härav, detta uppenbarligen bör angivas i utlåtandet. Jag tror icke, att domstolarna komma att få många utlåtanden av den typen. Undersökningsläkarna komma säkerligen, om de äro medvetna om sin konstns begränsning, att draga sig för att göra ett uttalande om felande kausalitet. Hela denna tankegång bygger på föreställningen om olika delar av själslivet, som träda i funktion vid olika tillfällen, om en uppdelning av psyket i olika rum. Sådan finns icke. När den sinnesslöe t. ex. begår ett menedsbrott, skulle han med tillämpning av utskottets betraktelsesätt straffriförklaras, under det att han vid ett våldsbrott skulle anses fullt tillräckelig. Ett dylikt resonemang tager emellertid ingen hänsyn till det förhållandet, att den imbecilles känsloliv också kan ha stannat på ett primitivt stadium och liksom barnets präglas av höggradig labilitet.

Jag för min del är liksom departementschefen, strafflagberedningen, lagrådet och utskottet av den mening, att den praxis som utbildats i fråga om straffriförklaring av psykopater gått för långt. Men när man sett denna me-

Ändring i 5 kap. strafflagen, m. m. (Forts.)

ning återkomma gång på gång i de olika yttrandena, börjar man nästan tro, att man från juristhåll skulle önska en fastställd procentsats straffriförklarade — så och så många procent av befolkningen skulle överhuvud taget få straffriförklaras. Huvudsaken tycks ju nämligen vara, att antalet nedbringas, icke att vederbörande få den lämpligaste behandlingen. Det är enligt mitt sätt att se ungefär detsamma som om medicinalstyrelsen skulle bestämma, att det icke finge förekomma mer än så och så stort antal differifall i ett visst län. Inom parentes kan nämnas, att antalet straffriförklarade i förhållande till undersökta enligt medicinalstyrelsens beräkning håller sig ganska konstant vid cirka 50 %. Att icke behandlingssynpunkter, då det gällt psykopaterna och deras straffrättsliga behandling, tillmätts större betydelse, är så mycket mera egendomligt, som alla reformer i riktning mot en differentierad straffverkställighet ju är ett hänsynstagande till sådana betraktelsesätt. Man strävar efter att ge brottslingen den för hans fall mest lämpliga individuella behandlingen, så att han så fort som möjligt åter skall bli en nyttig samhällsmedlem. Det medges nu enligt utskottet, att för vissa psykopater sinnessjukvård kan vara den mest rationella formen av vård, men denna skall då i allmänhet ingå som ett led i en villkorlig dom, vilken förenas med föreläggande för vederbörande att underkasta sig behandling på sinnessjukhus.

I det ursprungliga till lagrådet remitterade förslaget till 5 kapitlets 5 § hade första punkten följande lydelse: »Gärning som begås av den som är sinnessjuk eller sinnesslö eller eljest till sin sinnesbeskaffenhet avviker så från det normala, att han bör omhändertagas för särskild vård, vare strafflös.» Här hade det medicinska vårdbehovet gjorts till ett kännetecken på psykopatiens höggradighet. Åtminstone ur läkarsynpunkt hade en dylik avgränsning stora praktiska förtjänster. I propositionen karakteriseras den psykopat, som bör bli föremål för straffriförklaring, som den »som till sin sinnesbeskaffenhet är att jämställa med sinnessjuk». Av departementschefens argumentering framgår emellertid, att han ej anser någon väsentlig skillnad i sak förefinnas mellan hans egen och lagrådets uppfattning om vilka psykopater, som böra straffriförklaras. I utskottets formulering skärpas nu kraven på psykopatiens höggradighet ytterligare. Där heter det: »Ej må någon fällas till ansvar för gärning, som han begår under inflytande av sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan själslig abnormitet av så djupgående natur att den måste anses jämställd med sinnessjukdom.» Utskottets utlåtande ger i viss mån en antydning om vilka psykopater som avses. Det är ju en oerhört viktig fråga, vilka i fortsättningen skola straffriförklaras, och vi finna ett svar på s. 35, där följande rader återfinnas: »Av den i ärendet föreliggande utredningen har framgått, att inom fackkretsar olika meningar synas råda om innebörden och avgränsningen av begreppet psykopati och att många läkare härunder innefatta inte endast de rent konstitutionella psykopaterna utan även vissa organiska defekttillstånd och svårare neurotiska sjukdomstillstånd. Även strafflagberedningen har ansett, att dessa defekt- och sjukdomstillstånd böra medföra straffrihet. Beredningen har emellertid menat, att det medicinska språkbruket skulle medgiva att också beteckna dem som sinnessjukdom. Det är främst dylika och andra därmed jämförbara, med sinnessjukdom nära likartade fall, som utskottet åsyftar, när det förordar en bestämmelse om att även vissa andra psykiskt abnorma än sinnessjuka och sinnesslöa skola kunna på grund av sin sinnesbeskaffenhet helt frias från ansvar.»

Av det anförda framgår att utskottet framför allt syftar på den mindre grupp psykiskt abnorma, vilkas symtom stå i samband med eller misstänkas förorsakas av hjärnförändring av något slag, skada eller inflammatorisk process, sekundära psykopater, om man vill använda det uttryckssättet. Men en

Ändring i 5 kap. strafflagen, m. m. (Forts.)

sådan snäv gränsdragning skulle leda till uppenbara orättvisor. Med de nuvarande diagnostiska metoderna kan man ofta inte skilja mellan fall av medfödd psykopati och abnormtillstånd, som förorsakats av organiska hjärnförändringar. Den s. k. medfödda psykopatien kan ha framkallats av skada i fosterlivet eller vid förlösningen, och å andra sidan kan den hjärninflammation, som betingar psykiska abnormsymtom i vuxen ålder, ha uppträtt i så tidig ålder och med så obetydliga symtom, att den förbisetts. Den konstitutionella ofta ärftliga psykopatien kan också leda till ett mera utpräglat vanställande av personligheten än den av en hjärnskada förorsakade. Man frågar sig: varför skola de då bedömas efter olika normer? Förhållandet kan i själva verket bli det, att det straffrättsliga bedömandet av en person ej blir beroende av de symtom han förer utan av läkarvetenskapens tid efter annan växlande uppfattning av orsaken till dessa symtom. I flera avseenden kan detta också innebära en risk för den enskildes rättssäkerhet. Jag tänker särskilt på det fallet, att den tilltalade är tjänsteman och avsättning kan komma i fråga, om han ej straffriförklaras.

Nu frågar man sig, på vad sätt man tänker behandla psykopater, vilka enligt den nya lagstiftningen ej komma att straffriförklaras. Ett visst antal komma sannolikt att omhändertagas enligt förvaringslagen, men dennas konstruktion gör att många fall, som borde omhändertagas för tidsbestämd förvaring, passera igenom dess ganska grova maskor. Vidare räknar man med att i samband med villkorlig dom ålägga den dömda att i händelse att vårdbehov föreligger underkasta sig behandling på sinnessjukhus. Ansökan skulle göras i vanlig ordning. Jag är dock inte övertygad om att den läkare som skrivit ett utlåtande, som går ut på att en person lider av själslig abnormitet av så djupgående natur, att den måste anses jämställd med sinnessjukdom, om han får sin mening korrigerad av domstolen är benägen att på beställning utfärda en vårdattest för intagning på sjukhus. Det må vara honom förlåtet, om han resonerar så, att om vederbörande av domstolen ej anses vara mera själsligt abnorm än att straff kan utdömas, så måste det väl också vara ett misstag, om han i sitt utlåtande förklarar honom i behov av vård på sinnessjukhus.

Om vi se på de samhällliga konsekvenserna av en alltför restriktiv tillämpning av straffriförklaring på psykopaterna, så visar det sig att de kunna bli ganska avsevärda. Med de villkor förvaringslagen av 1937 uppställer för att förvaring skall kunna tillgripas, måste det, som antytts, bli ett stort antal psykopater, som kunna betraktas som latent vådliga för annans säkerhet till person eller egendom och som ej kunna ådömas förvaring. Sedan de avtjänat ett kortvarigt frihetsstraff efter det första brottet, återvända de med största sannolikhet till sin gamla miljö med åtföljande risker för återfall i kriminalitet. Utskottet får verkligen ursäkta mig, om jag inte tror så mycket på den föreslagna utvägen att förena den villkorliga domen med föreläggande att låta sig intagas på sinnessjukhus som ett alternativ till straffriförklaring enligt nu gängse regler. Med största sannolikhet kommer vederbörande att undandraga sig denna form av samhällsreaktion. Just det klientelet komme säkerligen också att bli särskilt svårhanterligt.

Det är naturligtvis svårt att ställa prognoser i det här avseendet, men med ganska stor sannolikhet kunna vi vänta en ökad psykopatbrottslighet eller kanske rättare ett växande antal brott, begångna av psykopater, om de principer utskottet gjort sig till talesman för bli normerande för lagtillämpningen. Man kan förstå och dela den synpunkten, att den enskilde ej onödigtvis och under för lång tid får berövas sin frihet. Men, frågar man sig, tar verkligen utskotts-förslaget tillräcklig hänsyn till samhällsskyddets intresse? Och ha våra nuvarande straffverkställighetsorgan resurser för att omhänderta en stor del av det klientel, som hittills åtnjutit vård på sinnessjukhus?

Ändring i 5 kap. strafflagen, m. m. (Forts.)

Det skulle alltså vara lyckligt, om man kunde anlägga mera sociala och socialmedicinska synpunkter på problemet psykopati — brottslighet. Vår generation, som upplevt världshistoriens ohyggligaste massmanifestation av kriminalitet hos psykiskt abnorma individer, borde inte ha svårt att förstå vikten av att dylika tillstånd i tid avslöjas och få en lämplig behandling.

Herr talman! Den kungl. propositionen har ej tagit hänsyn till alla de erinringar, som under remissbehandlingen av strafflagberedningens betänkande från medicinskt håll riktats mot detta. Det kan ju också hända att departementschefen själv anser att det ej är ett så stort svalg befast emellan hans och utskottets förslag. Men i så fall gör herr statsrådet sig själv orätt. Ur de flesta av de synpunkter, jag här framhållit, erbjuder propositionen större möjligheter för en rationell behandling av psykiskt abnorma, som blivit lagbrytare, än utskottets förslag. Därför, herr talman, ber jag att få yrka bifall till propositionen nr 207.

Herr **Hedlund** i Östersund: Herr talman! Det är helt naturligt att en lekman inte har möjlighet att döma i en tvist mellan psykiatriker och jurister. En sådan tvist förefinnes ej heller. Jag har begärt ordet för att förklara, att första lagutskottet aldrig har ägnat så stor uppmärksamhet åt en frågas behandling under de 20 år jag tillhört lagutskottet som just åt denna fråga. Det är alldeles felaktigt av herr Osterman att säga, att utskottets behandling har varit ensidig. Propositionen redovisar alla uttalanden ifrån det håll herr Osterman representerar, under det att ytterst få juridiska synpunkter redovisas i propositionen. Föredragningen har varit fullt objektiv, och den omständigheten att icke en man av facket från läkarhåll har varit närvarande, kan icke utgöra ett skäl för påståendet, att utskottets behandling varit ensidig.

Det är efter min mening fullständigt felaktigt att säga, att här pågår en dragkamp mellan å ena sidan jurister och å andra sidan psykiatriker. Vem var det som tog initiativ till denna revision av strafflagens 5 och 6 §§ i femte kapitlet? Det var lekmännen. Det var riksdagens revisorer, som först slogo alarm och påpekade, hurusom det allmänna rättsmedvetandet allt mer började reagera mot mängden av straffriförklaringar, och riksdagen 1938 underströk behovet av en revision på detta område.

Nu är det min uppfattning, att man icke skall ge efter för lekmanopinionen i det fall där den inte är berättigad, framför allt inte på detta område, men den opinion, som framtvang en skrivelse till Kungl. Maj:t i detta ärende, är sund. Den reagerade emot det sätt, på vilket straffriförklaringar ofta kommo till. Det var inte bara mängden av straffriförklaringar, som skapade denna opinion, utan det var fast mera händelserna i övrigt som gjorde, att en ändring måste ske. Vi minnas alla ett mycket grovt brott, som begicks för åtskilliga år sedan, där den allmänna opinionen var fullständigt enig med undersökningsläkaren om att den som begick brottet var sinnessjuk. Det blev straffriförklaring och vård på sinnessjukhus. Samme läkare, som konstaterade sinnessjukdom och ansåg sinnessjukhusvård vara det enda reaktionsmedlet, utskrev vederbörande efter inte fullt ett år till den frihet i ett tygellöst liv, som brottslingen tidigare befunnit sig i. Det är bland annat sådana händelser som skapat en opinion i fråga om straffriförklaringarna. Det är således icke en juristpropos, som föranlett detta, utan en propos ifrån allmänhetens rättsmedvetande.

När jag läste propositionen var jag mycket tilltalad av densamma, och i första lagutskottet arbetade jag i det längsta för att den skulle i det väsentliga antagas. Det gjordes emellertid vissa invändningar emot propositionens sätt att straffriförklara de s. k. psykopaterna. Man vann — framhölls det — inte tillräcklig garanti för att riksdagens och den allmänna opinionens vilja blev

Ändring i 5 kap. strafflagen, m. m. (Forts.)

respekterad genom departementschefens sätt att beskriva, när en psykopat skulle kunna straffriförklarad. Han ställde nämligen vårdbehovet i samband med den brottsliga själsliga läggning. Jag tyckte i längden detta var mycket förnuftigt, men inte bara juristerna inom lagutskottet och lagrådet reagerade, utan även representanter för psykiatrien gjorde det. Det som jag tog största intrycket av var icke lagrådet och inte var det häradshövding Siljeström, president Schlyter, justitierådet Gärde eller advokat Gezelius, utan det var en psykiatriker i Sydsverige, som jag tyckte resonerade förnuftigt då han i en skrift bevisade ohållbarheten i att sammankoppla vårdbehov och strafflöshet, och därför anslöt jag mig till den inom utskottet mer och mer utpräglade önskan att skapa säkrare garantier för att icke psykopater i oträngt mål straffriförklarades. För att möjliggöra detta måste kausalsambandet mellan brott och sinnessjukdom klaras upp. Jag förstår icke att det är någon anledning att så allvarligt reagera emot detta ifrån det håll herr Osterman representerar. Vi ställa ju inte undersökningsläkaren inför något större dilemma än om icke något kausalsammanhang hade funnits till. Undersökningsläkaren får ange de skäl, varpå han grundar sambandet mellan brott och själstillstånd hos vederbörande. Han får ange de skäl, varpå han grundar sitt antagande, att brottet och själstillståndet ha gemensamhet, men det blir domstolen, som slutligen får avgöra, i vilken mån man skall taga hänsyn till vad undersökningsläkaren säger. Han kan ju också ha tagit fel.

Herr Osterman talade om vilka orimligheter detta kausalsammanhang skulle kunna leda till. Ponera, säger han, att en sinnesslö begår menedsbrott, och för detta blir han straffriförklarad, därför att hans själsliga tillstånd var sådant, att han inte kunde fatta innebörden av det brott han begick, när han avlade falskt vittnesmål. Han blir således straffriförklarad. Sedan begår samme sinnesslöe man en våldshandling, en grov misshandel eller något dylikt. Herr Osterman menade, såvitt jag förstod honom riktigt, att även om den sinnesslöe skulle förstå, att han begått något orätt, då han misshandlade en annan människa, är det i alla fall mycket sannolikt att hans brottsliga handling står i samband med hans själstillstånd, och därför skulle han yrka på straffriförklaring. Ja, det är alldeles riktigt, men är det då uteslutet att inte domstolen också skulle anse kausalsammanhang förefinnas och att han således skulle bli straffriförklarad och intagen på sinnessjukhus? Jag delar fullständigt de juristers uppfattning, som i första lagutskottet givit tillkänna, att i 99 fall av 100 torde undersökningsläkarens uppfattning efter presumtion befinnas riktig och således straffriförklaring komma till stånd.

Men vi fortsätta med samma exempel. Den sinnesslöe begår mened och straffriförklarad. Sedan begår han en mindre polisförseelse. Han t. ex. åker med släckt cykellykta, när han inte har lov att göra det, och blir åtalad. Det enda som kan följa på denna förseelse är böter. Han är inte alls farlig för den allmänna säkerheten. Så blir han sinnesundersökt, och det konstateras, att han har en tolvåringars intelligenskvot. Det är sannolikt, att undersökningsläkaren säger, att det var på grund av detta sitt själstillstånd som vederbörande åkte med släckt lykta. Skulle domstolen möjligen också finna, att detta var fallet, skulle denna lilla förseelse föranleda vederbörandes intagande å anstalt i och för vård, ty det är väl förutsättningen för en straffriförklaring. Är det då icke bättre, att man försöker finna en lämpligare reaktion, att vederbörande exempelvis får böta fem kronor, som är det lindrigaste straff, som kan ådömas i ett sådant här fall? Vederbörande är kär i pengar, och därför kan fem kronors böter bli en så allvarlig läxa för honom, att han aldrig mer kommer att åka med släckt lykta. Där ha vi, herr Osterman, ett exempel på betydelsen av att kausalsammanhanget får presumeras av domstol. Vi kunna också tänka oss det fallet,

Ändring i 5 kap. strafflagen, m. m. (Forts.)

att både läkaren och domstolen äro av den uppfattningen, att en brottsling behöver anstaltsvård, men att detta enligt domstolens åsikt bör beredas via den villkorliga domen. — Jag tror icke, att reaktionen mot straffriförklaringen blivit så allvarlig, om man i stället för att säga, att vederbörande blir strafflös, säger att han skall dömas till förvaring på sinnessjukhus.

Nu frågar herr Osterman — mycket riktigt för övrigt —: är det sannolikt att vederbörande kan intagas på sjukhus, då den läkare, som förklarat att vederbörande bör straffriförklaras men fått denna sin uppfattning underkänd av domstolen, blir missnöjd häröver och därför vägrar att skriva ut vårdattest för vederbörandes intagning på sinnessjukhus? Jag vet nu icke i detalj, hur det går till när en villkorlig dom kommer till, men det har sagts mig i första lagutskottet och vid samtal med domare och nämndemän, att man först gör en förundersökning, där man försöker få klarhet i vilka förutsättningar som i det föreliggande fallet finnas för en villkorlig dom. Jag antager att en förundersökare hjälper domstolen till rätta på det sättet, att han först frågar undersökningsläkaren, om icke det lämpligaste vore att vederbörande dömdes till villkorlig intagning på sinnessjukhus. Finner läkaren sådan vård påkallad är det väl läkaren likgiltigt om vården beredes genom villkorlig dom eller straffriförklaring.

Jag beklagar om det beslut, som här kommer att fattas, skulle komma att uppfattas som ett uttryck för begynnande inhumanitet på detta område. Alla de som tala för utskottets förslag äro säkert av den uppfattningen, att man i så stor utsträckning som möjligt skall befria sinnessjuka människor från straff och i stället bereda dem vård, som möjligen kan hjälpa vederbörande till rätt anpassning i samhället. Hela vårt straffsystem bygger ju på samma princip. Frågan är endast: skall undersökningsläkaren eller domstolen pröva och avgöra inom vilken del av vårt straffsystem den brottslige passar in? Mitt lekmannasinne säger mig, att domstolen är mera kvalificerad att avgöra den saken än psykiatrikern. Här är bara fråga om att finna den rätta instansen för vederbörandes inpassande i straffsystemet. Straffsystemet har — därom äro vi alla ense — det syftemålet att tillrättaföra den brottslige. Jag är för min del övertygad om att vi genom den föreslagna lagstiftningen beträda den rätta vägen, och därför ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Rylander: Herr talman! Man är ju fullkomligt ense om att det föreligger behov av en ändring av strafflagens tillräknelighetsbestämmelser. Praxis på detta område har under de senaste decennierna utvecklats därhän, att det ständigt gått mot en utvidgning av straffriheten och strafflindringen. Det har till slut gått så långt, att det nog i de vidaste kretsar har väckt uppmärksamhet, och det har ifrågasatts, om man verkligen kunde fortsätta på den inslagna vägen.

Praxis i fråga om tillräknelighetsbestämmelserna har i mycket hög grad kommit att bestämmas av den medicinska sakkunskapen. Visserligen är ju ett läkarutlåtande om en persons sinnesbeskaffenhet ingenting annat än vilket sakkunnigutlåtande som helst som förebringas i en rättegång, och domstolen kan ta den hänsyn den vill till ett sådant utlåtande. Det har emellertid visat sig, att domstolarna varit mycket benägna att följa läkarutlåtandena, och det är blott i ringa omfattning som man i domstolarna begagnat sig av möjligheten att frångå vad som har sagts i ett sådant läkarutlåtande. Sådana där läkarutlåtanden skola i viss ordning granskas inom medicinalstyrelsen, och domstolarna ha ju dessutom möjlighet att särskilt underställa utlåtandena medicinalstyrelsens prövning. Det förekommer naturligtvis, att man vid en domstol ibland också frågar sig, om utlåtandet, med den kännedom man har om

Ändring i 5 kap. strafflagen, m. m. (Forts.)

vederbörande åtalade, kan vara riktigt och frågar medicinalstyrelsen till råds. Går då dess yttrande i samma riktning som utlåtandet, är det ju ganska förklarligt, om domstolen är återhållsam med att gå mot den medicinska sakkunskapen, vars mening på så sätt blivit ytterligare uttalad. Praxis har sålunda huvudsakligen blivit beroende av vad man inom medicinalstyrelsen tänkt om dessa frågor. Det är då icke ägnat att förvåna, att praxis har kommit att något ensidigt taga hänsyn till de medicinska synpunkterna. Medicinalstyrelsen i all ära, men det kan väl ifrågasättas, om vid avgörandet av dessa ärenden och särskilt vid den fortlöpande granskningen av de avgivna läkarutlåtandena beträffande åtalade personers sinnesbeskaffenhet sakkunskapen varit så företrädd inom ämbetsverket som hade varit erforderligt för att kunna garantera en tillfredsställande praxis på detta område. Detta gäller redan på det psykiatriska området och än mera i fråga om sociologi och kriminalpolitik, som det ju i lika hög grad gäller.

Det är på förekommen anledning jag med några ord berört utvecklingen av praxis. Herr Osterman har ju sagt, att utskottets utlåtande karakteriseras av den misstro gentemot psykiatriens representanter som är förhärskande bland juristerna och som han trodde dessutom besjälade en stor del av allmänheten. Jag vet icke, om jurister i allmänhet gå och bära på någon sådan misstro, i varje fall är så icke fallet med mig, och alldeles särskilt har jag ju förtroende för herr Osterman. Jag tror icke heller man kan säga, att utskottets utlåtande karakteriseras av någon sådan misstro. Mot bakgrunden av den utveckling som har ägt rum är det väl icke förvånande, om man, då en annan och bättre ordning nu skall komma till stånd på detta område, något söker att inskränka det tämligen allenarådande medicinska inflytandet på dessa frågors behandling.

Frågan om mer eller mindre abnorma brottslingars behandling, om de skola få straff eller om de skola ha lindring i det straff, som eljest skulle utdömas, är ju en fråga som måste ses ur flera synpunkter. Det är icke bara fråga om vad som kan vara bäst med hänsyn till den enskilda människans framtid, utan det är också i mycket hög grad, då det gäller dessa abnorma, frågan om samhällets skydd mot brott och för samhället skadliga åtgöranden överhuvud taget från dessa abnorma personers sida. Jag är övertygad om att utskottet genom sitt ställningstagande snarare kommer att undanröja den misstro som till äventyrs kan finnas mot psykiatriens representanter än tvärtom.

Det är ingen tvekan om att en ny lag måste upptaga både sinnessjukdom och sinnesslöhet som straffrihetsgrunder och om innebörden av dessa begrepp råder väl också nödortftig överensstämmelse, men sedan är det slut på enigheten. Särskilt ha stora meningsskiljaktigheter yppat sig beträffande psykopaternas behandling. Det har anförts vägande skäl för att de i allmänhet icke skulle undantagas från reaktion inom det vanliga straffsystemets ram, om de göra sig skyldiga till brottsliga handlingar. Å andra sidan erkännes det nog av alla, att en del psykopater förete abnormiteter av sådan art, att det finns anledning att i straffrättsligt hänseende behandla dem på ungefär samma sätt som sinnessjuka och sinnesslöa. Men var gränsen skall dragas mellan psykopaterna av ena och andra slaget är den stora frågan.

Som lagrådet har påpekat möter det mycket stora svårigheter att i lag fastställa under vilka förutsättningar psykopati skall vara straffrihetsgrundande, och det torde vara omöjligt att ens genom vetenskaplig beskrivning draga en klar skiljelinje mellan de olika psykopatfallen. För övrigt vore man väl icke mycket betjänt med sådana vetenskapliga beskrivningar i detta sammanhang. Svårigheterna bero till mycket stor del på att till psykopati hänföres psykisk abnormitet av mycket skiftande och ibland svårbestämd art, och att läkarna

Ändring i 5 kap. strafflagen, m. m. (Forts.)

icke heller ha gränslinjerna klara i detta hänseende. En del föra till psykopati tillstånd som andra föra till sinnessjukdom och dess gränsområden o. s. v. Vilken gräns man än drar, måste man nog alltid vara beredd på att det kan göras erinringar mot gränsdragningen i ett eller annat hänseende.

Samhället reglerar normalt mot brott genom straff eller därmed jämförliga åtgärder. Avsteg från den regeln kunna betingas av humanitära eller individualpreventiva synpunkter. Det är klart att man i möjligaste mån bör anlägga sådana synpunkter då man lever i ett kultursamhälle som vårt, där individens rätt gör sig alltmer gällande. Särskilt under de senaste åren ha ju strävandena att göra den enskilde brottslingen till en samhällsnyttig människa genom att ge honom den vård och uppfostran, som han kan behöva, trätt alltmer i förgrunden. Man får emellertid icke se bort ifrån allmänpreventiva och kriminalpolitiska synpunkter, och hänsynen till dessa synpunkter kan kräva, att den behandling som från psykiatrisk synpunkt sett kan te sig som riktigast i fråga om vissa fall eller grupper av fall av psykopater får modifieras eller anordnas på annat sätt än det vanliga. Det förefaller som om herr Osterman nog icke hade riktigt beaktat detta förhållande.

Allmänpreventionens krav göra sig gällande med olika styrka i olika fall. Sinnessjuka och sinnesslöa intaga väl i regel en klar undantagsställning i samhället. Deras särställning markeras ju av att samhället särskilt tar sig an dem, oavsett om de begå några brott eller icke, genom att sörja för deras vård och se till att de få nödig tillsyn. Det är självklart, att vid samhällets reaktion mot de av sinnessjuka eller sinnesslöa företagna handlingarna de allmänpreventiva synpunkterna göra sig mindre gällande. Det ter sig naturligt, att samhället i fråga om dem ingriper bara på det sättet, att vederbörande beredes den vård som han behöver och förhindras från att begå nya brott.

Psykopaterna inta en helt annan ställning. De äro i allmänhet klara och rediga. Till intellektet stå de icke på något sätt efter andra människor. Deras brister äro i stället förlagda till känslö- och viljelivet. Detta gör det i mycket stor utsträckning möjligt för dem att framleva sitt liv som folk i allmänhet. De kunna utöva sina yrken o. s. v. utan att till det yttre någon egentlig särställning kan märkas. Det torde endast vara de mera grava formerna av psykopati, som falla i ögonen genom den oförmåga vederbörande visar att anpassa sig i samlevnaden med andra människor. Även sådana höggradiga psykopater kunna dock om intet särskilt inträffar — om de icke råka ut för en situation där frestelsen att begå brott blir alltför stor eller hemfalla åt asocialitet — utan någon inblandning från samhällets sida leva sitt liv bland andra människor kanske hela livet igenom. De hanka sig fram och göra livet mer eller mindre odrägligt för dem som de ha något mera att göra med, men det går.

Den omständigheten att psykopaterna ofta till det yttre icke intaga någon egentlig särställning gör, att i fråga om deras straffrättsliga behandling de allmänpreventiva synpunkterna framträda starkare. Populärt sett kan man säga, att folk naturligtvis har svårt att inse, varför den ena människan skall straffas, under det att den andra icke skall straffas, då de i sitt beteende till det yttre se tämligen lika ut. I en del av dessa fall göra sig allmänpreventiva synpunkter gällande med alldeles särskilt stor styrka. Det är i fråga om känslökalla och grovt amoraliska psykopater, och ibland dem återfinner man en del av de värsta brottslingar vi haft att göra med under senare år. Under dessa förhållanden måste det te sig lämpligast och mest tillfredsställande beträffande psykopater som begått brott att ge dem en sådan behandling, som kan anses mest lämplig i varje särskilt fall, men att i görligaste mån söka åstadkomma den behandlingen inom straffsystemets ram. Härigenom vinna de allmänpreventiva synpunkterna nödigt beaktande. Och med hänsyn till det reformarbete i fråga om

Ändring i 5 kap. strafflagen, m. m. (Forts.)

det straffrättsliga reaktionssystemet och straffverkställigheten, som ägt rum under senare tid, och det fortsatta reformarbete, som kan förväntas på detta område, torde det väl i de flesta fall icke heller ur humanitära eller individualpreventiva synpunkter var något att erinra mot en sådan linje. I vissa fall av psykopati göra sig de allmänpreventiva synpunkterna icke gällande på samma sätt, och det kan också vara så, att det är omöjligt, att inom straffverkställighetens ram ge vederbörande den behandling som är lämplig och erforderlig. I sådana undantagsfall bör man tillgripa strafffrihet.

I det till lagrådet remitterade förslaget har uteslutande det medicinska vårdbehovet gjorts till kännetecken på om en psykopat skall straffförklarad eller icke. Om det medicinska vårdbehovet var dominerande borde straffförklaring ske, heter det. Man kan emellertid säkerligen tänka sig fall, då bestämt behov av medicinsk vård föreligger, men då vederbörande ändå icke till sin sinnesbeskaffenhet eller allmänna ställning i samhället avviker från det normala i högre grad än många andra, för vilka det icke föreligger något sådant vårdbehov. Detta måste medföra fara för att avgörandet skulle komma att ske endast med hänsyn till vad som av medicinska skäl vore bäst för den tilltalade och att straffpolitiska eller kriminalpolitiska synpunkter alltför mycket får träda i bakgrunden. Med hänsyn till nu rådande praxis är det också olämpligt att frågan om straffförklaring eller icke fortfarande skulle bli en övervägande medicinsk fråga. Redan med den nuvarande lagstiftningen är det ju en stor benägenhet för att man tillåter läkarutlåtandena avgörande betydelse, och då gäller det ju dock att träffa ett straffrättsligt avgörande, om en person skall hänföras under en viss paragraf eller icke. Med den erfarenhet jag har av tjugo års verksamhet i domstolarna måste jag säga mig, att det kommer att bli mycket svårt för en domstol, att sedan man fått ett utlåtande, som säger att en person är i behov av vård, förklara, att han är icke i behov av vård och straffa honom.

Propositionen har visserligen formellt ett annat uttryckssätt. Enligt denna skulle man fria från straff den som till sin sinnesbeskaffenhet är att jämställa med sinnessjuk. Av vad chefen för justitiedepartementet anført i propositionen synes det emellertid framgå, att han icke menar att härmed göra någon väsentlig skillnad mot det remitterade förslaget. Under sådana förhållanden kan väl icke heller detta senare förslag gå fritt från de erinringar som gjorts beträffande det remitterade förslaget.

Utskottet talar i stället om »annan själslig abnormitet av så djupgående natur att den måste anses jämställd med sinnessjukdom» som straffrihetsgrund. Man kan då fråga sig vad som menas med detta. Det är klart, att icke heller detta uttryckssätt skapar en klar gräns. Det kommer fortfarande att föreligga svårigheter att i vissa fall bestämma, på vilken sida av gränsen, på den strafffria eller straffbara sidan, som en åtalad psykopat skall placeras. Utskottet har närmast avsett vissa organiska defekttillstånd och svåra neurotiska sjukdomstillstånd, sådana tillstånd, som redan nu anses ligga på gränsen till sinnessjukdom och som kanske av en del läkare rent av hänföras till sinnessjukdomens område. Vidare har utskottet tänkt på andra genom yttre kriterier tämligen klart avgränsade fall som sådant tillstånd som har uppkommit genom skallskador eller genom hjärnhinneinflammationer eller epileptiska karaktärsförändringar.

Jag skall icke gå närmare in på detta. Jag tror det skulle vara mycket oförsiktigt att göra det, särskilt sedan utskottets ordförande i första kammaren intagit en mycket försiktig hållning, när det har gällt denna fråga. Jag vill dock säga, att jag i detta hänseende kanske har velat gå något längre än utskottet, ehuru jag icke har velat reservera mig mot utskottets utlåtande. Det

Ändring i 5 kap. strafflagen, m. m. (Forts.)

har jag icke gjort helt enkelt därför, att det visat sig svårt att få en annan hållbar gräns än den utskottet valt.

Jag vill alltså icke nu här ge herr Osterman något papper på hur det skall gå med de s. k. medfödda psykopaterna, vilkas tillstånd måhända ha framkallats av skador i fosterlivet eller hjärnhinneinflammation i så tidig ålder och med obetydliga symtom att den undgått uppmärksamhet. Jag för min del måste dock hänvisa till att man ju har att falla tillbaka på själva uttrycksättet i lagtexten, att det skall vara fråga om själslig abnormitet av så djupgående natur att den måste anses jämställd med sinnessjukdom. Vad än utskottet skrivit i sin motivering, står lagtexten fast, och i den mån man där kan med gott samvete intolka sådana tillstånd, böra de också rimligen falla därunder. Rent personligt måste jag säga, att jag finner det ganska naturligt, att man därunder för sådana tillstånd som herr Osterman har nämnt, i den mån man kan göra sannolikt, att de ha uppstått på sätt som han angivit. Det är emellertid klart, att lagtexten måste tolkas restriktivt, och att utskottet och — om riksdagen fattar det beslutet — riksdagen därmed avse en väsentlig inskränkning i vad som nu gäller och en inskränkning också i vad som har avsetts med propositionen.

När herr Osterman säger, att det är så mycket mer egendomligt, att icke behandlingssynpunkterna, då det gäller psykopaterna och deras straffrättsliga behandling, tillmätts större betydelse som alla reformer i riktning mot en differentierad straffverkställighet ju innebära ett hänsynstagande till sådana betraktelsesätt, så förstår jag honom icke riktigt. Man kan väl taga hänsyn till behandlingssynpunkterna utan att straffriförklara. Det synes mig vara så, att utskottet bara har på ett riktigt sätt tagit konsekvenserna av reformerna inom straffverkställighetens område, och jag tycker, att utskottet har tillmätt behandlingssynpunkterna en mycket stor betydelse. Det är att märka, att det icke alla gånger är förmånligt ur behandlingssynpunkt, att en tilltalad straffriförklaras. En sådan åtgärd manar icke precis fram det bästa hos den det gäller. Man kan tvärtom säga, att det hos honom alstrar en känsla av mindervärdighet, av hopplöshet och förtvivlan, som gör att han snarast är benägen att fortsätta och som det på populärt språk heter kasta yxan i sjön och icke mobilisera de krafter han till äventyrs kan äga för att komma till rätta i samhället igen.

Jag har, herr talman, jämte ett par andra kammarledamöter avgivit en motion i anledning av förevarande proposition. Den gick ut på en ändring av andra stycket i 5 §, där jag förordade en lydelse, som närmast anslöt sig till den som justitieministern föreslagit i sitt till lagrådet remitterade förslag. Utskottet har icke velat godtaga denna motion. Jag skall nu icke hålla något längre begravningsstal över motionen, utan den skall få begravas i stillhet och må vila i frid, men jag kan icke låta bli att säga, att jag har svårt att förstå, varför man icke lika gärna skall kunna i lagtexten använda ett modernt uttryck som sinnesförvirring, vars innebörd både allmänheten och psykiatrikerna förstå, i stället för att man skall syssla med sådana ålderdomligt klingande uttryck som sådant tillstånd att han är från sina sinnens bruk. Jag ifrågasätter för övrigt, om det heter från sina sinnens bruk. Jag tror att, om här i kammaren funnes någon med sakkunskap i fråga om nordiska språk han skulle anse, att det heter vara från sina sinnen. Man skulle naturligtvis lika gärna kunna skriva sinnesförvirring i lagtexten, och i motiveringen tala om att man menar icke vilken sinnesförvirring som helst utan en ganska hög grad av ömtöckning och förvirring. Genom att skriva lagtexten som man gjort i utskottets förslag måste man i motiveringen tala om att det är sinnesförvirring man menar och icke vilken sinnesförvirring som helst utan en hög grad av

Ändring i 5 kap. strafflagen, m. m. (Forts.)

sinnesförvirring. Man kan ju uppenbarligen icke mena blott den allra mest höggradiga sinnesförvirring, ty i detta tillstånd lär man icke kunna begå något brott. Man kan då icke ha något uppsåt.

Herr talman! Jag kommer så något in på frågan om kausaliteten. Utskottet har ju här gått in för att man skall kräva kausalitet för att abnormitet skall kunna åberopas för straffrihet eller strafflindring. Jag anser för min del, att det icke finns någon större anledning att ändra på vad som nu gäller i detta hänseende. För närvarande har man ju icke en sådan fordran på kausalitet, utan man inskränker sig ju till att utreda, om det någorlunda stämmer i tiden med abnormiteten och den brottsliga gärningen. Enligt utskottets mening föreligger det emellertid vägende skäl för att fordra ett sådant kausal-sammanhang som förutsättning för straffrihet eller strafflindring. Det spelar heller ingen roll, att man i det stora flertalet fall kommer att anse, att det föreligger sådan kausalitet och att det utan varje prövning kommer att anses vara alldeles uppenbart att det förhåller sig på det sättet. Enligt min mening har det egentligen förelegat ganska stora skäl också för att behålla det betraktelsesätt man hittills anlagt på denna sak. Närmaste orsaken till min uppfattning är, att det har fungerat utan några större olägenheter i de åttio år, som dessa bestämmelser ha gällt, och varför skall man då nu gå över till någonting annat? Jag får ju säga med anledning av vad herr Hedlund sade om den sinnesslöe som cyklade utan lykta, att under min domarverksamhet har jag träffat på mycket få sådana där sinnesslöa cykelåkare, så att jag tror icke det spelar så stor roll.

Å andra sidan måste man säga, att det nog finns en del skäl för att åberopa en sådan förutsättning för straffrihet eller strafflindring. Särskilt i gränsfallen, beträffande vilka det är tveksamt, om sinnessjukdom eller sinnesslöhet eller annan själslig abnormitet av så djupgående natur att den måste anses jämförbar med sinnessjukdom föreligger, kommer det att ha viss betydelse att kunna uppställa denna fordran på kausalitet för att kunna hindra, att straffri-förklaring äger rum i alltför stor utsträckning. Justitieministern har i propositionen påpekat, att det skulle föreligga en viss risk för ojämnhet tillämpning, om man går in för kausalitet i detta hänseende. Jag kan hålla med honom i detta hänseende, men å andra sidan tror jag, att man icke får överdriva farhågan för en sådan risk. Man får besinna, att det blir i utomordentligt sällsynta fall, som man kommer att anse, att kausalitet icke föreligger. Om en domstol i något enstaka fall skulle, då ett utlåtande givit vid handen, att vederbörande har varit sinnessjuk, anse, att kausalitet icke föreligger och döma den åtalade till straff, så kan man vara övertygad om att vederbörande fullföljer ett sådant mål till högre instans, och dessa högre instanser ha ju större möjligheter än underdomstolarna att tillse, att rättstillämpningen blir enhetlig. Justitieministern har också anført, att man synes kunna anföra humanitära skäl mot att tillgripa straff i sådana fall då kausalsamband icke kan påvisas. Beträffande den saken föreligger det väl egentligen icke någon större skillnad mellan ett sådant fall och det fall, att en person insjuknat i sinnessjukdom kort efter det brottet begåtts. Även då skulle man kunna åberopa humanitära hänsyn för att icke ålägga honom straff men en sådan dömes ju till straff.

Herr Osterman har ansett, att det skulle innebära ett psykologiskt bedömande att avgöra, om kausalitet föreligger eller icke, och det skulle överstiga domstolarnas förmåga. I detta hänseende vill jag bara säga, att domstolarna ju, när de taga ställning till en sådan fråga, även ha till sitt förfogande minst en psykiatrikers bedömande i frågan. Jag tror i likhet med herr Osterman, att det kommer att bli mycket få utlåtanden av den typen man får ifrån läkarna, och det är ju också närmast vad utskottet har väntat, då utskottet sagt, att det

Ändring i 5 kap. strafflagen, m. m. (Forts.)

endast i undantagsfall kan förekomma, att det brister i kausalitetshänseende. När det gäller att taga hänsyn till frågan om kausalitet föreligger eller icke, har man ju emellertid att beakta allt vad man kan veta om vederbörandes förhållande, även alltså hur det är ställt med hans vilje- och känsloliv. Det blir alltså hela hans personlighet i den mån den har kunnat bli klarlagd som blir avgörande.

Herr talman, med dessa ord ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **Lundstedt**: Herr talman! Jag tror icke, att man kan vinna ut något av en debatt i denna ytterst invecklade fråga genom att man ger sig in på långrandiga detaljer eller genom att man drar fram exempel, genom vilka man tror sig kunna upplysa en i dessa frågor helt naturligt i det stora hela oupplyst kammare om den betydelse, som kausalitetsbegreppet och liknande ting i detta sammanhang kunna ha; jag tror, att allt sådant är fullkomligt orkeslöst. I varje fall skall jag fatta mig kort.

Begreppen sinnessjukdom, sinnesslöhet, annan själslig abnormitet, som är jämställd med sinnessjukdom, och själslig abnormitet, som icke är tillräckligt djupgående för att kunna jämföras med sinnessjukdom — alla dessa begrepp äro på grund av vår bristfälliga kunskap om det, som vi kalla människosjälens, alltför vaga, för att fullt rationella lagparagrafer skola kunna byggas på dem. Icke desto mindre är det alldeles nödvändigt, att vi i viss utsträckning lägga dessa begrepp till grund för lagstiftning. Men följden blir, att vi, vilka formuleringar vi därvidlag än anlita, aldrig kunna åstadkomma några stadganden som icke kunna göras till föremål för diskussion och anmärkningar. Jag önskar dock icke framställa några invändningar mot det betänkande, som här föreligger, utan jag tror, att vi kunna nöja oss med det förslag, som vi nu ha framför oss.

Om icke debatten redan dragit så långt ut på tiden, skulle jag verkligen känt mig frestad att söka belysa skevheten i de humanitära synpunkter på den föreliggande frågan, som kastats in i denna debatt. Jag kan därvidlag bara helt kort och — såsom jag hoppas — utan att bli missförstådd säga, att det är bättre att en man dör för folket, än att hela folket förgås. Modifierat innebär detta, att man måste inse det nödvändiga i att man av hänsyn till humanitet *mot samhället* måste tillfoga brottslingen lidande. Sedan är det en sak för sig, men den kommer i andra hand, att detta lidande bör hindras så mycket som detta är möjligt, utan att därigenom det sociala syftet med lidandet går förfelat.

Herr talman! Jag har begärt ordet för att understryka förslaget stora betydelse därutinnan, att det innefattar en lika tydlig som intressant och enligt min mening fullt riktig tendens att anvisa psykiatrien en mera blygsam uppgift i rättsskipningens tjänst, än en under detta sekel utbildad praxis velat tillägga densamma. Det sagda innefattar icke på något sätt någon misstro mot psykiatrien som sådan. Man kan överhuvud taget icke här tala om misstro, men man kan möjligen säga, att den juridiska vetenskapen, om den för 50 år sedan hade stått där den står i dag, skulle ha anvisat psykiatrien dess rätta plats; den skulle ha förelagt psykiatrien de frågor, denna hade att besvara. Det är nämligen uppenbart, att det icke är psykiatrien, som har att säga till domstolarna; vi fordra att ni besvara dessa frågor, utan att det är domstolarna, d. v. s. juridiken, som har att hänskjuta vissa frågeställningar till psykiatrien. Punkt och slut.

Med den uppfattning, som jag i alla år hävdat, om straffets väsentliga funktion såsom utövande generalprevention genom moralbildning, har det icke

Ändring i 5 kap. strafflagen, m. m. (Forts.)

varit förenligt att låta straffrihet inträda på grund av abnormitet i andra fall, än då den psykiska situationen, såsom den framträder genom brottet, är så främmande för samhällsmedlemmarna i gemen, att de icke ens kunna känna några tendenser till att handla av sådana motiv, som varit bestämmande för gärningsmannen. När motivläget är på detta sätt främmande för människan i allmänhet, då är det uteslutet för allmänheten att reagera mot handlingen *genom föreställningen om dennas pliktvidrighet*, och då har straffet icke någon funktion att fylla. Men så snart allmänheten icke står helt frågande inför motivläget utan verkligen känner en moralisk reaktion mot handlingen, är straffbarhet och icke strafflöshet på sin plats. Psykiatriens uppgift bör därför begränsas till att, där tvivel finnas, söka fastställa, huruvida själsläget vid handlingens begående var eller icke var sådant, att allmänheten, *därest den haft full insikt i saken*, skulle ha moraliskt reagerat. D. v. s. psykiatern får icke ställa frågan så: är den handlande i abnorm brist på sociala känslor? Utan han bör ställa den så: kan det icke befaras, att den handlandes motivläge skulle kunna bli bestämmande också för andra, *om gärningen icke bestraffades?* Vad som gör att den grövre brottsligheten i den allmänna föreställningen framträder såsom något abnormt, det är just den särskilt starka allmänna plikt känsla mot de grövre brotten, som fostrats genom det reguljära stränga bestraffandet av sådana brott. Om straffet här faller bort och ersättes av s. k. vårdande åtgärder, kan det hända, att småningom också den allmänna föreställningen om abnormiteten i handlingssättet kommer att avtrubbas. Besinnar man vad jag nu sagt, förstår man, att det kan ligga en förrädisk cirkel i tanken, att psykopatisk abnormitet borde utesluta straffbarhet.

Herr talman! Ungefärligen dessa ord uttalade jag i en straffrättslig undersökning för 25 år sedan. En liknande tankegång tycker jag mig nu kunna spåra bakom hithörande utredningar och utskottets allmänna inställning. Jag tänker därvid särskilt på uttalandet i utlåtandet å s. 33 i det avsnitt som börjar med orden: »Utskottet delar denna mening...» och slutar med orden »för närvarande sker». Jag skall inte läsa upp orden i fråga för att inte i onödan ta upp tiden. Av vad jag här anfört förstår man emellertid, att jag nu måste hälsa ett förslag sådant som det föreliggande med mycket stor tillfredsställelse. Jag ber därför herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **Gezelius**: Herr talman! Det råder ingen tvekan om att den här föreliggande frågan är en av de mest betydelsefulla straffrättsliga frågor, som under senare år lagts fram inför riksdagen. Det råder heller ingen tvekan om att det är en mycket invecklad fråga. Jag tror emellertid, att det saknas anledning att här i kammaren gå in på någon detaljerad redogörelse för den ståndpunkt, som intagits i de olika detaljfrågorna. Till stor del även med hänsyn till de anföranden, som här i dag tidigare hållits, skall jag därför begränsa mig till huvudsakligen en enda synpunkt.

Mot bakgrunden av herr Lundstedts anförande skulle jag vilja beröra vad herr Osterman i sitt första inlägg anförde om den gamla tvistefrågan, huruvida straffriförklaring av en person, som är sinnessjuk eller har en abnorm själsläggning, skall ske med beaktande av vårdsynpunkterna — de individuella kraven — eller om den skall ske med beaktande av de allmänna samhälleliga intressen, som bära upp hela vår nuvarande straffrättsordning. Det har tyvärr varit så, att utvecklingen numera gått därhän, att det förekommit flera fall — jag själv känner ett — där den undersökande läkaren har anlagt herr Ostermans syn på dessa problem, och således, när han yttrat sig om sinnesbeskaffenheten, utgått från vilken behandling vederbörande borde ha. I det fall, som jag

Ändring i 5 kap. strafflagen, m. m. (Forts.)

känner till, ringde den undersökande läkaren upp vederbörande domare och frågade vad den åtalade skulle få för straff, om han bedömdes enligt 5 kap. 6 § strafflagen. Domaren hade därvid hänvisat till att det skulle bli ett ganska strängt straff. Det gällde nämligen i detta fall en kommunalman som förskingrat och förfalskat. Undersökningsläkaren hade därvid svarat, att han i sitt utlåtande skulle ange, att den åtalade borde bedömas enligt 5 kap. 5 §, då han därigenom skulle få den behandling, som läkaren ansåg vara den riktiga.

Detta måste vara en alldeles felaktig inställning. Det får inte vara på det sättet, att samhället har sin straffrättsordning så upplagd, att man inte, sedan vederbörande blivit ålagd ett straff, kan ge honom en behandling, som är motiverad av hans sjäsläggning och sjuklighet.

Vårdsynpunkten är den som präglar justitieministerns förslag, där ifrågavarande paragraf fått den utformningen, att en person, som är i behov av särskild vård, skall straffriförklarad. Därmed har man emellertid helt och hållet lagt i läkarens hand att avgöra behandlingen av en person, som begått ett brott. Man glömmer helt, att om en sinnessjuk person begår ett brott, är det två saker som föreligga. Först och främst är vederbörande sinnessjuk och i behov av vård. Därjämte har han begått ett brott, mot vilket samhället måste reagera. Skulle man nu bygga upp lagstiftningen på det sättet, att domstolarna endast ha att ta hänsyn till vårdbehovet, skulle man stanna vid sådana abnormiteter som att, om en läkare förklarar en homosexuell person i behov av vård, skulle den åtalade straffriförklarad även för exempelvis en stöld, som han begått. Detta är icke rimligt. Han skall naturligtvis först få ett straff för den begångna stölden och sedan underkastas den behandling, som är möjlig och lämplig för att återföra honom till samhället. Det är från dessa utgångspunkter, som jag under inga omständigheter skulle kunna vara med om att gå tillbaka till propositionens förslag, sedan justitieministern förklarat, att propositionen med en annan formulering än i det remitterade förslaget, dock i sak innebär detsamma.

Jag skall inte här närmare gå in på frågan om kausalsamband och inte heller dröja vid konsekvenserna att inte kräva ett sådant samband. Jag vill nöja mig med att säga, att då jag anslutit mig till utskottets förslag, har detta skett inte endast av individuella rättssäkerhetshänsyn, men också — och framför allt — av hänsyn till de allmänna samhälleliga intressen, som uppbära vår straffrättsordning. Det är möjligt att det kommer att gå som lagrådet närmare uttalat, att hela tillräknelighetsfrågan och alla därmed sammanhängande problem, komma att göras till föremål för en omarbetning, och att vi komma att få en svensk straffrättsordning uppbyggd på andra principer än de nuvarande. Till dess är det emellertid ur samhällets synpunkt nödvändigt att vi — på sätt herr Lundstedt mycket riktigt framhöll — behålla och bevara de principer, som ligga bakom utskottsutlåtandet.

Under detta anförande hade herr förste vice talmannen övertagit ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr Törnkvist: Herr talman! Det är av två anledningar som jag djärves att delta i denna överläggning. Jag är nämligen dels motionär i frågan, och dels har jag i min egenskap av statsrevisor ett visst ansvar för upptagandet av denna fråga.

1937 års statsrevisorer pressades på grund av en allmän opinion till att om möjligt söka reda ut anledningarna till den utveckling inom det rättspsykiatriska undersökningsväsendet, som då i så hög grad oroade allmänheten. Denna oro var inte alldeles utan sitt fog. Vissa yttringar av detta undersökningsväsendes resultat och domstolarnas lojalitet inför läkarutlåtandena gävo i vissa

Ändring i 5 kap. strafflagen, m. m. (Forts.)

fall sådana resultat, att det inte var möjligt att negligera den allmänna orostämning, som då gjorde sig gällande.

I anledning av vad herr Osterman nyss anförde, vill jag bekräfta och försäkra, att statsrevisorernas undersökning icke tog sikte på något annat än att om möjligt söka finna en utväg, som säkerställde medborgarna och deras rätt att behandlas på ett sådant sätt, att ett maximum av trygghet tillförsäkrades dem. Vi behandlade inte frågan från ensidig juridisk synpunkt eller rättspsykiatrisk synpunkt, utan vi sågo den utslutande ur den synpunkt, som jag nyss erinrade om, nämligen tryggheten för medborgarna.

Då jag erinrar kammaren om, att denna undersökning tog i anspråk en tid av två år, vill jag därmed ha påpekat, att statsrevisorerna verkligen gingo till sin undersökningsuppgift med allvar och syfte att vinna ett resultat. Den som inte känner till eller personligen erfarit hur statsrevisionen arbetar kan ju undra, vilka som stå bakom statsrevisorernas uttalande. För den skull vill jag säga några ord om arbetsmetoden i detta fall.

När statsrevisorerna samlades år 1937, beslöts att tillkalla expertis av olika slag, såväl juridisk, konstitutionell som rättspsykiatrisk och annan. Denna expertis skulle få i uppdrag att gå igenom ärendet till dess statsrevisorerna ånyo träffades år 1938. Alla de intressen, som kunna tänkas i någon form vara knutna till en uppläggnings av spörsmålet om de rättspsykiatriska undersökningarna togos således i anspråk. Med allt det eftertryck som är möjligt nu 6—7 år efter denna undersökning, vill jag understryka, att det inte var juristernas synpunkter som blevo de slutligen avgörande i denna fråga, utan det var en synnerligen förnämlig representant för rättspsykiatrien, vilken tillkallats som sakkunnig för den grenen av intressekomplexet, vars syn på frågan blev av mycket stor betydelse för utredningen.

Till vilka resultat kom nu denna utredning? Huvudsynpunkten var, att man hade att konstatera en synnerligen stor osäkerhet och oklarhet på detta område. De slutliga resultaten av sinnesundersökningarna kunde i mycket likartade fall bli helt olika. Det kan i detta sammanhang vara intressant att erinra om ett konstaterande som statsrevisorernas undersökning gjorde. Statsrevisorerna funno nämligen att »medicinalstyrelsen — varmed ju måste förstås den rättspsykiatriska expertisen på området — under senare halvåret 1937 — d. v. s. samma år som undersökningen började — i icke mindre än 11 fall först granskat vederbörande undersökningsläkares utlåtande utan åtgärd, men sedermera i på begäran av domstol avgivet utlåtande uttalat en motsatt mening i vård- eller tillräknelighetsfrågan. I 9 av dessa fall hade medicinalstyrelsens utlåtande avgivits endast på grundval av de förut granskade handlingarna.» Av dessa 11 fall hade medicinalstyrelsen i 2 tydligen kompletterat de tillgängliga akterna, men i 9 fall avgivit ett helt motsatt utlåtande på grundval av precis samma akter, beträffande vilka styrelsen tidigare uttalat sig i motsatt riktning. Konstaterandet att sådant kan inträffa i en så viktig samhälls- och medborgerlig angelägenhet som denna var ju ganska otrevligt att behöva göra. Detta bekräftade endast önskvärdheten av att det bereddades möjlighet för riksdagen att få denna fråga bringad i ett ordentligt skick.

Jag skall beträffande denna del av frågan nöja mig med vad jag nu anför, då mitt uppträdande här i debatten inte är avsett att tjäna annat syfte än att erinra riksdagen om att riksdagen redan i denna fråga är bunden och i realiteten tidigare intagit sin ståndpunkt. Det enda som riksdagen i detta fall möjligen kan vara något missnöjd med är att ärendet inte tidigare bringats fram inför riksdagen. Detta beror emellertid troligen i främsta rummet på den allmänna oron ute i världen under de sista åren.

När den av statsrevisorerna föranstaltade undersökningen överlämnades till

Ändring i 5 kap. strafflagen, m. m. (Forts.)

statsutskottet vid 1938 års riksdag, gjorde utskottet vissa uttalanden. Dessa byggde emellertid uteslutande på det utredningsresultat som statsrevisorerna hade presterat. I statsutskottets uttalande framfördes bl. a. den synpunkten — vilken jag tidigare erinrat om — att man på flera håll syntes känna en viss oro inför den utveckling som skett på detta område. Jag vill särskilt poängtera vad som i statsutskottets utlåtande anfördes om att »medicinalstyrelsen syntes vara på väg att få ställningen av specialdomstol i tillräknelighetsfrågor samt att en dylik utveckling aldrig varit avsedd». Därvid syftas på införandet av 1929 års sinnessjukhuslag. I statsutskottets utlåtande underströks vidare den synpunkten »att å ena sidan den medicinska utredningens betydelse måste beaktas, men å andra sidan ej bör förbises den personkänedom och allmänna erfarenhet som lekmännen i underdomstolarna ofta representera och vilken syntes äga ett väsentligt praktiskt värde även vid behandlingen av tillräknelighetsfrågor». Här kommer man emellertid in på ett område, som jag inte i denna debatt vill uppta till diskussion. Jag har endast velat erinra om det ståndpunktstagande och de synpunkter som framfördes 1938.

Statsutskottet anförde då även, att det ansåg sig »böra framhålla nödvändigheten av att organisationen av det rättspsykiatriska undersökningsväsendet ej får motverka, att praxis i tillräknelighetsfrågor utbildas genom domstolarnas obundna avgöranden på grundval av det material, som av den medicinska sakkunskapen ställes till deras förfogande». Betydelsen härav har ju herr Lundstedt nyss understrukt. I statsutskottets utlåtande anfördes vidare följande: »Utskottet, som måste finna det av revisorerna behandlade spörsmålet vara en samhällsangelägenhet av största vikt, anser i likhet med revisorerna, att det bör tagas under övervägande vilka åtgärder, som böra vidtagas för en mera ändamålsenlig organisation av det rättspsykiatriska undersökningsväsendet, i avsikt, bland annat, att det allmänna rättsmedvetandets ovan berörda krav bättre tillgodoses.»

Det är här således med utgångspunkt från dåvarande statsrevisorernas, statsutskottets och riksdagens ställningstagande inte i första hand en fråga om juristers eller rättspsykiatrikers uppfattning, utan det gäller att först och främst tillgodose det allmänna rättsmedvetandets och rättssäkerhetens intressen. Sedan gäller det att praktiskt söka finna en form, som säkerställer medborgarens rätt att dömas av domstolarna i vanlig mening och inte av enskilda individer, som visserligen även de avgiva sina utlåtanden under ämbetsmannans ansvar, men vilka självfallet inte kunna fungera som en dömande instans på samma sätt som våra vanliga domstolar.

Riksdagens båda kamrar beslöt 1938 att enhälligt godkänna statsutskottets utlåtande i ärendet. Det är i denna fråga vidare att märka, att statsrevisorernas initiativ i ärendet överallt rönt full förståelse. Diskussionerna i tidningarna voro helt i överensstämmelse med statsrevisorernas och statsutskottets uppfattning. En allmän opinion på området förelåg således. Det egendomliga inträffade därjämte, att den rättspsykiatriker, som kanske främst skulle ha haft anledning att känna sig träffad av en viss närgångenhet, i en intervju i Dagens Nyheter 1938 underströk riktigheten av utredningens resultat. Det var vidare anmärkningsvärt, att medicinalstyrelsen ställde sig på samma ståndpunkt. Det förelåg således en klart enhällig svensk opinion både från psykiatrikernas, juristernas och medborgarnas sida om att rättstillämpningen här kommit något på sned och att det främst gällde att tillgodose den svenska medborgarrättens befogade intressen.

Med erinran härom har jag således velat delge kammaren vad riksdagen tidigare förbundit sig till. Jag vill i detta sammanhang ytterligare betona, att det är ett självklart allmoge- och medborgarintresse, att vi icke släppa kontrollen

Ändring i 5 kap. strafflagen, m. m. (Forts.)

över utvecklingen på detta område och att denna inte blir ensidig, utan att vi i den mån vi ha möjlighet därtill även skola rimligt tillgodose den rättspsykiatriska uppfattningen.

När statsrevisorerna behandlade denna fråga, var de verkligen utbildade rättspsykiatrikernas antal ytterst ringa. Till de rättspsykiatriska undersökningarna användes i stor utsträckning läkare som inte kunde anses besitta den träning och kunskap på området, som för medborgarna kunde anses vara betryggande och tillfredsställande. Jag vill emellertid ännu en gång betona, att det i statsrevisorernas undersökning icke förelåg den ringaste spänning mellan jurister och psykiatriker. För den händelse herr Osterman, vilken jag nu ser är inne i kammaren, inte åhörde vad jag förut yttrade i denna fråga, vill jag för honom särskilt påpeka, att den av statsrevisorerna verkställda utredningens motiv huvudsakligen vila på synpunkter som anfördes av en av våra främsta rättspsykiatriker i landet. Det är ju långtifrån ett medborgarintresse, att uppmuntra strid mellan jurister och psykiatriker i denna fråga. Medborgarintresset är i stället att befordra säkerhet, att det endast skall vara våra domstolar, som skola svara för avgörandet i fråga om att beröva en medborgare hans frihet samt att rättspsykiatrien och rättspsykiatrikerna ävensom läkarkåren överhuvud i vissa fall blott skola tjänstgöra som domstolarnas vägledare och hjälpare.

Anledningen till att jag vågat uppträda som motionär i denna fråga har utslutande varit, att jag känt mitt ansvar för vad som förevar inom statsrevisjonen för 6—7 år sedan. I departementschefens formulering av här ifrågavarande paragraf tyckte jag mig finna ett alltför lösligt fält för det psykiatriska bedömandet av dessa frågor. Uttrycket »den som till sin sinnesbeskaffenhet är att jämföra med sinnessjuk» inrymmer i sig ett alldeles för vidsträckt tolkningsområde för psykiatrikerna. Det var just begränsningen av det fältet som var avsikten med den tidigare verkställda utredningen. Jag är självfallet icke fackman på området och vill därför inte ge mig in på att diskutera om psykopater, sinnessjuka o. s. v. Jag vill endast konstatera, att medborgarnas trygghet kräver, att fältet för avgörande av fall, där inte klar sinnessjukdom eller sinnesslöhet föreligger, icke bör vara så vidsträckt för psykiatrien som av Kungl. Maj:t föreslagits. Däri ligger nämligen en fara för medborgarna. På grund härav yrkade jag i min motion avslag på denna paragraf.

Detta mitt yrkande var kanske främst föranstaltat av taktiska hänsyn för att förmå lagutskottet till att närmare fundera på innebörden av ett avslag och för att lagutskottet skulle söka utrona konsekvenserna av de olika alternativen. Jag åsyftade att lagutskottet nog skulle i belysning av avslagsyrkandet överväga innebörden av Kungl. Maj:ts förslag. Utskottet kunde visserligen säga sig, att motionären i fråga kunde ha orätt eller vara okunnig, men utskottet kunde inte helt bortse från, att det kunde föreligga verkliga bevekelsegrunder för avslagsyrkandet. Jag har emellertid ingen anledning att här fördjupa mig i denna motsättning mellan propositionen och min motion. Jag finner att lagutskottets uttalande innebär en restriktion på ett sådant sätt att jag från mina utgångspunkter kan godta detsamma.

Jag tror att utvecklingen kommer att visa, att man i frågor som dessa bör vara mycket försiktig och gå varligt fram. Jag vill inte uttala mig hur långt man kommer att gå i framtiden. Rättspsykiatrien kommer måhända att kunna utveckla sig i hög grad och läkarna själva kunna kanske få en sådan själslig fermitet på området, att de kunna prestera mer än vad de nu mänskligt sett kunna göra. Det är därför mycket möjligt att rättspsykiatriens område kan komma att ytterligare utvidgas. Jag har självfallet ingenting emot detta, men som jag förut framhållit, är det ett oavvisligt krav att trygghet skapas för medborgarna.

Ändring i 5 kap. strafflagen, m. m. (Forts.)

Utvecklingen kan emellertid gå en annan väg, som väl för övrigt är den mest sannolika och samtidigt mest trygga för medborgarna. Förutsättningen är dock att domstolarna kunna få sådana ledamöter, som verkligen förstå medmänskorna i deras beträngda situationer. Brottslingar skola visserligen straffas. Däröfver råder ingen tvekan. Det är emellertid säkrare för medborgaren, om han får sin dom av — som jag förut nämnt — de instanser som äro inrättade för denna uppgift. För att ingen tvekan skall råda om min ståndpunkt i detta fall, vill jag förklara, att jag inte tillhör dem, som anse, att man skall straffa i onödan och straffa exemplariskt som det ibland heter. Jag anser att även våra domstolar böra se med förståelse på företeelserna och jag skulle tro, att detta redan är regel vid våra domstolar.

I detta sammanhang vill jag något erinra om vad herr Hedlund i Östersund berörde i sitt anförande. Han nämnde ett fall, där en människa begått ett grovt brott men förklarats straffri på grund av sinnessjukdom eller därmed jämfällt andligt tillstånd. Av samma bedömare ansågs denna person ganska snart ha återfått sin andliga hälsa och han behöfde inte längre vara inspärrad på sinnessjukhus. Detta är ett exempel på de osäkerhetsmoment som spela in på detta område. Jag vill i anslutning till herr Hedlunds exempel erinra om ett annat fall, som långt ifrån är ensamt i sitt slag. I statsrevisorernas undersökning i denna fråga hade vi före ett fall, där en statens tjänsteman hade förskingrat i tjänsten, men förklarats straffri. Han blev snart kry igen och behöfde inte längre någon sinnessjukvård. Han kunde således återta samma tjänst som han tidigare haft och ingenting kunde hindra honom därtill. Dylika fall, som visserligen kunna förklaras ur läkarsynpunkt, kunna dock inte förklaras ur lekmannasynpunkt. Det är ur lekmannens synpunkt förklarligt, att man är angelägen om att få ett sådant tillstånd, att dylika händelser icke få inträffa.

Herr talman! Med vad jag nu anført anser jag mig ha fyllt en viss uppgift. Av de skäl, som jag tidigare anført, önskar jag inte några speciellt tillspetsade situationer i denna sak utan att utvecklingen får ske normalt. Det steg, som första lagutskottet nu tagit, förefaller mig både lämpligt och ändamålsenligt. Då jag nu kommer att yrka bifall till första lagutskottets förslag, hoppas jag och antar, att detta förslag i verkligheten också står i överensstämmelse med departementschefens synpunkter.

Innan jag slutar, vill jag i förbigående ge mitt särskilda erkännande åt departementschefens skönskrivning i propositionen. Efter genomläsandet av propositionen blev jag emellertid överraskad av klämman i ifrågavarande paragraf. Denna avvek nämligen alltför tvärt emot det tidigare skrivsättet i propositionen och innebar, att man gav sig ut på öppna havet i ovisshet och storm.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet **Bergquist:** Herr talman! Den långa debatt som trots ett enhälligt utskottsutlåtande ägt rum i den föreliggande frågan gör att jag kan fatta mig ganska kort.

Vad som under debatten anført visar vilket svårbedömbart och ömtåligt område man rör sig på, då det gäller straffriförklaringar. Det gäller här kanske ett av de mest omtvistade områdena inom hela vår straffrättslagstiftning. Meningarna bryta sig här i olika avseenden. Bland den verkliga sakkunskapen på området — bland rättspsykiatrikerna — kan man få höra många olika meningar både om målet och medlen i detta hänseende. Vi ha exempelvis i dag hört hur herr Osterman, som ju i kammaren företräder den rättspsykiatriska sakkunskapen, ansett sig kunna ansluta sig till Kungl. Maj:ts förslag och funnit det innebära en godtagbar lösning. Vi ha vidare av herr Hedlund i Östersund hört, att den rättspsykiatriska sakkunskap, på vil-

Ändring i 5 kap. strafflagen, m. m. (Forts.)

ken man byggt inom första lagutskottet — det är ingen hemlighet att det är docenten Sondéns uppfattning, som där starkt gjort sig gällande — ansett Kungl. Maj:ts förslag vara en fullkomlig styggelse och befaras bli till skada för utvecklingen här i landet.

När man således bland rättspsykiatrikerna själva får höra så skiftande meningar, är det ganska naturligt att man blir betänksam. Det är emellertid inte endast inom rättspsykiatrien som meningarna äro delade, utan de äro också delade bland juristerna. Även inom deras led har man mycket olika uppfattning om hur man bäst skall komma till rätta med detta mycket svår-lösta problem. Även bland den stora allmänheten, som ju mera ytligt och sporadiskt följer företeelserna på detta område, göra sig olika uppfattningar gällande. Man kanske riktigast återger den allmänna opinionens uppfattning i dessa frågor, om man i likhet med vad herr Törnkvist tidigare anfört, säger, att den allmänna meningen är att straffriförklaringar förekomma i alltför stor omfattning.

Den som följt den allmänna diskussionen på detta område, har emellertid inte kunnat undgå att märka, hur motivläget förskjutits och hur helt olika synpunkterna på dessa frågor äro nu mot för några årtionden sedan. Då reagerade man mot straffriförklaringar ur främst den synpunkten, att dessa voro tillkomna för att några »överklassbrottslingar» skulle slippa fängelse och i stället få anstaltsvård, varifrån de snart skulle släppas ut. Den allmänna opinionen ansåg då, att detta var en metod för att få personer i s. k. bättre ställning fria från straff. Nu reagerar emellertid allmänheten ur en helt annan synpunkt. Nu framhåller man, att det inträtt en fullkomlig rättsosäkerhet på området. Om en person, som begått ett brott, dömes till ett straff, då vet han vad han har att vänta sig. Han får vistas i en straffanstalt under sex månader, ett år eller två, men sedan är han fri. Blir emellertid vederbörande straffriförklarad och sinnessjukhusvård föreskrives, vet han ingenting om den framtid som väntar honom. Han kan få vara intagen på sinnessjukhus i årtal och blir helt beroende av uppfattningen hos den myndighet, som äger rätt att skriva ut honom.

På detta område har således inträtt en fullkomlig åsiktsomsvängning. Jag anser, att den sistnämnda synpunkten, nämligen rättssäkerhetssynpunkten, är av mycket stor betydelse. Enligt min uppfattning får man inte glömma bort denna synpunkt, då man diskuterar dessa problem.

Med ett visst fog kan det självfallet ifrågasättas, om det verkligen är klokt att nu framlägga ett förslag till ändrade bestämmelser på detta område, då man kan konstatera, att psykiatrikerna själva ingalunda äro ense om hur man skall lösa frågan. Därtill kommer, att juristerna tveka om vilka vägar som äro de riktiga. Under sådana förhållanden skulle man kunna anse det vara bättre att vänta för att få ökad kunskap på området. Dessutom skulle det skälet mot en ändring nu kunna anföras, att det för närvarande pågår en stor utredning om hela straffsystemet och att denna utredning givetvis inte kan underlåta att beröra även dessa frågor.

Jag har emellertid för egen del ansett det nödvändigt att trots den oklarhet, som fortfarande råder på detta område, försöka få ett bättre sakernas tillstånd än det vi för närvarande ha. De nuvarande förhållandena äro nämligen ganska olyckliga. Enligt min mening är den huvudsakliga anledningen till att vi råkat i detta ohållbara läge, att den skrivna lagen samt den praxis, som råder, avlägsnat sig från varandra i synnerligen stor utsträckning. Det råder för närvarande en djup klyfta mellan lagstiftning och praxis på området. Som det tidigare erinrats om här i debatten, äro våra bestämmelser om straffriförklaring från år 1864. De äro således mycket ålderdomliga och

Ändring i 5 kap. strafflagen, m. m. (Forts.)

syfta egentligen till att endast sådana personer, som så att säga för envar framstår som abnorma skulle dras undan från straffets område och i stället få vård på sinnessjukhus. Praxis har emellertid sedermera undan för undan gått ifrån lagstiftningen och vidgat området för straffriförklaringar. Nu finnes snart inte något samband mellan praxis och lagstiftning. Detta är självfallet en mycket olycklig omständighet. Överhuvud taget är det olyckligt när praxis och lagstiftning skiljas åt i allt för stor utsträckning. Det är en angelägenhet av största vikt för lagstiftaren att se till att man får en viss enighet i detta avseende. Det är främst denna omständighet som gjort att jag — trots de invändningar som kunna göras mot att nu framlägga ett ändringsförslag — ändock ansett det vara nödvändigt med en ändring på området.

Jag har i detta mitt ställningstagande även låtit mig ledas av att det under det sista årtiondet inträffat åtskilligt på fångvårdens område. Här har skapets nya möjligheter för att omhänderta personer som straffats. Vi ha fått större möjligheter att differentiera fångbehandlingen och anpassa den efter de dömdas individualitet samt därvid vidta de åtgärder, som i de olika fallen äro mest lämpliga. I och med att man på det sättet har vidgat möjligheterna inom fångvården, bortfaller enligt min uppfattning många av de skäl som tala för att man liksom skulle undandra vissa personer från fångvården.

Det är ganska svårt att svara på frågan om det i verkligheten äger rum straffriförklaringar i alltför stor utsträckning här i landet. Svaret beror helt och hållet på de utgångspunkter, från vilka man vill se hela detta problem. Man kommer där in på den stora frågan om straffreaktionens ändamål överhuvud taget. Enligt min mening är ett av de väsentliga syftena med all strafflagstiftning att man skall finna sådana åtgärder, att man på bästa sätt kan återföra den brottslige till ett socialt och ordnat samhällsliv. Det är åtgärder i denna riktning, som skola vidtagas. Det är på detta sätt man skall behandla den, som begått en brottslig gärning, så att han inte ånyo hamnar på brottets område utan, när friheten en gång är återvunnen, blir en socialt duglig medborgare.

Om man endast hade denna synpunkt att ta hänsyn till, skulle man kunna påstå, att problemet var jämförelsevis enkelt. Ty då gällde det endast att i varje enskilt fall undersöka, hur man behövde behandla brottslingen i fråga för att han åter skulle bli en god medborgare. I många fall skulle man finna, att man överhuvud taget inte behövde göra någonting, ty om många brottslingar kan man med största sannolikhet förutsäga, att de aldrig mera komma att begå några brott, då det varit tillfälliga och olyckliga omständigheter o. s. v., som lett dem till gärningen i fråga.

Man kan emellertid tyvärr inte se denna fråga enbart ur den enskilde individens synpunkt utan man måste, som det här i debatten framhållits, se problemet även ur det allmännas synpunkt, man måste — med andra ord — ta hänsyn till de s. k. allmänpreventiva skälen. Däri ligger att vi måste ta hänsyn till vilka verkningar, som straffet kommer att få på andra personer, vilka eventuellt kunna råka i samma situation som den brottsling, varom det är fråga. Vi måste således ta hänsyn till personer, som kunna råka i samma frestelse och samma svåra belägenhet som brottslingen i fråga. På grund därav kan man inte tillämpa den individuella behandlingsmetoden i så stor utsträckning, som det vore önskvärt, om man levde i ett mera idealiskt samhälle än vårt.

Om man nu emellertid tar hänsyn till båda dessa omständigheter och försöker bilda sig en uppfattning om vi här i landet gått för långt i fråga om straffriförklaringar, är jag icke så säker på svaret som man på många håll är. Jag vill likväl ge alla dem, som påstå detta, rätt så till vida att jag anser

Ändring i 5 kap. strafflagen, m. m. (Forts.)

att det är olyckligt att vi mer och mer kommit ifrån strafflagens gällande bestämmelser. Strafflagen bör vara så uppbyggd, att personer som begått ett brott, skola falla under den och behandlas i enlighet med strafflagstiftningen. Det skall endast vara i rena undantagsfall, som man får gå utom lagstiftningens område, nämligen då det är alldeles uppenbart, att de bestämmelser som finnas i lagen, inte böra komma i tillämpning. I detta avseende ha vi kommit för långt. Det har nämligen blivit alltför stora grupper av dem, som gjort sig skyldiga till brottsliga gärningar, vilka undandragits från strafflagens område. Vi böra därför se till att vi få in dessa grupper under strafflagens tillämpning, och att vi få sådana anordningar, att vi kunna behandla största möjliga antal av det klientel, som man måste ta hand om. Jag tror, att utvecklingen kommer att gå i den riktningen att vi mer och mer differentiera inom fängvården och att vi komma att skapa ökade möjligheter för att där tillgodose de önskemål, som jag nyss angivit.

Det är dessa synpunkter som varit avgörande för mig, då jag lagt fram detta förslag. Nu har utskottet enhälligt framlagt ett förslag, som i några avseenden avviker från Kungl. Maj:ts. Jag har redan tidigare i första kammaren angivit, att jag anser de ändringar som första lagutskottet vidtagit, inte vara av den natur, att jag har någon direkt anledning att motsätta mig dem. Jag anser visst inte att alla utskottets ändringsförslag innebära förbättringar i förhållande till Kungl. Maj:ts förslag. Jag hyser nämligen fortfarande den övertygelsen, att Kungl. Maj:ts förslag i åtskilliga hänseenden innebär en riktigare lösning. Enligt min mening är det emellertid mycket angeläget, att man här kommer fram till ett positivt resultat, och jag är därför för min del beredd att ansluta mig till eller att i varje fall icke opponera mig mot de ändringar, som första lagutskottet har föreslagit.

Skillnaden mellan lagutskottets förslag och det av mig framlagda förslaget rör sig i huvudsak om omfattningen av straffriförklaringen. Jag har föreslagit, att sinnesslöa och sinnessjuka skola straffriförklaras, och på den punkten är första lagutskottet fullkomligt ense med propositionen. Vidare har jag föreslagit, att vissa personer, som avvika så mycket från det normala, att de äro att jämställa med sinnessjuka, också skola straffriförklaras. Det gäller här de mycket omtalade psykopaterna, som höra till det mest svårbehandlade klientel man har. Det är personer, vilkas defekt icke ligger på det intellektuella området, som äro klara och rediga och kunna sköta sitt arbete, men som förete affekter på känslö- och viljelivets område. Det är om dem, som det råder strid. Om en sådan person begår en brottslig handling, skall han då tagas om hand av sinnessjukvården eller av fängvården?

För min del har jag i propositionen hävdad den meningen, att psykopaterna i regel skola omhändertas av fängvården, och att man alltså måste ordna det så med våra fängvårdsanstalter, att de kunna taga hand om dessa personer. Jag har emellertid ansett, att det finns en grupp av mycket grava psykopater, för vilka det medicinska vårdbehovet är så övervägande, att man måste taga hänsyn härtill. Dessa grava psykopater böra därför omhändertas av sinnessjukvården och icke av fängvården.

Första lagutskottet har på denna punkt något skärpt bestämmelsen genom att säga, att det i så fall skall vara så djupgående avvikelser från det normala, att det är att jämställa med sinnessjukdom. I sak innebär detta icke annat än i fråga om uttryckssättet någon skillnad mot Kungl. Maj:ts förslag, men om jag fattat utskottet rätt har man avsett att skärpa förutsättningen för straffriförklaring i förhållande till Kungl. Maj:ts förslag. I första kammaren pressade jag första lagutskottets ordförande ganska hårt för att få klart besked från honom vilka grupper det är, som man enligt utskottets mening vill

Ändring i 5 kap. strafflagen, m. m. (Forts.)
få in under den kategori, som man anser bör jämföras med sinnessjuka. Jag fick till slut ett svar, som enligt min mening var ganska tillfredsställande, enligt vilket bland annat de konstitutionella psykopaterna i svåra fall skulle räknas dit. Med en sådan förklaring är det icke så stor skillnad mellan Kungl. Maj:ts och utskottets förslag, och jag kan därför godta ändringen.

En andra punkt för meningsskiljaktighet är den, som bland andra herr Hedlund i Östersund var inne på, nämligen frågan om kausaliteten. Den frågan gäller alltså: skall man för en straffrörelse kräva, att det är visat att den brottslige har begått sin brottsliga gärning *på grund av* att han är sinnessjuk, eller skall man nöja sig med att konstatera, att han begått den brottsliga gärningen, och att han är sinnessjuk, d. v. s. skall man underlåta att kräva ett samband mellan dessa båda faktorer?

Enligt min mening är detta en ganska betydelslös fråga. Jag tror icke, att den i praktiken kommer att ha någon större betydelse. I regel måste man presumera, att om en sinnessjuk begår en brottslig handling är det på den grund att han är sinnessjuk. Jag skall icke fördjupa mig vidare i detta, men för att det icke skall stå oemotsagt måste jag taga upp herr Hedlunds i Östersund något egendomliga exempel på hur det skulle gå, om man godtar Kungl. Maj:ts förslag.

Herr Hedlund i Östersund sade, att vi kunna ha en sinnesslös person, som har begått mened. Han undersökes; läkaren finner, att han är sinnesslös, och han kan icke fällas till ansvar utan blir straffrörelserad. Sedan skulle denna person kunna råka ut för den fataliteten, att han är ute och cyklar efter mörkrets inbrott utan att ha cykellyktan tänd. Herr Hedlund i Östersund ansåg nu, att om man tog Kungl. Maj:ts förslag, så skulle detta leda till att då skulle man behöva sinnesundersöka denne slarver, som icke hade lyktan på cykeln tänd, och för denna undersökning ha honom två månader på sinnessjukhus, läkaren skulle så förklara honom otillräckelig, och domstolen skulle stoppa in honom på ett sinnessjukhus.

Jag hoppas verkligen, att det icke är någon i denna kammare som tror, att innebörden i Kungl. Maj:ts förslag skulle vara sådan. Då skulle jag själv vara ganska upprörd över att ha lagt fram ett sådant förslag.

Denna fatalitet, menar herr Hedlund i Östersund, undviker man, om man tar utskottets förslag. Jag vill säga till herr Hedlund i Östersund, att den undviker man enligt båda förslagen. Det skulle icke falla en svensk domstol in att föranstalta om sinnesundersökning av en person, därför att han varit ute och cyklat efter mörkrets inbrott och icke haft lyktan tänd. En sådan person dömer man till 5 kronors böter vare sig han är sinnesslös eller ej, om han överhuvud taget åtalas.

Den kausalitet, som herr Hedlund i Östersund talade om, är för mig en övervägande teoretisk fråga. Jag tror, att skillnaden på den punkten mellan Kungl. Maj:ts och utskottets förslag icke betyder mycket, även om jag vill säga, att det kan uppkomma fall, då det enligt min mening blir sämre med utskottets förslag än med Kungl. Maj:ts. Det kan nämligen vara så, att det av rent humana skäl kan vara stötande att straffa en person, som är sinnessjuk, därför att man icke kan påvisa en sådan kausalitet. Kan icke läkaren säga, att han har begått sin gärning på grund av sinnessjukdom, så skall man enligt utskottets förslag egentligen icke bry sig om sinnessjukdomen, utan då skall han dömas till straff och sättas i fängelse och sitta på fängelsets sinnessjukavdelning hela tiden. Detta är dock icke tillfredsställande. Men som sagt, i praktiken tror jag saken ordnar sig, därför att man där kommer att utgå ifrån som regel, att det föreligger samband mellan sinnessjukdomen och gärningen.

Ändring i 5 kap. strafflagen, m. m. (Forts.)

Utskottet har också gjort en mindre ändring i fråga om s. k. förminskat tillräkneliga. Den punkten har icke varit uppe i debatten, och jag har icke anledning att ingå på den. Jag tror att vi i sak äro ense, nämligen att för personer, som avvika i viss mån från det normala, skall man ha möjlighet att sätta ned straffet, när det föreligger sådana omständigheter, att detta är motiverat, och man skall både kunna sätta ned straffet inom den normala strafflatituden och, då det föreligger särskilda skäl, gå under det minimistraff, som annars är stadgat.

Trots att jag alltså icke anser, att utskottet på alla punkter har föreslagit förbättringar i Kungl. Maj:ts förslag, är jag så angelägen om att vi skola kunna komma fram till ett bättre sakernas tillstånd än vi för närvarande ha och nå ett positivt resultat, att jag, ehuru här har framställts yrkande om bifall till Kungl. Maj:ts förslag, vill förklara, att jag icke har något att erinra mot att utskottets förslag antages i likhet med vad som redan skett i första kammaren.

Herr Osterman: Herr talman! Det finns ju ingen möjlighet att kunna bemöta hela denna sky av vittnen, som uppträda och intyga utskottsförslagets förträfflighet. Jag måste emellertid säga, att en del av de argument, som man fått höra, ha varit ganska ihåliga för att inte säga vulgära. Här har anförts ett exempel på vad straffriförklaringen kan leda till. Man har talat om en person, som har blivit straffriförklarad och intagen på sjukhus och som sedan redan efter något år blivit utskrivnen från sjukhuset, fastän det var fråga om ett svårt brott. Men detta har väl ingenting att göra med principerna för straffriförklaringen, ty här rör det sig ju om en medicinsk vårdfråga. Om en sådan person av läkaren och av sinnessjuknämnden, som ju också har ett ord med i laget som utskrivande myndighet i sådana fall, har förklarats icke längre vara i behov av vård utan kan återgå till samhället, så är det ju en helt annan sak, som icke kan tagas till argument mot de principer för straffriförklaring, som hittills ha varit gällande.

Från flera håll har här frammanats bilden av en framstående rättspsykiatriker utan att han till en början namngavs. Genom statsrådet Bergquists anförande kom det sedan fram, att man sannolikt avsåg docenten Sondén. När det i detta sammanhang talas om en enhällig opinion bland psykiatrikerna, medicinalstyrelsen och allmänheten, som står bakom kravet på en ändring av tillämpningen av straffribestämmelserna, och när statsrådet Bergquist säger, att psykiatrikerna äro delade i denna fråga, så måste jag framhålla, att docenten Sondén står tämligen ensam i sin uppfattning bland psykiatrikerna av facket. Det framgår också av de remissvar, som kommo på strafflagberedningens betänkande. Jag behöver bara hänvisa till exempelvis Uppsala medicinska fakultet eller till socialstyrelsen eller medicinalstyrelsen eller professor Kinberg, som jag tar mig friheten att betrakta såsom en större auktoritet än docenten Sondén.

Herr talman! Jag ber att fortfarande få vidhålla mitt yrkande om bifall till Kungl. Maj:ts proposition.

Herr Hedlund i Östersund: Herr talman! Det bjuder mig emot att behöva förlänga denna långa debatt, men jag måste tillrättalägga en oklarhet, som har gjort sig gällande beträffande mitt anförande. I varje fall framgick det, att doktor Osterman icke fattat mig riktigt, då jag talade om att det blivit en allmän opinion mot straffriförklaringen och även sökte ange skälen till att denna opinion har uppkommit. Jag sade därvid att när en brottsling — fullt riktigt —

Ändring i 5 kap. strafflagen, m. m. (Forts.)

straffriförklarar. så godkännes detta av den allmänna opinionen, men den allmänna opinionen kan sedan icke förstå, att den så sinnessjuka brottslingen någon månad efteråt av samma psykiatriker kan förklaras fullt frisk och kan få återgå till att leva sitt fria liv. Jag yttrade mig icke, herr Osterman, om huruvida psykiatrikerns uppfattning om brottslingens sjukdom var riktig eller icke. Jag yttrade mig icke heller om huruvida den, som utskrevs från sinnessjukhuset, var frisk eller icke. Det hindrar emellertid icke att det är just sådana fall, som ha gjorts, att allmänna opinionen blivit litet tveksam i fråga om utvecklingen av straffriförklaringarna.

Slutligen vill jag säga justitieministern, att de förändringar, som lagutskottet har vidtagit beträffande propositionen, äro inga principiella förändringar av justitieministerns förslag. Det är alltjämt justitieministerns initiativ, som ligger till grund för denna lagstiftning, och det är också därför som statsrådet kan acceptera lagutskottets utlåtande.

Jag valde, det medger jag, ett exempel på tal om kausalsambandet, som var något konstruerat, men det skulle dock kunna inträffa. Att jag valde just ett brott, som medför bara bötesstraff, berodde på att i det betänkande, som vi komma att behandla efter det nu föredragna betänkandet föreskrives att då särskilda skäl föreligga skall sinnesundersökning ske även för bötesförseelser, och jag anser att sådan undersökning skall ske för en förut straffriförklarad. Jag är ytterst glad, om rättstillämpningen skulle bli den, som justitieministern anger, och att man således icke skall pjunka med sinnesundersökningar vid småförseelser. Jag valde som exempel en förseelse, som endast renderar bötesstraff, men jag skulle ju kunnat välja annat exempel och säga, att en sinnesslös blir straffriförklarad i ett menedsfall men begår sedan en förseelse, det kan vara en trafikförseelse, som skulle föranleda frihetsstraff. I ett sådant fall skulle sinnesundersökning komma till stånd, och då skulle man kunna få ett utlåtande från en psykiatriker, som säger att den person, som har begått denna trafikförseelse är på grund av sin sinnessjukdom ur stånd att bedöma vad han har gjort och är oemottaglig för straff, och så skulle personen i fråga få en lång tids vistelse på sinnessjukhus. Efter min uppfattning skulle villkorlig dom med övervakning i ett sådant fall ha bättre effekt.

Herr **Törnkvist** erhöi på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Jag undrar om herr Ostermans förklaring om klyvningen inom den rättspsykiatriska världen och om att den här apostroferade mannen är ensam om sin uppfattning är helt befogad. Jag erinrar mig, att man för sju år sedan fick samma intryck av att det var olika och stridiga meningar. Det var en psykiatriker här uppe och en nere i Skåne, som representerade de motsatta ståndpunkterna. Det föreföll emellertid slutligen som om det efter två års undersökningar hade åstadkommits enighet omkring de synpunkter, som utvecklats av statsrevisorerna. Jag erinrade delvis därom i mitt förra anförande. Jag vill bara läsa upp vad medicinalstyrelsen, som förut var den påstridigaste, sade i sitt utlåtande till statsrevisorernas berättelse på förevarande punkt. Medicinalstyrelsen anförde följande:

»Emellertid har dock medicinalstyrelsen i anledning av revisorernas hemställan om en utredning av spörsmålet om det rättspsykiatriska undersökningsväsendets organisation tillstyrkt en allsidig och förutsättningslös utredning härutinnan, då vissa av de utav revisorerna anförda omständigheterna, enligt vad styrelsen anför, utgjorde starka skäl för en sådan utredningsverkställande.»

Det är denna ståndpunkt, som jag betecknade såsom uttryck för en enhetlig uppfattning inom den rättspsykiatriska världen. Jag ville, herr talman,

Ändring i 5 kap. strafflagen, m. m. (Forts.)

endast erinra härom och om att just den mycket framstående rättspsykiatrikern i denna del av riket i en intervju framförde precis samma synpunkter, trots att det vid diskussionens början förefanns ytterst svåra motsättningar mellan rättspsykiatrikerna, som det var mycket svårt att komma till rätta med. Det var icke blott en rättspsykiatriker, som togs i anspråk för detta utredningsarbete, utan det var flera.

Herr Osterman, som likaledes på begäran erhöll ordet för kort genmäle, anförde: Herr talman! I anledning av vad herr Hedlund i Östersund nu senast sade om vad den allmänna opinionen anser vill jag framhålla, att om den allmänna opinionen resonerar på detta sätt, och om herr Hedlund i Östersund riktigt återgivit detsamma, så är detta enligt mitt förmenande ytterligare ett skäl till att icke vid ett så viktigt avgörande som detta ta allt för mycket hänsyn till den allmänna opinionen. Den riktiga reaktionen från allmänhetens sida borde väl vara glädje över att läkarvetenskapen kommit så långt, att svårt sjuka kunna botas så fort.

Vidare yttrade:

Herr Gezelius: Herr talman! Justitieministerns anförande föranleder mig att göra ett litet stickprov. Jag skall dock icke förlänga debatten. Justitieministern uttalade, att kausaliteten närmast hade teoretiskt intresse för honom, och jag fick den uppfattningen, att utskottets införande i lagen av ett direkt krav på kausalitet enligt hans uppfattning skulle i vissa fall kunna vara skadlig. Nu skulle jag vilja fråga, om kausaliteten dock icke också kan ha praktisk betydelse. Den grundsyn, som har präglat justitieministerns uppfattning i frågan, återspeglas bland annat i 33 § av strafflagen för krigsmakten. Där sägs, att dödsstraff icke kan ådömas för brott, som någon begår innan han fyllt 18 år, och icke heller för brott, som — enligt justitieministerns formulering — begåtts av någon, som till sin sinnesbeskaffenhet avviker från det normala. Såsom denna bestämmelse är utformad betyder det, att om en person, som har förklarats onormal, abnorm, på grund av kleptomani, sätter i gång ett myteri tillsammans med ett par andra personer, så kan han, eftersom hans sinnesbeskaffenhet avviker från det normala, icke underkastas dödsstraff men väl hans kamrater. Man bör väl därför förutsätta en kausalitet mellan hans abnorma sinnesbeskaffenhet och gärningen. Man kan då icke i lagtexten använda det uttrycket, att dödsstraff icke får ådömas någon, som till sin sinnesbeskaffenhet avviker från det normala, ehuru han icke är strafflös enligt 5 kap. 5 § strafflagen. Detta är, menar jag, ett exempel på den praktiska betydelsen av den utav första lagutskottet införda klara bestämmelsen om kausalitet, eller att handlingen skall ha skett under inflytande av vederbörandes sinnesbeskaffenhet.

Jag har, herr talman, endast velat göra detta påpekande. Justitieministern berömde sig med rätta av att han i första kammararen pressat utskottets ordförande till att förklara utskottets mening på en annan punkt. Det vore nu intressant att få veta justitieministerns uppfattning beträffande kausalitetens praktiska betydelse och icke blott beträffande det »lilla» teoretiska intresse, den kan ha.

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet **Bergquist**: Herr talman! I anledning av vad herr Gezelius nu anförde vill jag understryka vad jag sade tidigare, att jag anser frågan om kausaliteten ha övervägande teoretisk betydelse. Jag utgår nämligen ifrån, att i 99 fall av 100 komma läkare och

Ändring i 5 kap. strafflagen, m. m. (Forts.)

domstol att anse sig kunna konstatera, att det måste föreligga ett samband mellan den abnorma sinnesbeskaffenheten och den brottsliga gärningen. Jag har därmed icke förnekat, att det kan förekomma fall, då man väl kan konstatera, att en person är sinnessjuk, men att den gärning, för vilken han är åtalad, icke har något samband med den konstaterade sinnessjukdomen. Som jag anförde anser jag det emellertid icke vara lämpligt, att man alltid skall kräva bevis om kausalitet, ty det kan uppkomma stötande fall, då en person är klart sinnessjuk men då det kan fastställas, att den gärning, som det just nu är fråga om, icke sammanhänger med hans sinnessjukdom, och då skulle han enligt utskottets förslag icke straffrifyklarar utan skulle dömas till straff för gärningen. Jag menar, att det kan leda till ett inhumant resultat att man överhuvud taget straffar en sjuk person, därför att det icke kan påvisas ett direkt samband mellan sinnessjukdomen och gärningen.

Det är därför som jag reagerat något emot att utskottet infört bestämmelsen om kausalitet, men jag kan dock gå med på det, därför att jag tror, att det i praktiken kommer att få ytterst liten betydelse.

Herr **Gezelius**: Herr talman! Jag kan icke följa justitieministerns resonemang. Så länge vi ha ett tillräknelighetsproblem, nu senast omvittnat av herr Osterman, måste i alla fall var och en, som anses tillräknelig för sina handlingar, ådömas straff. Vare sig han är sinnessjuk, kleptoman eller homosexuell eller har lungsjukdom eller kräfte, måste självfallet straffets verkställighet ske under humana former. Vi måste bygga ut vårt straffverkställighetssystem med hänsynstagande härtill och få sådana bestämmelser, att vi icke under straffverkställigheten skada dem, som bli ådömda straff. Men ur allmänna preventivsynpunkter och ur allmänna samhällssynpunkter kan man dock icke draga gränsen för straffrifyklaring efter humanitetens bud i det enskilda fallet. Om man skulle avgöra frågan om straffbarhet eller strafflöshet i varje särskilt fall med beaktande av om straffs ådömande är inhumant eller icke gentemot gärningsmannen, då kommer man ut på ett flytande fält och kommer till konsekvenser, vilka nu lett till den kraftiga reaktion, som uppkommit mot medicinalstyrelsens handhavande av straffrifyklaringsinstitutet.

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet **Bergquist**: Herr talman! Jag vill blott i anledning av vad herr Gezelius yttrade påpeka den olyckliga omständigheten, att när man diskuterar detta ämne, så rör man sig med mycket föråldrade begrepp. Man talar om tillräkneliga, förminskat tillräkneliga och otillräkneliga, om ansvarighet för gärningen o. s. v. Om vi kunde släppa dessa gamla begrepp, såsom man nu, såvitt jag vet, gjort bland psykiatriker-na, tror jag, att man skulle få mycket större klarhet i denna fråga.

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till Kungl. Maj:ts proposition i ämnet; och biföll kammaren vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

§ 5.

Föredrogs första lagutskottets utlåtande, nr 37, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i sinnessjuklagen den 19 september 1929 (nr 321).

Utskottets hemställan bifölls.

§ 6.

Föredrogs första lagutskottets utlåtande, nr 38, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 3 kap. 32, 33 och 34 §§ lagen den 14 juni 1907 (nr 36 s. 1) om nyttjanderätt till fast egendom, m. m., dels ock i ämnet väckta motioner.

Ändrad lydelse av 3 kap. 32, 33 och 34 §§ lagen om nyttjanderätt till fast egendom, m. m.

Genom en den 9 mars 1945 dagtecknad, till lagutskott hänvisad proposition, nr 236, vilken behandlats av första lagutskottet, hade Kungl. Maj:t under åberopande av propositionen bilagda, i statsrådet och lagrådet förda protokoll föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogade förslag till

- 1) lag angående ändrad lydelse av 3 kap. 32, 33 och 34 §§ lagen den 14 juni 1907 (nr 36 s. 1) om nyttjanderätt till fast egendom;
- 2) lag om ändring i utskökningslagen; samt
- 3) lag om ändrad lydelse av 97 § konkurslagen.

I samband med propositionen hade utskottet till behandling förehåft två i anledning av densamma inom riksdagen väckta motioner, nr 360 i första kammaren av herr *Lindblom m. fl.* och nr 556 i andra kammaren av herr *Hagberg i Malmö m. fl.*

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte, med avslag å de i ämnet väckta motionerna, bifalla förevarande proposition.

Reservation hade avgivits av herrar *Lindblom, Arrhén* och *Ljungqvist*, vilka ansett, att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte med bifall till motionerna, I: 360 och II: 556, avslå förslaget till lag angående ändrad lydelse av 3 kap. 32, 33 och 34 §§ lagen den 14 juni 1907 (nr 36 s. 1) om nyttjanderätt till fast egendom samt antaga de vid propositionen fogade förslagen till lag om ändring i utskökningslagen och lag om ändrad lydelse av 97 § konkurslagen.

Sedan utskottets hemställan föredragits, anförde:

Herr *Ljungqvist*: Herr förste vice talman! Detta är visserligen en fråga av begränsad omfattning, men jag anser mig ändå böra påkalla kammarens uppmärksamhet några ögonblick, eftersom det här föreligger en reservation, när det gäller spörsmålet att i vissa fall bereda gäldenär, som råkat i ekonomiska svårigheter, lättnader i fråga om hyra och utmätning.

Reservanterna finna den tanke, som ligger till grund för förslagen, riktig men framhålla, att förslagets utformning kanske icke ger ett riktigt uttryck för eller möjlighet för att förverkliga denna tanke på ett ändamålsenligt och riktigt sätt, och att den föreslagna lagstiftningen beträffande erläggande av hyra måhända icke betingas av ett verkligt praktiskt behov. För närvarande gäller, att hyran i strid mot ingånget avtal får erläggas månadsvis för lägenhet, omfattande högst tre rum och kök, och nu vill man, att hyran oavsett lägenhetens storlek skall kunna få betalas månadsvis. Ser man på remissvaren finner man emellertid, att ett mycket stort antal remissinstanser ställt sig avvisande till denna utsträckning av rätten till månadsbetalning. Man återfinner bland dessa avstyrkande myndigheter Svea hovrätt, Sveriges advokatsamfund, Svenska bankföreningen, Svenska sparbanksföreningen och Sveriges fastighetsägareförbund. En gränsdragning är naturligtvis svår att göra; det påpekar också statens hyresråd. Emellertid säger hyresrådet, att den begränsning till lägenheter om högst tre rum och kök, som lagen gör, naturligtvis kunde diskuteras. För att i en så jämförelsevis nyligen tillkommen lagstiftning generellt ändra denna gränsdragning borde emellertid enligt hyresrådets mening krävas, att allvarliga olägenheter visats vara förknippade med den gällande bestämmelsen, och något sådant hade icke påvistats i detta fall. I lag-

Äntrad lydelse av 3 kap. 32, 33 och 34 §§ lagen om nyttjanderätt till fast egendom, m. m. (Forts.)

rådet ha även tre ledamöter ansett, att det beträffande bostadslägenheter icke föreligger något egentligt behov av vidgad möjlighet till månadsbetalning. Däremot tror man, att ett sådant behov i viss utsträckning kan föreligga, när det gäller lokaler, vari rörelse drives och som förhyrts av hantverkare eller småindustriidkare. De kunna vara i lika stort behov av denna lättnad som förhyrare av smärre bostadslägenheter. Vi reser vanter hava betonat, att vi anse, att så är förhållandet, även om vi anse, att frågan skulle kunna tarva en ytterligare omprövning, innan man går att besluta i ärendet. Enligt vår uppfattning behöver man en riktigare och rimligare gränsdragning.

Vidare ha vi reser vanter den åsikten, att man icke i onödan bör införa en utvidgning av rätten att bryta bestämmelser, som avtalats mellan parterna. Det måste föreligga mycket tvingande skäl, om man skall göra en sådan utvidgning, och dessa tvingande skäl föreligga enligt vår uppfattning icke beträffande de större bostadslägenheterna — i varje fall icke i samma utsträckning som beträffande för en rörelses drivande förhyrda mindre lokaler. Vi göra också gällande, att när departementschefen säger, att denna månadsbetalning i strid mot hyresavtalet kommer att tillämpas endast i de fall, när det verkligen föreligger ett behov av lindring i avtalsvillkoren, kan detta vara starka tvivel underkastat. Ty har man fått denna ökade möjlighet, är det mycket troligt och mycket naturligt, att vederbörande part i mycket större utsträckning än hittills kommer att använda sig härav. Vi ha i likhet med flera av remissinstanserna den uppfattningen, att för det stora flertalet av de hyresgäster, som skola beröras av denna utvidgade möjlighet, har lagen icke någon egentlig betydelse, medan däremot, om man väl öppnat slussarna och denna möjlighet i vidare mån tas i anspråk, detta kommer att medföra ökade kostnader för administration och för fastighetens förvaltning. Slutligen kan man också säga, att fastighetsägarna icke skola, om det icke är nödvändigt, påtvingas besvärigheter. Även en fastighetsägare kan råka i svårigheter. Han har amorteringar och ränta att betala, och utebli dessa kvartalsbetalningar av hyra för större lägenheter, kunna vissa olägenheter utan tvivel åsamkas honom. Man har litet svårt att förstå, att om behovet egentligen icke är så synnerligen starkt framträdande man ändå skall skapa dessa svårigheter i strid mot gällande avtal, då det icke är av nödvändigheten betingat. Jag anser därför, att det är ett ganska rimligt och rättvist krav, som man här tillmötesgår, i fall man hejdar sig en smula och icke vidtar denna utvidgning utan följer reser vanternas linje. Jag tycker icke, att propositionens avfattning är riktigt lyckligt utformad, och att avvägningen är så ändamålsenligt gjord, som man skulle önskat. Detta kan synas vara en ringa fråga. Man kan väl icke hoppas att få kammaren med på den linje, som vi reser vanter anse som den naturliga, nämligen att här vänta och i stället verkställa en omprövning av frågan. Jag skulle dock vilja vädja till kammaren att, om det är möjligt, följa reser vanterna på deras linje i denna icke politiska fråga. Jag skulle tro, att den juridiska sakkunskapen — jag tänker då närmast på Sveriges advokatsamfund, som i mycket stor utsträckning representerar mycket vitt skilda politiska nyanser — har stora sympatier för den linje, som reser vanterna anvisat. Därvid måste remissvaren — icke minst från statens hyresråd — väga synnerligen tungt.

Reser vanterna ha också anmält sin avvikande mening beträffande återvinning av förverkad hyresrätt. Det gäller här skyldighet för hyresgäst att för att erhålla återvinning erlagga hyresvärdens utlägg för stämpel, delgivningskostnader och lösen. Såvitt jag kan finna, är det svårt att här uppleta något skäl, varför man nu skulle ändra en bestämmelse, som införts så sent som 1939. Några nya skäl ha i varje fall icke, såvitt jag kunnat finna, till-

Ändrad lydelse av 3 kap. 32, 33 och 34 §§ lagen om nyttjanderätt till fast egendom, m. m. (Forts.)

kommit. Bestämmelsen innebär ett rimligt hänsynstagande till hyresvärdens intressen. Inför man denna lagbestämmelse, som skedde för några år sedan, måste väl ändå meningen med denna bestämmelse vara, att den också skall kunna tillämpas i praktiken. Att såsom här skett åberopa bristande förståelse å ena partens sida för denna ändring i lagen synes mig icke vara riktigt. En lag, som vill vara ändamålsenlig och vederhäftig, måste väl ändå hålla mera på sin värdighet än att den ger vika för den omständigheten, att människor ofta misstaga sig om sina skyldigheter. Är lagen vederhäftig och riktig, måste man hålla på att den verkligen skall genomföras och tillämpas.

Jag vill, herr talman, med dessa korta ord endast yrka avslag på utskottets hemställan och bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen.

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet **Bergquist**: Herr talman! Såsom kammarens ledamöter kunna finna, föreslås här ändringar i tre olika lagar, hyreslagen, utsökningslagen och konkurslagen. Det råder delade meningar endast i fråga om de ändringar, som föreslagits i hyreslagen. Det är två ändringar, som äro upptagna i Kungl. Maj:ts proposition, nämligen nya bestämmelser i fråga om rätten att betala hyra per månad och nya bestämmelser rörande möjligheten att återvinna förlorad hyresrätt. För att man skall kunna förstå, varför dessa ändringar nu föreslagits, måste man se den bakgrund, mot vilken de utarbetats. Här har kommit upp frågan, om icke vår lagstiftning överhuvud taget är ganska otillfredsställande, när det gäller att skydda personer, som rent oförvällat och tillfälligt kommit i betalningssvårigheter. Den frågan fingo vi upp närmast då vi sysslade med den militära moratorielagstiftning, som varit gällande under de år vi haft en förstärkt försvarsberedskap. Då man började grubbla litet på denna fråga, fann man, att det faktiskt var en lucka i lagstiftningen. Vi hade icke möjlighet att på olika betydelsefulla områden skapa en tillfällig lättnad för en person, som alldeles oförvällat på grund av sjukdom, arbetslöshet eller dylikt kommit i tillfälliga betalningssvårigheter men som kanske kan reda upp sin situation, om han får litet tid på sig. Dessa lagändringar ha framlagts för att få ökad möjlighet att hjälpa en gäldenär ur sådana svårigheter, som han kan ha råkat i.

De ändringar, som föreslagits i hyreslagen, äro kanske icke av någon större betydelse men böra kunna vara till god hjälp i några fall. Vi ha för närvarande så ordnat i fråga om betalningen av hyra, att beträffande lägenhet om högst tre rum och kök hyresgäst alltid äger rätt att betala per månad, även om han skrivit kontrakt så, att han skall betala per kvartal. Han bevarar alltså sin hyresrätt, så länge han sköter sin månadsbetalning. Detta gäller endast smärre lägenheter. I fråga om större lägenheter är hyresgästen alltid skyldig att följa kontraktsbestämmelserna, som i regel innehålla föreskrift om minst kvartalsbetalning. Nu ha vi föreslagit den ändringen, att även beträffande större lägenheter skall en hyresgäst kunna få betala per månad. Detta har dock konstruerats på annat sätt än i fråga om smärre lägenheter, ty beträffande större lägenheter skall hyresgästen alltid vara skyldig att betala ränta, om han icke fullgör sin kontraktsenliga skyldighet. Man har blott velat skydda honom från risken att bli vräkt, om han icke kan fullgöra kvartalsbetalningen.

Nu säger man, att det inte finns någon anledning att utsträcka den bestämmelse, som nu gäller, utan att det är tillräckligt, att de, som hyra smärre lägenheter, ha denna möjlighet till månadsbetalning. Det har dock i praktiken visat sig, att detta icke är tillräckligt. Först och främst omfattar gällande lagstiftning inga andra lägenheter än bostadslägenheter. En man, som hyr en verkstads- eller affärslokal, har icke något skydd enligt nuvarande lag, och man måste

Andrad lydelse av 3 kap. 32, 33 och 34 §§ lagen om nyttjanderätt till fast egendom, m. m. (Forts.)

väl också säga sig, att även personer, som hyra större lägenhet än tre rum och kök, kunna ha det svårt ekonomiskt. De äro icke alltid välsituerade. Det förekommer ofta, att fattiga människor hyra en större lägenhet samt uthyra en del av densamma för att därigenom få hjälp till sitt uppehälle. Det kan naturligtvis aldrig statistiskt bevisas, att det föreligger ett behov av förmånligare bestämmelser beträffande större lägenheter, men jag har den bestämda övertygelsen, att även här finns ett sådant behov. Då kan man säga — och jag tror, att man sagt det i motionerna — att man borde begränsa detta till att omfatta sådana fall, då en hyresgäst råkat i tillfälliga svårigheter, drabbats av sjukdom, arbetslöshet eller dylikt. En sådan avgränsning går emellertid icke rent lagtekniskt att göra, utan man måste ha klara regler på detta område, så att en hyresgäst vet, om han har sin hyresrätt kvar eller icke. Det är klart, att det kan bli svårigheter för hyresvärderna genom ökad administration. Det är nämligen besvärligare att uppbära hyran tolv gånger om året i stället för fyra gånger. Det kan bli svårt för honom att på avtalad tid gälda räntor och amorteringar. En hyresvärd får emellertid alltid räkna med att det kan inträffa sådana oförmånliga omständigheter, och en hyresvärd kommer i sämre läge, om han icke får någon hyra alls av hyresgästen än om han åtminstone får en månadshyra. Jag tror därför, att de olägenheter, som föreligga för en hyresvärd vid ett bifall till detta förslag, icke äro av sådan natur, att de kunna anses alltför allvarliga.

Nu anförde herr Ljungqvist, att de myndigheter, som yttrat sig över det i departementet utarbetade förslaget, ställt sig mycket avvisande mot detsamma. Det ligger emellertid här så till att myndigheterna yttrat sig över ett inom departementet utarbetat förslag, som hade en annan utformning och ett annat innehåll än det, som jag sedan tagit upp i Kungl. Maj:ts proposition. Jag är icke alls säker på att om myndigheterna haft att yttra sig över propositionen de skulle intagit samma negativa ställning, som de gjort, när de yttrat sig över departementsförslaget. Det är alldeles riktigt, att lagrådets majoritet icke anser det föreligga något behov av denna ändring, men jag tror för min del, att lagrådet icke har större möjlighet att bedöma den frågan än vi ha hos Kungl. Maj:t, utskottet och riksdagen. Jag kan alltså icke finna några allvarligare olägenheter med detta förslag, och jag tror, att det i många fall kan vara av betydelse för att rädda en hyresgäst ur de svårigheter, som han tillfälligtvis råkat i.

Den andra ändringen i hyreslagen rör förutsättningarna för att återvinna en förverkad hyresrätt. Enligt nu gällande hyreslagstiftning, som vi haft sedan 1939, kan en hyresgäst, som försummat att betala hyran, återvinna hyresrätten, om han inom viss tid betalar hyran. Då skall han emellertid enligt gällande lag betala icke blott hyran utan även vissa kostnader, som hyresvärderna haft för hyresgästens vräkning, nämligen stämpel och lösen för resolution samt delgivningskostnader. Jag har personligen ansvaret för det förslag, som kom till 1939, eftersom jag satt som ordförande i den kommitté, som föreslog denna lagstiftning. Nu har det visat sig i praktiken, att det icke var så lyckligt. Det blir svårigheter därför att hyresgästen icke vet, hur mycket han skall betala. Här kommer hyresvärderna och säger, att ni skall betala hyran samt mina kostnader, advokatarvode och andra utgifter, och hyresgästen tror då, att det är detta belopp han är skyldig att betala. Han kan icke samla ihop pengar, och då förlorar han sin hyresrätt och blir vräkt. Den kan också bli svårt för hyresvärderna att styrka och göra klart för hyresgästen, vilket belopp han måste betala. Det har visat sig i praktiken, att denna bestämmelse icke varit så lyckad; och det var överexekutor i Göteborg, som närmast fäste uppmärksamheten på olägen-

Ändrad lydelse av 3 kap. 32, 33 och 34 §§ lagen om nyttjanderätt till fast egendom, m. m. (Forts.)

heterna härav. Nu betyda de kostnader, som det här är fråga om, ytterst litet för hyresvärderna. Det belopp, som hyresgästen har att betala såsom villkor för att återvinna sin hyresrätt, brukar röra sig om 7 kronor. Det är väl att märka, att genom denna lagändring förlorar icke hyresvärderna sin rätt att få ut dessa kostnader, utan det blir blott så, att han icke kan kräva ut dem som villkor för hyresrättens bevarande. Hyresvärderna kan däremot stämma hyresgästen på beloppet och taga ut det i den mån det är möjligt. Jag tror icke heller, att detta förslag innebär någon fara ur hyresvärdens synpunkt.

Jag anser alltså, att de föreslagna ändringarna i hyreslagen ha en uppgift att fylla och att de i många fall kunna bereda lättnader för en hyresgäst, som råkat i tillfälliga svårigheter, och att detta kan ske på ett sätt, som icke allvarligt kränker hyresvärdens intressen. Jag vill därför förorda, att andra kammaren liksom första kammaren godtager Kungl. Maj:ts förslag.

Herr Lindberg: Herr talman! Efter det anförande, som statsrådet och chefen för justitiedepartementet här har hållit, anser jag det inte vara nödvändigt att ingå på något ytterligare försvar av utskottets ståndpunkt, utan ber kort och gott att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Hagberg i Malmö: Herr talman! Jag skall be att få säga några ord om den del av propositionen, som gäller ändring av hyreslagstiftningen, och jag gör det dels i min egenskap av motionär, dels med hänsyn till det mycket utförliga och intressanta anförande, som justitieministern just hållit i denna fråga.

Såsom statsrådet här påpekat, är syftet med propositionen att i vissa fall av oförvållade betalningssvårigheter av tillfällig art bereda gäldenären visst ökat skydd. Detta skydd har ansetts böra begränsas till vissa särskilda rättsområden, hyra och utmätning, där frågan om ökat skydd åt gäldenären skulle vara av större praktisk betydelse. Studerar man närmare propositionen, har man emellertid — i varje fall har jag för min del haft det — mycket svårt att finna, att det är fråga om någon angelägenhet av större praktisk betydelse. Jag har försökt taga reda på, huruvida det föreligger några anmärkningsvärdare olägenheter, som skulle kunna motivera de ändringar av gällande lagstiftning, som propositionen avser, men ingenstades i propositionen göras påpekanden i sådan riktning. Det brukar ju också, när ett förslag om partiell reform av någon lag framföres, kunna hänvisas till en framställning om ändring från någon organisation eller kanske ett komplex av organisationer, från enskilda o. s. v. Inte heller något sådant förhållande föreligger. Såvitt jag kunnat finna är det inte någon organisation, som ansett det nödigt att påyrka förändringar av det slag, som det här gäller.

I sitt anförande här medgav också statsrådet, att det är svårt att statistiskt bevisa nödvändigheten av de ifrågasatta lagändringarna. Herr statsrådet förklarade emellertid, att han hade en egen övertygelse om att dessa ändringar borde komma till stånd och att det var med hänsyn därtill som han framlagt sitt förslag. Självfallet underskattar jag inte i något hänseende den övertygelse, som sålunda har tillkännagivits, men jag konstaterar samtidigt, att därutöver har inte något önskemål om lagändring kommit till synes, i varje fall inte från hyresmarknadsparternas sida.

Vad som enligt min mening är det betänkliga är, att det här dock är fråga om ett ingrepp i avtalsfriheten. Jag anser att sådana ingrepp skall man vara mycket försiktig med och inte företaga annat än i rena undantagsfall, ty eljest riskerar man respekten för och tilliten till ingångna avtal. Därtill

Ändrad lydelse av 3 kap. 32, 33 och 34 §§ lagen om nyttjanderätt till fast egendom, m. m. (Forts.)

kommer, att åtminstone jag för min del har, såsom jag nyss sade, mycket svårt att se, att något behov föreligger för att sätta gällande avtal ur kraft på det sätt som här föreslås. Personer, som hyrt lägenheter av det slag som man nu närmast tänker på, d. v. s. större lägenheter, och som betala hyran kvartalsvis, ha väl i regel så goda kreditmöjligheter att de inte vid tillfälliga betalningssvårigheter äro alldeles urståndsatta att anskaffa medel till hyran.

Ytterligare en omständighet tillkommer, som är av ett visst intresse. Den rätt till månadsbetalning, som det här talas om, skulle ju vara generell och alltså även tillkomma personer, som inte dragas med betalningssvårigheter utan vilkas ekonomiska ställning under hyrestiden kanske tvärtom blivit bättre än vad den var vid tiden för hyresavtalets ingående.

Jag kan, så som jag ser på dessa ting, inte finna det riktigt att gå till väga på detta sätt.

Därtill kommer ju, att denna rätt att i strid med gällande avtal erlægga hyran månadsvis tydligen kan medföra betydande olägenheter för hyresvärdarna. Hyresvärdarna ha också vissa förpliktelser, och såvitt jag begriper måste det för dem innebära en ganska allvarlig olägenhet att plötsligt kunna ställas inför den situationen att kvartalshyror, som de beräknat skola inflyta en viss dag, i stället ersättas av månadshyror. Hyresvärden har ju vanligen att betala bestämda annuiteter i form av räntor, amorteringar o. dyl., men det kan med den utvidgning av bestämmelserna, som det här är fråga om, komma att bli betydande belopp, som inte inflyta vid den tidpunkt som han räknat med. Det kan ju gälla mycket stora våningar, betydande affärsföretag, det kan, såsom Göta hovrätt påpekat, vara fråga om hotell och restauranger, o. s. v. Jag ifrågasätter, huruvida det för hyresgäster av denna beskaffenhet är nödvändigt med de ändringar, som här föreslås.

Nu kan naturligtvis någon invända, att den föreslagna utsträckningen av månadsbetalningsrätten — statsrådet påpekade det ju själv — i själva verket inte är att betrakta såsom en *rätt* för hyresgästen, utan att lagändringen bara innebär, att så länge hyresgästen betalar hyran punktligt månadsvis, så riskerar han inte att bli vräkt. Teoretiskt sett är detta riktigt, men jag undrar om det inte i praktiken kommer att ligga till på annat sätt, ty det lär väl inte lida något tvivel om att den stora allmänheten kommer att uppfatta lagändringen såsom medförande en verklig rätt att betala hyran månadsvis och att göra detta även för stora bostadslägenheter och affärslokaler. Hyresvärdens möjligheter att av en tredskande hyresgäst utfå hyran kvartalsvis bli då beroende av, om hyresvärden vill lagsöka hyresgästen för det felande beloppet och tillgripa utmättningsåtgärder. Hyresvärdarna torde emellertid, så vitt jag förstår, i regel inte vilja tillgripa dylika åtgärder förrän i sista hand, under det att det för hyresgästerna ofta kan vara frestande att tillgripa en så okomplicerad åtgärd som att utan vidare underlåta att betala hyran.

Detta är naturligtvis inte någon särskilt stor fråga, men även de små ting-
en böra ju kunna påkalla uppmärksamhet.

Men ändringarna avse även vissa andra saker. Det är sålunda fråga om att taga bort bestämmelsen om hyresgästs skyldighet att för återvinnande av förverkad hyresrätt gottgöra hyresvärden för stämpel, lösen och delgivningskostnader. Jag tycker att förslaget också i denna del är ganska svagt motiverat. I varje fall kan man väl inte motivera bestämmelsens borttagande på det sätt som herr statsrådet här nyss gjorde, nämligen med att det i allmänhet rör sig om jämförelsevis ringa belopp. Det är ett kvantitativt resonemang, som man enligt min

Ändrad lydelse av 3 kap. 32, 33 och 34 §§ lagen om nyttjanderätt till fast egendom, m. m. (Forts.)

mening inte kan föra. Även om beloppen inte äro så stora, har dock hyresvärden åsamkats kostnaden genom en hyresgästens försummelse, och jag tycker att det vore ganska väl motiverade anspråk på skälighet att hyresgästen blir nödgad gottgöra hyresvärden för utgiften.

För övrigt kunna nog kostnaderna för delgivning av lagsökningshandlingarna, i varje fall ibland, stiga till inte så små belopp, t. ex. om delgivningen måste ske på främmande ort. Man får väl inte heller förbise, att en hyresgästs betalningsförsummelse kan upprepas och upprepas vid flera tillfällen, och i sådana fall kunna nog de sammanlagda kostnaderna stiga till inte så föraktliga belopp, vilka hyresvärden inte, när det praktiskt taget alltid är fråga om hyresgäster med icke utmätningsbara tillgångar, kan återfå av hyresgästen.

Till slut kanske bör erinras om att gällande lagstiftning dock innehåller ganska omfattande bestämmelser till skydd för hyresgäster, som ha kommit i trångmål. För alla hyresgäster gälla, såsom väl de flesta känna till, dels en respittid av 2 söckendagar för betalning av hyran, dels ock den till 12 söckendagar utmäta återvinningsfristen, inom vilken frist hyresgästen kan återvinna hyresrätten genom att betala hyran. Dessa båda perioder medföra sålunda sammanlagt ett rådrum för betalningen, som lagligen icke kan understiga 16 dagar. Men det räcker inte mod detta. Vi få inte glömma bort, att ett avhysningsärende, även om det till det yttersta forceras, icke lagligen kan bringas till slut förrän å tjugofjärde dagen efter hyrans förfalldag.

Om man tänker på dessa omständigheter, måste man väl säga, att lagstiftningen redan tar tillbörlig hänsyn till de oförvärlade betalningssvårigheter, vari en hyresgäst kan råka. Jag för min del har sålunda ganska lätt att förstå den rätt långa rad av remissinstanser med Svea hovrätt i spetsen, som avrätt från de lagändringar, som här föreslås. Även lagrådet har ju ställt sig ganska tveksamt.

Som ett allmänt omdöme om det föreliggande utskottsbetänkandet, som alltså tillstyrker propositionen, tror jag att man kan våga säga, att förslaget sakligt sett är ganska svagt motiverat och att det inte är prägladt av skäligt hänsynstagande till fastighetsägarnas synpunkter, ett hänsynstagande som borde ha kunnat ske utan åsidosättande av hyresgästernas legitima intressen.

Jag skall, herr talman, inte närmare gå in på denna fråga. Med anledning av vad jag här tillåtit mig anföra vill jag biträda det avslagsyrkande, som är framfört i den av herr Lindblom m. fl. avgivna reservationen, till vilken jag alltså ber att få yrka bifall.

Herr talmannen återtog nu ledningen av förhandlingarna.

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet **Bergquist**: Herr talman! Herr Hagberg i Malmö har alldeles rätt i att det icke har kommit in några framställningar till Kungl. Maj:t i denna fråga. Det är alltså ingen framställning från hyresgästhall som ligger till grund för detta lagförslag, men en lagstiftning behöver ju inte vara mindre värd därför att Kungl. Maj:t själv har tagit upp saken till omprövning, när Kungl. Maj:t funnit anledning härtill. Denna sak var mycket omdiskuterad, då ändringarna i hyreslagen genomfördes 1939. Det framfördes då från flera håll yrkande om att man skulle införa vidare bestämmelser i fråga om rätt till månadsbetalning, och det framställdes också kritik mot de då föreslagna reglerna beträffande förutsättningarna för återvinnande av hyresrätt.

Jag delar herr Hagbergs i Malmö uppfattning, att man inte skall kränka avtal i onödan. Man har tvärtom all anledning att upprätthålla respekten för

Ändrad lydelse av 3 kap. 32, 33 och 34 §§ lagen om nyttjanderätt till fast egendom, m. m. (Forts.)

Jag anser, att det får ske endast i de fall, då man kan påvisa och är övertygad om att det finns ett legitimt behov för att gå ifrån bestämmelserna i kontraktet. Jag har under förberedande av denna proposition blivit övertygad om att här föreligger ett sådant behov, även om det icke direkt kan påvisas.

Jag vill erinra om att många myndigheter, som yttrat sig, ha tillstyrkt det föreliggande förslaget till utvidgning av lagstiftningen på detta område. Det har överståthållarämbetet gjort. Vidare har överexekutor i herr Hagbergs egen stad, Malmö, ansett, att en sådan lagstiftning vore önskvärd. Självfallet har också hyresgästernas riksförbund ansett det, likaså socialstyrelsen och en hel del länsstyrelser. Det finns alltså visst icke enbart avstyrkande yttranden eller yttranden som innebära påståenden om att det icke finnes något behov av denna lagstiftning.

Herr Hagberg anmärkte också mot lagstiftningen, att generellt varje hyresgäst, alltså även stora företag och sådana som befinna sig i en god ekonomisk ställning, skulle få denna möjlighet till månadsbetalning. Jag tror emellertid icke, att det är någon fara härmed, ty det kommer icke att bli något intresse för sådana hyresgäster att fördela sin kvartalsbetalning på flera månadsbetalningar. De bli då nämligen skyldiga att betala ränta på de belopp, som icke äro guldna enligt kontraktet. Om en hyresgäst den 1 april bara betalar hyran för april månad blir han skyldig att betala ränta på de belopp som förfalla den 1 maj och den 1 juni, och med de räntor som i regel tillämpas, då domstol utdömer oguldna belopp, kan detta bli rätt kännbart, och det är alltså inte något intresse för hyresgästen att fördela hyresbetalningen på detta sätt.

Vad beträffar den andra frågan, om återvinnande av hyresrätten, så vill jag bara i anledning av vad herr Hagberg sade understryka, att jag icke har motiverat ändringen i bestämmelserna med att det här gäller så små belopp, utan jag har framhållit, att svårigheterna för hyresvärden icke kunna bli så stora, eftersom det gäller relativt små belopp, och jag har då understrukit, att det fortfarande finns en rätt för hyresvärden att taga ut dessa belopp. Det kan till och med vara en direkt fördel för hyresvärden, att man begränsar bestämmelserna vid återvinning att avse själva hyresbeloppet, ty då kan han ha utsikter att få ut åtminstone detta belopp. Om man tar med kostnaderna för delgivning, stämpel, lösen och advokatarvode, kanske hyresgästen icke betalar någonting utan hyresvärden får stå för det hela.

Jag tror, att om man försöker göra en rättvis avvägning mellan hyresvärdarnas och hyresgästernas intresse, skall man finna, att det icke är farligt att taga detta förslag.

Vidare yttrades ej. Herr talmannen framställde propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen; och biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 7.

Ändring i byggnadsstadgan.

Föredrogs andra lagutskottets utlåtande nr 56, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till kungörelse om ändring i byggnadsstadgan den 20 november 1931 (nr 364) jämte i ämnet väckt motion.

Genom en den 23 februari 1945 dagtecknad proposition, nr 119, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över justitiedepartementsärenden, anhållit om riksdagens yttrande över ett av Kungl.

Ändring i byggnadsstadgan. (Forts.)

Maj:t framlagt förslag till kungörelse om ändring i byggnadsstadgan den 20 november 1931 (nr 364).

Utskottet hemställde.

A. att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anmäla, att riksdagen ej funnit skäl att i anslutning till det vid propositionen nr 119 fogade förslaget till kungörelse om ändring i byggnadsstadgan den 20 november 1931 (nr 364) göra andra uttalanden än utskottet i förevarande utlåtande upptagit; samt

B. att motionen I: 358 måtte anses besvarad genom vad utskottet ovan anfört.

Reservation utan angivet yrkande hade avgivits av herr *Lundberg*.

Sedan utskottets hemställan föredragits, anförde:

Herr *Lundberg*: Herr talman! Den grundläggande tanken bakom den här föreslagna byggnadsstadgan är att skapa förutsättningar för en standardisering och industrialisering av byggnadsverksamheten. Förutsättningen för detta är nämligen att vi få enhetligare byggnadsföreskrifter. En förnuftig rationalisering på detta område bör ju också kunna bidra till att vi få fram billigare och framför allt rymligare och ändamålsenligare bostäder än för närvarande, och alla strävanden i denna riktning böra därför hälsas med tillfredsställelse.

Det föreliggande utskottsbetänkandet har också i stort sett beaktat dessa synpunkter, men då det varit en del detaljer, som jag icke ansett mig kunna godtaga, så har jag dock fogat en reservation till utskottets betänkande. I främsta rummet gäller min avvikande mening frågan om hur långt man bör gå i eftergifter åt det ena eller andra hållet.

Det är min uppfattning att vi böra akta oss för att gå in för en standard-sänkning av bostäderna, ty bostaden är dock en centralpunkt i familjelivet. Den kaninbursmentalitet, som Civila byggnadsutredningen infört i vår byggnadspolitik, anser jag vara både en skamfläck och en våda för bostadspolitiken. Såväl den föreliggande propositionen som utskottsutlåtandet har emellertid klart följt andra och förnuftigare linjer, något som är värt att tacksamt notera.

En punkt, där jag inte kan godtaga förslaget, gäller frågan om de utrymmen, som skola höra till en bostad. Enligt min mening måste största möjliga hänsyn tagas till att det utöver bostaden finns källarutrymmen, plats för förvaring av kläder, cyklar, etc., samt framför allt att det finns tillgång till tvättstuga. Särskilt för arbetarfamiljer är det mycket viktigt att man har tillgång till en god tvättstuga.

Vidare har jag den uppfattningen, att våningshöjden för bonings- och arbetsrum bör sättas till minst 3 m i stället för föreslagna 2,90 m, d. v. s. att vi skulle behålla en rumshöjd av 2,70 m i stället för nu föreslagna 2,60 m. Både ur trevnads- och hälsosynpunkt anser jag detta motiverat. Det beräknas visserligen, att byggnadskostnaderna därigenom skulle stiga med cirka 1 procent, men även om man i detta avseende måste vara mycket rädd för allt som kan inverka fördyrande, så anser jag inte denna ytterligare kostnad vara oöverkomlig.

Vad boningsrummens golvyta beträffar har utskottet uttalat sig för att den bör utökas från minst 9 till 10 m². Detta anser jag vara av allra största värde, ty den hopkrympning av bostadsutrymmena, som under senare år förekommit, måste helt enkelt stoppas, och vi få i stället inrikta oss på att öka ut rumsstorleken.

51 § mom. 4 anser jag helt böra utgå, ty det kan inte vara rimligt, att de byggnader, som prövas av Kungl. Maj:t, skola komma i någon undantagsställning, och att det i dessa byggnader skall medgivnas mindre bostadsytor och vå-

Ändring i byggnadsstadgan. (Forts.)

ningshöjder än i andra byggnader. Utskottet har nu visserligen ganska bestämt sagt ifrån, att de allmänna byggnaderna icke få givas lägre standard än som föreskrivits för alla övriga byggnader, men med kännedom om Civila byggnadsutredningens faktiska inflytande på byggnadsmarknaden och speciellt dess ordförandes möjligheter att därvid göra sig gällande, anser jag att vi måste helt taga bort detta moment i bestämmelserna, om vi skola kunna operera bort den kräftsvulst på byggnadsmarknaden, som i detta avseende finns. Man måste, när man läser Civila byggnadsutredningens betänkande av år 1943 med den millimeterpolitik, som där företrädes, speciellt vad det gäller offentlig bygghskap, få ett intryck av att denna utredningskommitté besjålas av uppfattningar och sociala perspektiv, som vi fortast möjligt böra rensa bort. Man skulle ha god lust att döma de kommittéledamöter, som underskrivit betänkandet, att bo i de 7½ meters kaninburar, som de berikat bostadsmarknaden med. Nu kan det ju sägas, att det vore grymt att handla på det sättet, men när vederbörande inte visat mer känsla och förståelse för andra kategorier av medborgare i detta land, så vore det väl å andra sidan inte oriktigt att göra det. I byggnadsstadgan talas det om minimikrav, och det kan man ju säga, att det skall vara minimikrav, men vi veta, att alla minimikrav ha lätt att bli maximikrav. Den civila byggnadsutredningen har även föreslagit bestämmelser om maximigolvyta, och t. ex. beträffande sjukvårdsbiträden har man sagt, att de icke böra ha mer än 7,5 m² golvyta till sitt förfogande. Den civila byggnadsutredningens olika krav, som komma till synes i deras betänkande, ha även kommit att upptagas i den statliga bygghskapen. Vi ha fått en hel del prov på detta oförnuft. Jag tror, att den motivering som framlagts, nämligen att man skulle förbilliga bygghskapen, är en chimär, som i framtiden kommer att bli ganska dyr för samhället. Det är anledning att säga, att detta kristidens fattigmonument bör fortast möjligt försvinna.

Jag vill i detta sammanhang även framhålla, att det är angeläget, att de statliga organen ta hänsyn till byggnadsnämndernas mening, då de skola bygga fastigheter på olika platser i vårt land. Ur olika synpunkter är det angeläget, att statlig bygghskap varken till det yttre eller inre bryter sig ut från den lokala byggnadsbilden. I varje fall får detta inte ske i försämrande syfte. Jag har velat framhålla detta därför att för mig är det en ganska väsentlig sak, att samhället icke skall ha någon undantagsställning i detta fall. Alltså anser jag, att man skall ta bort detta moment.

Jag skulle även vilja säga ett par ord om den uppreklamerade brand- och bombskräck, som kommer till synes i paragraferna 53 och 53 a. Efter de upplysningar jag fått har det inte inträffat någon katastrofal eidsvåda i bostadshus av sten senare än år 1925. Husen ligga numera ganska fritt och ha inga eldstäder enligt det gamla systemet. Alla brandskador bero egentligen endast på slarv med strykjärn etc. och inskränka sig i regel till skador på gardiner och en del rumsföremål. Föreskriften i § 53 om brandmur bör ändras så, att i stället för den föreslagna 12 meters bredden föreskrives 9 meters bredd. Likaså anser jag, att statsplaneutredningens förslag i fråga om femte momentet bör räckas, då det gäller utförandet av brandmur. Föreskrifterna i § 53 a om att vertikala bärverk och bjälklag i vissa byggnader skola utföras brandsäkert äro också enligt min mening alltför hårda, då det gäller industribyggnad i en våning, skollokaler och dylikt. Jag tror att det är angeläget, att vi gå varligt fram på dessa områden och att brandskräcken icke förleder oss till att föreskriva merkostnader, som onödigt fördyra eller omöjliggöra bygghskap. Ty det kan ju icke vara rimligt, att man på det ena området försöker företaga inskränkningar för att förbilliga bygghskapen, under det att man på andra områden föreskriver utvidgningar, som komma att fördyra bygghskapen. Jag vill sär-

Ändring i byggnadsstadgan. (Forts.)

skilt understryka, att vi ha takkonstruktioner av trä, som äro både praktiska och ekonomiskt fördelaktiga, och man bör ta hänsyn därtill, när vi skola tillämpa dessa olika föreskrifter.

Även om jag med vad jag här anfört kommit med en del kritiska synpunkter, så förutsätter jag ändå, att med ett gott samarbete mellan de statliga och kommunala myndigheterna, om man ordnar det så att det sunda förnuftet får göra sig gällande och om vi kunna åstadkomma en snabb handläggning av byggnadsfrågorna inom olika instanser, kommer nog den förändrade byggnadsstadgan att bli till gagn och nytta för byggenskapen.

Jag vill med uttalande av denna förhoppning och med vad jag i övrigt anfört be att få yrka bifall till utskottets förslag med de av mig föreslagna ändringarna, att den i 51 § 3 mom. föreslagna till 2,90 meter minskade rumshöjden ändras till en rumshöjd av 3 meter, att den i 51 § 4 mom. angivna undantagsställningen för allmän byggnad helt utgår och att föreskrifterna i 53 § om brandmur ändras så, att föreskriften om minst 12 meters bredd utgår och ersättes med en föreskrift om 9 meters bredd.

Jag hoppas, att vi med hänsynstagande till de synpunkter jag här anfört skola få en god brandstadga. Jag vill emellertid ännu en gång understryka, att det är angeläget, att de olika instanser som skola ha inflytande på byggenskapen verkligen försöka åstadkomma ett gott och effektivt samarbete, så att vi få goda bostäder till rimliga priser för folk i allmänhet.

Herr **Kempe**: Herr talman! Det föreliggande förslaget till att i byggnadsstadgan förenhetliga vissa byggnadsföreskrifter kan synas motiverat av den omfattande byggnadsverksamhet, som för närvarande bedrivs och utan tvivel kommer att bedrivas under de närmaste åren. Principiellt har jag således inga betänkligheter mot det förslag som nu föreligger, men jag vill framhålla, att om det verkligen skall fylla sin uppgift, måste innehållet motsvara de krav, som omtanken om folkhälsan ställer. Även om Kungl. Maj:ts förslag i huvudsak innehåller vissa förbättringar, så måste man dock reagera mot de försämringar som också finnas i detta förslag.

Jag tänker då närmast på den paragraf som redan utskottsreservanten, herr Lundberg, gjort anmärkning mot och där han också i utskottet anfört en avvikande mening, nämligen den paragraf, där det talas om rumshöjden. Där har utskottet liksom Kungl. Maj:t föreslagit en sänkning av våningshöjden med 10 centimeter, och det anser jag liksom reservanten vara att gå en oriktig väg. Man skulle i detta sammanhang enbart kunna hänvisa till vissa remissyttranden, som avgivits av många sakkunniga instanser. Jag skall icke citera flera av dem, men jag tillåter mig citera ett yttrande, nämligen det som avgivits av Stockholms stads byggnadsinspektör och hälsovårdsnämnd, vilka framhålla, att den föreslagna minskningen av rumshöjden och inskränknings av ventilationen skulle medföra en påtaglig standardsänkning och innebära ett bestämt steg bakåt beträffande hygieniska krav för vilka de hälsovårdande myndigheterna hittills målmedvetet kämpat. Den besparing som därigenom skulle vinnas vore dessutom relativt liten. Man kan som sagt hänvisa till en rad andra remissyttranden av sakkunniga, och jag anser, att det här är fråga om ett steg bakåt. Jag är rent av förvånad över att justitieministern, som ändå visat sig vara en mycket progressiv kraft och en modern reformator, i detta fall låtit kompromissa med sig och att även utskottet har gått på denna linje.

Departementschefen liksom utskottet motiverar den föreslagna standardsänkningen med att sänkningen av våningshöjden med 10 centimeter skulle innebära en icke oväsentlig minskning av byggnadskostnaderna. Ja, här är man inne på en mycket farlig väg. Det är icke bara i detta fall, som man märker, att när

Ändring i byggnadsstadgan. (Forts.)

man nu i kommunerna skall gå att bygga bostäder, man vill förbilliga bostadskostnaderna genom att företa en standardsänkning av lägenheterna. Det är en tendens, som vi ha all anledning att uppmärksamma. I detta fall kan det kanske vara motiverat att påpeka detta särskilt för kammarens socialdemokrater, som ha givit sin anslutning till arbetarrörelsens efterkrigsprogram, där det mycket starkt bland annat framhålles följande: »Arbetsmarknadspolitiska, befolkningspolitiska och bostadshygieniska skäl talar sålunda för en mycket betydande standardhöjning . . . Lägenheternas kvalitét måste motsvara moderna hälsokrav.» Det man nu här föreslår går dock i en motsatt riktning, och förslaget kan ju inte rekommenderas av dem som vilja försvara arbetarrörelsens efterkrigsprogram.

Ett förbilligande av byggnadskostnaderna genom att sänka rumshöjden kan i längden bli ytterst kostsamt för samhället, när såväl trångboddhet som försämrade hygieniska förhållanden på grund av att rumsvolymen minskas självfallet utgöra en fara för folkhälsan. Jag tror verkligen inte, att denna sänkning av våningshöjden kommer att innebära en sänkning av hyresnivån, utan jag tror, att hyresnivån alltjämt kommer att bibehållas, oavsett om man sänker våningshöjden. Det är nog så, att man här angriper själva problemet från fel sida. Jag anser nämligen inte, att man kan få fram en sänkning av byggnadskostnaderna genom att sänka lägenheternas standard, utan om man vill uppnå detta resultat, bör man söka nedbringa byggnadsmaterialkostnaderna. Man måste här helt enkelt bryta det monopol, som faktiskt existerar på detta område. Det tror jag är att rekommendera som ett första steg. Dessutom bör man söka få bort det vinstintresse, som alltjämt gör sig brett i fråga om bostadsbyggandet.

Med stöd av vad jag här sagt vill jag helt instämma i reservantens förslag om att den i paragrafen angivna våningshöjden ändras från 2,90 till 3 meter.

Även mot en del andra punkter i förslaget kan det finnas anledning att göra invändningar. Vad beträffar 51 § 2 mom. kan man ju säga, att den andra meningen i detta moment tager bort effekten av den första meningen. Det står i denna andra mening följande: »Undantag må ock av byggnadsnämnden medgivnas för sovrum, avsett för endast en person, eller eljest, där särskilda förhållanden föreligga.» Om det nu föreligger trångboddhet och man får tillåtelse att bygga sådana där kaninburar, som den siste talaren sade, så är det väl ingen som är så naiv, att han tror, att de komma att utnyttjas bara av en person och inte av flera. Det är säkerligen en farlig väg man här är inne på. Jag skulle därför vilja föreslå, att andra meningen i 51 § 2 mom. utgår. Detta vill jag väcka förslag om, då reservanten icke har framfört något dylikt yrkande.

Vad sedan angår ventilationsproblemet, så är detta ännu icke tillräckligt utexperimenterat. Men i detta fall bör man väl söka utnyttja alla vetenskapens rön för att kunna lösa den saken på ett tillfredsställande sätt.

Jag skall inskränka mig till dessa anmärkningar, och jag ber att få yrka bifall till det ändringsförslag, som framförts av reservanten, och i övrigt bifall till propositionen.

Herr **Pettersson** i Hällbacken: Herr talman! För att stimulera byggnadsverksamheten och särskilt då bostadsbyggandet ha från det allmännas sida mycket omfattande åtgärder vidtagits under de senaste åren, och det har satsats betydande belopp för att komma till rätta med vissa svårigheter på bostadsområdet.

Nu känna vi ju till att framför allt i städer och tätbebyggda samhällen råda sådana förhållanden på bostadsbyggandets område att det skulle behövas mer enhetliga byggnadsbestämmelser, inte minst därför att kostnaderna då

Ändring i byggnadsstadgan. (Forts.)

skulle kunna nedbringas rätt väsentligt, bl. a. genom att man skulle kunna utnyttja den industrialisering som nu pågår när det gäller utformningen av vissa detaljer i våra bostäder. I det nu behandlade utskottsutlåtandet, som ju är en följd av den proposition som framlagts, ha också föreskrivits åtgärder att avhjälpa de brister, som hittills förelegat, och att skapa enhetliga bestämmelser. Det är emellertid ett mycket svårt område som man här rör sig på — det visa bl. a. de remissvar, som ha inkommit i ärendet. Men av dessa remissvar framgår även, att samtliga myndigheter, som yttrat sig i spörsmålet, ha ansett nödvändigt att få till stånd mera enhetliga bestämmelser än som funnits förut, i den mån sådana bestämmelser överhuvud funnits.

I anledning av propositionen har väckts en motion i ämnet. Den föregående talaren har gjort vissa yrkanden som stå i överensstämmelse med denna motion. När utskottet behandlat propositionen och därvid också behandlat denna motion, har utskottet funnit, att tillräckliga skäl icke förelegat för att bifalla motionens i de punkter, där ändringar avsetts. När man nu från annat motionärens sida befarar, att det skall bli risk för en bostadsstandardförsämring i något avseende, har ju utskottet i sin motivering sagt ifrån, att det förutsätter att denna lag, därest den antages av riksdagen, icke skall verka i försämrande riktning. Man har också velat giva de myndigheter, som få tillfälle att tillämpa de bestämmelser, som nu komma att lagfästas, möjlighet att praktiskt se till, att det skall bli så bra som möjligt på detta område.

Jag skall icke, herr talman, upptaga tiden med att gå in på alla dessa paragrafer som reservanten här påtalat. Kammarens ledamöter kunna av utskottets utlåtande läsa sig till vad utskottet kortfattat i varje punkt framfört som skäl för bifall till propositionen i dessa punkter. Jag kan icke finna, att vad som anförts av herr Lundberg på något sätt vederlagt detta.

Jag ber därför, herr talman, att med dessa korta ord få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Fröderberg: Herr talman! Bara några korta ord i anledning av att jag flera år i en byggnadsnämnd sysslat med sådana här frågor. Vad utskottet föreslår är något som redan förut vunnit stadgad praxis. Vi uppförde för två år sedan ett bostadsrättshus. I vår byggnadsordning står, att den inre rumshöjden skall vara minst 2,70 meter. Men då fingo vi en skrivelse från byggnadslånebyrån med hemställan, att vi måtte gå med på att sänka höjden till 2,60 meter. I förra veckan fingo vi en skrivelse från byggnadslånebyrån, som gällde fem egnahem med två lägenheter i vartdera; där skulle vi få bygga med en rumshöjd av endast 2,40 meter. Alltså, vad utskottet föreslår är redan tillämpat. Jag anser icke, att det därmed blir någon standardförsämring, jämfört med vad tidigare förekommit, ty vi ha ju nu alla dessa moderna ventilationsanordningar, som man är så noga med att genomföra.

I vanliga fall håller jag med herr Lundberg, när han ofta går fram med sin egen mening, men i dag kan jag icke följa honom.

Jag får vidare säga, att minimisiffran 18 kvadratmeter för ett av rummen är nästan stor och att minimistorleken i fråga om köken är alldeles för lågt tilltagen. Det sades nyss, att dessa minimisiffror ofta bli normgivande. Vi skulle ha större kök och bättre utrymmen där. Men skola vi ha ett rum, som är så stort som 18 kvadratmeter, blir det rummet förmodligen ett paradrums, som man icke har någon praktisk nytta av.

Jag har bara velat säga detta och har intet yrkande.

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Därefter yttrade herr **talman:** Under överläggningen har yrkats dels bifall till utskottets hemställan

Ändring i byggnadsstadgan. (Forts.)

dels ock att riksdagen måtte besluta vissa ändringar i det förslag till kungörelse, över vilket Kungl. Maj:t anhållit om riksdagens yttrande. Sistnämnda yrkande har framställts av herr Lundberg.

Då herr Lundberg icke framställt något utformat förslag till yttrande i de delar, beträffande vilka han uttalat en från utskottets yttrande avvikande mening, finner jag mig förhindrad framställa proposition på det av honom framställda yrkandet.

Godkänner kammaren denna propositionsvägran?

Denna fråga blev av kammaren med ja besvarad, varefter kammaren på av herr talmannen därå givna proposition biföll vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

§ 8.

Föredrogs andra lagutskottets utlåtande, nr 51, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 3 § lagen den 25 juni 1909 (nr 56 s. 7) angående nationalparker.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 9.

Ändrad lydelse av 4 § lagen angående uppsikt å vissa jordbruk. Föredrogs andra lagutskottets utlåtande, nr 52, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 4 § lagen den 27 juni 1927 (nr 287) angående uppsikt å vissa jordbruk, såvitt propositionen hänvisats till lagutskott, dels ock en i ämnet väckt motion.

Genom en den 2 mars 1945 dagtecknad proposition, nr 172, hade Kungl. Maj:t, under återopande av propositionen bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll, föreslagit riksdagen att

dels antaga ett vid propositionen fogat förslag till lag om ändrad lydelse av 4 § lagen den 27 juni 1927 (nr 287) angående uppsikt å vissa jordbruk,

dels ock till Jordbrukskommissioner för budgetåret 1945/46 under nionde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 70 000 kronor.

Propositionen hade, såvitt anginge anslagsfrågan, hänvisats till jordbruksutskottet och i övrigt till lagutskott. I sistnämnda avseende hade propositionen behandlats av andra lagutskottet.

I samband med lagförslaget hade andra lagutskottet till behandling förehäft en i anledning av propositionen inom andra kammaren av herr *Andersson* i *Tungelsta m. fl.* väckt motion, nr 505.

Utskottet hemställde,

A. att riksdagen, med förklaring att det genom propositionen framlagda lagförslaget icke kunnat i oförändrat skick antagas, måtte för sin del antaga följande förslag till

(Kungl. Maj:ts förslag.)

(Utskottets förslag.)

Lag

om ändrad lydelse av 4 § lagen den 27 juni 1927 (nr 287) angående uppsikt å vissa jordbruk.

Härigenom förordnas, att 4 § lagen den 27 juni 1927 angående uppsikt å vissa jordbruk skall erhålla följande ändrade lydelse.

4 §.

För uppsiktens utövande skall för varje hushållningssällskaps område för uppsiktens utövande skall för varje hushållningssällskaps område

*Ändrad lydelse av 4 § lagen angående uppsikt å vissa jordbruk. (Forts.)**(Kungl. Maj:ts förslag.)**(Utskottets förslag.)*

finnas en jordbrukskommission. Kommissionen skall bestå av en ordförande och fyra ledamöter. Ordföranden utses av Konungen. *Landstinget och hushållningssällskapets förvaltningsutskott välja vardera två ledamöter, vilka skola vara den ene ägare av jordbruksfastighet och den andre arrendator av sådan fastighet.* Ordföranden och ledamöterna utses för en tid av tre år. För envar av dem utses för samma tid en suppleant.

finnas en jordbrukskommission. Kommissionen skall bestå av en ordförande och fyra ledamöter. Ordföranden utses av Konungen. *Ledamöterna väljas till lika antal av landstinget och hushållningssällskapets förvaltningsutskott. De ledamöter som väljas av förvaltningsutskottet skola vara den ene ägare av jordbruksfastighet och den andre arrendator av sådan fastighet.* Ordföranden och ledamöterna utses för en tid av tre år. För envar av dem utses för samma tid en suppleant.

Beträffande jäv mot ordförande och ledamot skall i tillämpliga delar gälla vad om domarejäv är stadgat.

Närmare bestämmelser om kommissionens verksamhet meddelas i reglemente, som utfärdas av Konungen.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1946.

B. att motionen II: 505 måtte anses besvarad genom vad utskottet ovan anfört och hemställt; samt

C. att riksdagen måtte för sin del antaga av utskottet framlagt förslag till lag angående ändrad lydelse av 2 kap. 55 § lagen den 14 juni 1907 (nr 36 s. 1) om nyttjanderätt till fast egendom.

Reservation hade avgivits av herrar *Wahlund, Pettersson* i Hällbacken, *Ryberg* och *Håstad*, vilka ansett, att utskottet bort hemställa,

A. att riksdagen, med avslag å motionen II: 505, måtte antaga det genom propositionen framlagda lagförslaget oförändrat; samt

B. att riksdagen måtte för sin del antaga det under punkten C. i utskottets hemställan intagna förslaget till lag angående ändrad lydelse av 2 kap. 55 § lagen den 14 juni 1907 (nr 36 s. 1) om nyttjanderätt till fast egendom.

Efter föredragning av utskottets hemställan anförde:

Herr **Pettersson** i Hällbacken: Herr talman! Som kammarens ledamöter ha sig bekant har hittills den myndighet, som denna proposition och detta utskottsutlåtande avse, nämligen jordbrukskommissionerna, bestått av tre ledamöter, varav Kungl. Maj:t utsett ordföranden samt hushållningssällskapet den ene och landstinget den andre. Jordbrukskommissionerna ha ursprungligen haft till uppgift att syssla med den tidigare uppsiktslagen och efter 1943 med den vanhävdslagstiftning, som då genomfördes. Genom den vid 1943 års höstriksdag antagna nya arrendelagstiftningen ålades även jordbrukskommissionen att ha tillsyn över arrendelagens tillämpning.

Vid utskottsbehandlingen och även vid behandlingen i riksdagen av arrendelagen framfördes önskemålet att jordbrukskommissionerna borde få en förstärkning och om möjligt en annan sammansättning än tidigare. Man önskade få vissa grupper representerade, som icke tidigare vore representerade i jordbrukskommissionerna. Arrendatorerna ansågo med full rätt, att de borde ha säte och stämna i kommissionerna. I anledning av detta riksdagens uttalande

Ändrad lydelse av 4 § lagen angående uppsikt å vissa jordbruk. (Forts.)
tillkallade statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet särskilda sakkunniga, som skulle utarbeta förslag till ändrad lagstiftning rörande bland annat jordbrukskommissionerna.

I det kommittébetänkande, som sedermera framkommit, har föreslagits, att antalet ledamöter i jordbrukskommissionerna skulle utökas till det dubbla mot förut, så att, i stället för att det varit en ledamot vald av hushållningssällskapet och en av landstinget, det skulle vara två ledamöter utsedda av hushållningssällskapet och två av landstinget jämte suppleanter. Därigenom skulle man bland annat få möjlighet att bereda arrendatorerna tillfälle till representation i jordbrukskommissionerna. Det föreslogs också, att landstinget skulle utse en, som var ägare av jordbruksfastighet, och en som var arrendator. Hushållningssällskapet å sin sida skulle göra samma val, d. v. s. en ägare av jordbruksfastighet och en arrendator av jordbruksfastighet.

Intressekonflikter, som kunna uppstå i många fall särskilt beträffande bestämmelserna i arrendelagen och som jordbrukskommissionen har att handlägga och lösa, skulle då kunna avgöras av sakkunniga jordägare och arrendatorer, sedan jordbrukskommissionerna tillförts representanter också från arrendatorernas klassen, som tidigare icke varit representerad i kommissionen. Man avsåg också, att jordbrukskommissionen skulle vara beslutsmässig, när tre representanter vore närvarande, d. v. s. utöver ordföranden två valda av hushållningssällskapet eller landsting, varav en arrendator och en jordägare. Vidare avsåg man, att valen skulle ske icke av vederbörande förvaltningsutskott utan av hushållningssällskapet och landstingen som sådana.

När ärendet har varit ute på remiss ha de myndigheter ute i landet, som ha kännedom om förhållandena och yttrat sig i saken, till övervägande del uttalat sig för denna anordning.

Efter dessa remissvar, som jag nämnt om och som till övervägande del tala till förmån för det förslag, som framkommit vid den gjorda utredningen, fingo vi denna proposition. Sedan propositionen därefter kommit till lagrådet, har lagrådet för sin del tillstyrkt densamma och ansett att den skulle fylla den brist, som förelåg genom att arrendelagstiftningens tillsyn låg under jordbrukskommissionerna.

Vid propositionens framläggande har motionerats om att man för landstingens del icke skulle vara bunden att utse representanter, som vore ägare eller arrendatorer av jordbruksfastighet, medan det däremot fortfarande skulle vara på det sättet, att hushållningssällskapet skulle vara bundet att utse en jordägare och en arrendator. Landstinget däremot skulle vara oförhindrat att utse ledamöter, som ej tillhörde någon av dessa kategorier. Nu kan det kanske synas, att det spelar väl ingen egentlig roll, om man gör på det sättet, att landstingen få valfrihet men hushållningssällskapen äro bundna att välja vissa personer. Men då kommer man in i den egendomliga belägenheten, att när det gäller att handlägga de ärenden, som nu äro förbehållna jordbrukskommissionerna, så kan kanske en sådan kommission i det ena länet komma att bestå av tre jordägare och en arrendator, i ett annat län av tre arrendatorer och en jordägare samt i i ett tredje län av en jordägare, en arrendator och två, som icke ha något egentligt intresse av jordbruk eller större insikt däri.

Vid den förberedande behandlingen har det ansetts vara av värde för frågornas avgörande, att människor med insikt i dessa spörsmål skulle vara ledamöter. Man har därför velat föreskriva, att till sådana ledamöter skola utses arrendatorer och jordägare.

När frågorna skola handläggas av den sammansättning av jordbrukskommissionerna, som utskottet föreslagit, kommer det att uppstå mycket egendomliga förhållanden. Utskottet har för sin del uttalat, att den saken möjligen

Andrad lydelse av 4 § lagen angående uppsikt å vissa jordbruk. (Forts.)

kan ordnas genom ett av Kungl. Maj:t utfärdat reglemente. Jag har svårt att se, hur det skall vara möjligt för Kungl. Maj:t att härutinnan utfärda föreskrifter, som utskottet icke kunnat göra. Enligt propositionen skulle handläggningen av vissa ärenden kunna beslutas av två av kommissionens ledamöter jämte ordföranden; av ledamöterna skulle den ene vara arrendator och den andre jordägare. Därest utskottets utlåtande nu skulle vinna riksdagens bifall, har man i utskottet tänkt, att beslutanderätten skall hänskjutas till jordbrukskommissionens samtliga fyra ledamöter, och om exempelvis rösterna bli två mot två skall man förfara i enlighet med rättegångsbalkens 23 kap. 3 §. Det innebär i det nämnda fallet, att det förslag, som biträdes av jordbrukskommissionens ordförande, också skall bli kommissionens beslut.

Som jag nämnde kommer det här att bli rätt intressanta förhållanden i olika delar av landet, beroende på vilka ledamöter landstingen utsett. Som jag sade kommer det att i vissa län bli en jordägare och en arrendator, i andra län kanske två ledamöter, som varken äro jordägare eller arrendatorer. Även om dessa äro intresserade av arrendatorernas och jordbrukets förhållanden och spörsmål, torde de dock sakna den insikt, som man får till förfogande i de län, där jordägare respektive arrendatorer väljas.

Jag anser att det varit bättre, om utskottet i stället för att avge detta förslag hade återförvisat propositionen eller avslagit den. Vi hade då ett annat år kunnat få en ny proposition, om vilken lagrådet ånyo haft tillfälle att yttra sig. Då hade man haft möjlighet att få fram ett bättre förslag, än det som nu utskottet avlämnat. Man bör ju se till, att en lag, som riksdagen antar, icke blir sådan, att de myndigheter, som skola tillämpa densamma, finna att den icke är som den bör vara.

Vi äro några stycken, som funnit oss icke kunna biträda utskottets förslag. Vi ha ansett den av Kungl. Maj:t framlagda propositionen innebära den riktiga ståndpunkten.

Jag ber med vad jag nu sagt få hemställa, att kammaren måtte bifalla den vid utskottets utlåtande av herr Wahlund m. fl. avgivna reservationen, som i huvudsak innebär bifall till Kungl. Maj:ts proposition.

I detta anförande instämde herr *Larsson* i Karlstad.

Herr Stjärne: Herr talman! Den föregående ärade talaren har ingående redogjort för denna fråga. Jag skall dock be att få tillägga några ord.

De uppgifter, som numera åvila jordbrukskommissionerna, äro ofta av synnerligen grannliga och svårbedömlig natur. Så kan ibland vara fallet, när det gäller att avgöra rena vanhävdsfrågor, men är det kanske i högre grad i fråga om ärenden, som avse dispens från de sociala arrendebestämmelserna, och även då kommissionen skall fungera som skiljenämnd i arrendetvister. Utökningen av antalet ledamöter från tre till fem kan därför kanske försvaras. Jag för min del är dock ej övertygad om att den var nödvändig. Om den saken äro emellertid utredningsmännen, departementschefen och utskottet ense liksom i övriga förslagspunkter, utom när det gäller vilka som skola väljas av landstinget.

Det enhälliga förslaget, att samtliga fyra valda ledamöter skola vara jordägare eller arrendatorer, vill icke utskottsmajoriteten gå med på. Endast hushållningssällskapets förvaltningsutskott skall vara skyldigt utse intresserepresentanter. Landstinget däremot skall vara alldeles obundet av dylika hänsyn och fritt i sin valrätt.

Utskottets motivering härför förefaller mig något egendomlig. Ty att märka är att just i den huvuduppgift, för vilken jordbrukskommissionerna ursprung-

Ändrad lydelse av 4 § lagen angående uppsikt å vissa jordbruk. (Forts.)
 ligen bildades, nämligen att hava uppsikt över vanhävdslagens efterlevnad, har det ansetts lämpligt att få med personer med mera allmänna kvalifikationer än de direkt jordbruksintresserade anses besitta. Härom säger utskottet på s. 13: »De nya uppgifter som genom arrendelagstiftningen pålagts jordbrukskommissionerna böra icke undanskymma den andra sidan av kommissionernas verksamhetsområde, uppsikten över vanhävdslagstiftningens efterlevnad. Även om det kan antagas, att antalet arrendeärenden som komma under jordbrukskommissionernas behandling kommer att avsevärt ökas, torde befattningen med vanhävdsärenden även i fortsättningen bliva en väsentlig uppgift för jordbrukskommissionerna. Departementschefen har ansett, att den i propositionen föreslagna sammansättningen av kommissionerna icke på något sätt skulle göra dem mindre lämpliga att handhava övervakningen av vanhävdslagstiftningens efterlevnad. Utskottet kan icke ansluta sig till denna uppfattning. Därest valkorporationerna skola vara bundna i sin valrätt på sätt föreslagits i propositionen, kommer det ej sällan att inträffa, att den eller de som med hänsyn till sina allmänna kvalifikationer anses mest lämpade att delta vid handläggningen av vanhävdsärenden ej kunna insättas i jordbrukskommissionen. I själva verket kunna enligt utskottets mening kraven på likvärdig intresserepresentation och bästa möjliga kompetens i vanhävdsärenden icke samtidigt tillgodoses i full utsträckning.»

Man måste fråga sig, om utskottet verkligen menar vad det här skrivit. Kunna inte praktiskt erfarna och insiktsfulla jordbrukare bedöma om vanhävd föreligger på ett jordbruk, vem skall då bättre kunna det? Jag förutsätter nämligen att man inväljer sådana jordägare, som ha praktiskt insikt i jordbruksfrågor. Jag vet, att man här i första hand tänker på jordbrukskonsulenterna och dylika befattningshavare. Med all respekt för dessa tjänstemäns duglighet och insikt i jordbruksfrågor tror jag dock att en praktisk jordbrukare är minst lika kompetent att bedöma ifrågavarande ärenden. För övrigt ha nämnda tjänstemän mer än tillräckligt att göra ändå. Jag tror också att de äro innerligt tacksamma, om de slippa ifrågakomma till denna föga uppmuntrade syssla. Det är nämligen intet större nöje att fara omkring och titta på vanskötta jordbruk.

Enligt min uppfattning bör jordbrukskommissionen i vanhävdsfrågor i första hand vara en undersökande, rådgivande och tillrättsläggande instans. Orsakerna till begynnande eller mera långt gången vanhävd kunna vara av skilda slag: nedsatta krafter hos innehavaren, svåra ekonomiska förhållanden, svårigheter med arbetare eller brist på sådana, oföretagsamhet och oförmåga att sköta ett jordbruk. Sådant måste först undersökas. Sedan får man, där så låter sig göra, genom förtroendefull underhandling med innehavaren söka få till stånd en ändring av förhållandena. I de allra flesta fall ha vi i vårt län vunnit önskat resultat på den vägen. Kommissionens auktoritet som offentlig institution ger tyngd åt överenskommelserna. Den förståelse för jordbrukets och den enskilde jordbrukarens svårigheter, som utgör en förutsättning för en dylik handläggning av vanhävdsärendena, är givetvis säkrast att finna hos dem, som äro eller ha varit praktiska jordbrukare. Sedan finns det ju fall där rättelse inte kan vinnas utan lagliga åtgärder, men de ha åtminstone hos oss varit mycket fåtaliga. Jag hoppas att ingen i denna kammare anser sig behöva miss-tänka jordbruksintressenterna för bristande oväld när det gäller att tillgripa strängare åtgärder i sådana fall.

Strax efter nyss citerade uttalande erkänner utskottet, att med den föreslagna valordningen vissa svårigheter kunna uppstå vid avgörande av ärenden enligt arrendelagstiftningen. Det kan till och med inträffa att inte flera än två av ledamöterna jämte ordföranden få delta i handläggningen av arrendeären-

Ändrad lydelse av 4 § lagen angående uppsikt å vissa jordbruk. (Forts.)
den. Jag måste härom åter anföra ett avsnitt av utlåtandet, där det på sidan 14 heter:

»Utskottet är medvetet om att mot de av utskottet föreslagna bestämmelserna kan resas den invändningen, att jordbrukskommissionerna i viss mån skulle erhålla olika sammansättning för olika ändamål, vilket skulle menligt inverka på kontinuiteten i kommissionernas arbete. Ehuru som ovan nämnts väsentliga skiljaktigheter föreligga mellan de båda grupperna av arbetsuppgifter, är det dock ofta för dem båda gemensamt, att det vid prövningen framför allt kommer an på ekonomiska insikter, praktisk erfarenhet i fråga om jordbruk samt kännedom om förhållandena i orten. Med hänsyn härtill kan det onekligen te sig mindre tillfredsställande att uppställa legala regler, varigenom enhetligheten i bedömandet av praktiska ting skulle sättas i fara. Betydelsen av denna olägenhet bör dock icke överskattas. De nackdelar som utskottet genom sitt förslag sökt undvika skulle enligt utskottets mening vara vida betänkligare. Med hänsyn härtill bör ifrågavarande invändning ej tillerkännas någon avgörande betydelse.»

Sedan utskottet här oförbehållsamt erkänt att systemet kan verka ofördelaktigt och att det vid samtliga arbetsuppgifter är angeläget med praktisk erfarenhet i fråga om jordbruk, borde väl den enda logiska följdén blivit ett tillstyrkande av Kungl. Maj:ts förslag. I stället gör utskottet den reflexionen, att nackdelarna med regeringsförslaget skulle vara större än de av utskottet skisserade. Jag kan, som förut nämnts, omöjligt dela denna uppfattning. Det händer ofta att kommissionen samma dag måste handlägga frågor berörande dess samtliga arbetsområden. Man har exempelvis på stället besiktigt och handlagt ett vanhävsärende, därefter färdas man till närmaste stad eller plats, där ett rum kan erhållas för överläggning om bl. a. arrendeärenden. Då kan det, som utskottet självt medger, inträffa att tvenne ledamöter inte få delta i besluten. Man frågar sig om detta kan anses som ett praktiskt och för det fortsatta samarbetet lyckligt och rationellt arrangemang.

Nu vill jag inte direkt påstå att någon större olycka inträffar, om utskottets förslag blir antaget. Man får väl i så fall lita på landstingens goda omdöme. Men jag anser det ur alla synpunkter för kommissionens verksamhet mest gagneligt att Kungl. Maj:ts förslag med det tillägg som reservationen innehåller blir antaget och yrkar, herr talman, bifall till reservationen.

Herr Hermansson: Herr talman! Det är inte med någon större entusiasm som jag har biträtt utskottets kompromissförslag beträffande kvalifikationsbestämmelserna för jordbrukskommissionens ledamöter; det är nämligen ett kompromissförslag som här föreligger. Jag skulle helst ha velat gå ett steg längre än både motionärerna och utskottet och helt slopa föreskrifterna om att jordägare och arrendatorer under alla förhållanden skola till ett visst antal ingå i kommissionerna. Det kunde enligt min mening ha räckt med en bestämmelse om att både jordägare- och arrendatorintressena borde vara representerade inom kommissionerna. Jag finner det för övrigt också självklart att väljarkorporationerna, som det här är fråga om, även utan alla sådana anvisningar komma att tillse, att olika intressen beaktas vid valet av kommissionsledamöter.

Det ser emellertid ut som om de myndigheter, som förberett detta ärende, ha utgått ifrån att det skall skapas en verklig partrepresentation, i vilken två parter med motsatta intressen skola bli likvärdigt representerade för att kunna avgöra uppkommande tvistefrågor mellan jordägare och arrendatorer. Det ligger dock i sakens natur att det inte är lika lätt att organisera en sådan partrepresentation för behandling av arrende frågor som då det gällt att

Ändrad lydelse av 4 § lagen angående uppsikt å vissa jordbruk. (Forts.)
upprätta ett organ för att slita tvister mellan arbetare och arbetsgivare. Det fordras enligt regeringens lagförslag, att två av de fyra ledamöterna skola vara jordägare och att de andra två skola vara arrendatorer, medan utskottet nöjer sig med att säga, att det skall vara en jordägare och en arrendator, vilka båda skola utses av hushållningssällskapet, under det att landstinget skall ha valfrihet. Dessutom skall ju ordföranden utses av Kungl. Maj:t, och beträffande honom finns det heller inga kvalifikationsföreskrifter.

Det finns emellertid många slag av jordägare liksom det också finns många slag av arrendatorer. Det finns t. ex. inte så få jordägare som samtidigt äro arrendatorer. Det finns inte så få jordägare som äga och bruka sin egen gård och samtidigt ha en granngård på arrende, och jag känner själv flera fall då en jordägare arrenderar ut sin egen gård för att själv bruka en annan på arrende. Sådana personer skulle tydligen enligt lagförslaget duga både som jordägare- och arrendatorrepresentanter. Det kan för övrigt också betraktas som högst tvivelaktigt, huruvida en jordägare, som själv brukar sitt jordbruk utan tanke på att utarrendera det — och i den belägenheten befinna sig de flesta av våra svenska jordägare — under alla förhållanden kan betraktas såsom en verklig motpart till den kategori av jordbrukare, som brukar andras jord på arrende. De flesta jordbrukare som själva sköta sina gårdar torde säkerligen känna större solidaritet med de arrendatorer som befinna sig i samma ekonomiska ställning som de själva än med den jordägarekategori, som t. ex. utgöres av godsägare, bolag och stiftelser. Å andra sidan kan man nog också säga att innehavare av stora s. k. affärsarrenden inte äro så särdeles lämpliga som värnare av de små arrendatorernas intressen. Jag tror således inte att det går att bygga upp någon verklig partrepresentation inom jordbrukskommissionerna genom föreskriften, att jordägare och arrendatorer skola vara likvärdigt representerade i kommissionerna. Jag skulle tro att t. ex. herr Pettersson i Hällbacken, som själv är jordägare, lika väl skulle kunna representera arrendatorerna i Kopparbergs län som de flesta arrendatorer, som möjligen skulle kunna bli ledamöter av jordbrukskommissionen i hans län.

Om väljarkorporationerna finge sin frihet vid valet av ledamöter, skulle detta säkert leda till att kommissionerna komme att bestå av sakkunniga och praktiskt erfarna personer, och arrendatorintressena skulle säkerligen också bli lika väl tillgodosedda under sådana omständigheter. Jag skulle för min del allra helst velat biträda ett förslag i sådan riktning, d. v. s. ett slopande av alla kvalifikationsbestämmelser. Men då jag förstär att ett sådant förslag inte har någon utsikt att vinna gehör, har också jag anslutit mig till utskottets kompromissförslag, emedan detta dock lämnar den möjligheten öppen att man till ledamöter i kommissionerna kan välja en eller ett par av de mest lämpliga, även om dessa inte direkt kunna hänföras till jordägar- eller arrendatorgrupperna. Enligt propositionen måste däremot samtliga ledamöter först och främst vara jordägare eller arrendatorer, vilket innebär att en person, som må vara hur sakkunnig och lämplig som helst, dock blir diskvalificerad, för såvitt han inte är antingen jordägare eller arrendator.

Jag kan ge ett exempel, som åtminstone herr Stjärne mycket väl känner till. I jordbrukskommissionen i Östergötlands län, där herr Stjärne är ledamot, finns en ledamot som varit arrendator i många år. För någon tid sedan överlämnade han arrendet till sin son. Detta gör att han nu enligt Kungl. Maj:ts förslag trots mångårig erfarenhet både som ledamot av kommissionen och som jordbrukare skall diskvalificeras för sitt uppdrag i fortsättningen. Jag kan kanske också nämna att den av mig åsyftade personen i flera år tillhört denna kammare och att han också tillhör jordbruksministerns parti. Jag tycker

Ändrad lydelse av 4 § lagen angående uppsikt å vissa jordbruk. (Forts.)
att det inte är lämpligt, att en sådan person skall förklaras obehörig att i fortsättningen vara ledamot av kommissionen. Det kan också vara skäl att påminna om, fastän det gjorts tidigare, att en stor del av de ärenden som skola behandlas av jordbrukskommissionerna inte endast angå jordägare och arrendatorer utan att dessa ärenden också ha ett större allmänt intresse. Det är nämligen en verklig samhällsangelägenhet, att uppsikten över vanhävdslagens efterlevnad skötes på ett fullt tillfredsställande sätt. Jordbrukets produktionsförhållanden äro numera så sammankopplade med statsmakternas åtgöranden i olika avseenden, att alla samhällsgrupper måste vara intresserade av att vanhävdslagens bestämmelser skola vara fullt effektiva. Det är således av visst intresse även för den icke jordbrukande befolkningen, att jordbrukskommissionerna få den lämpligast möjliga sammansättning och att de kunna arbeta effektivt även i fråga om uppsikten över vanhävdslagens efterlevnad.

Jag tror inte heller att vi behöva tyngas alltför mycket av bekymmer över de svårigheter som komma att uppstå vid de tillfällena, då kommissionerna icke bli fulltaliga, därför att man enligt utskottets förslag nödgas utesluta någon av ledamöterna vid behandlingen av arrendefrågor, emedan en annan ledamot, som antingen är arrendator eller jordägare, är förhindrad att närvara vid sammanträdet. Denna angelägenhet kan säkerligen med lätthet lösas i samband med utfärdandet av det särskilda reglemente, som skall meddelas av Kungl. Maj:t och som skall bli bestämmande för kommissionernas verksamhet. Det skulle mycket väl kunna tänkas att denna fråga kan avgöras genom lottning eller på det sättet, att den som bor närmast och bäst känner till den fastighet, om vilken tvisten rör sig, deltar i beslutet. Om kommissionen vid något tillfälle skulle bestå av fyra ledamöter, av vilka två stå emot två, kan man i varje fall tänka sig den möjligheten att, såsom det sker i många andra fall, ordföranden får ha utslagsröst och att den mening blir gällande som ordföranden biträder. Jag tror emellertid att vi med mycket stort förtroende kunna lägga den saken i Kungl. Maj:ts händer.

Jag har således kommit till den slutsatsen, att de starkaste skälen tala för ett bifall till utskottets förslag, och jag ber, herr talman, att få yrka bifall till detsamma.

Häruti instämde herr *Mäler*.

Herr **Ryberg**: Herr talman! Den omorganisation av jordbrukskommissionerna, som vi här diskutera, är föranledd av en önskan att göra kommissionerna bättre lämpade att handha de uppgifter som ålagts dem genom den nya arrendelagstiftningen. En utredning har föregått framläggandet av denna proposition, och dess resultat innebär detsamma som regeringsförslaget. Man har utökat antalet kommissionsledamöter från tre till fem därför att man ansett, att när det gäller arrendefrågor arrendatorerna och jordägarna böra vara lika representerade i kommissionerna. Även utredningen har velat behålla samma valkorporationer som fungerat hittills, nämligen hushållningssällskapet och landstinget, och man har föreslagit att hushållningssällskapet skulle utse en arrendator och en jordägare och landstinget en arrendator och en jordägare.

Av de myndigheter som haft att yttra sig över förslaget ha flertalet tillstyrkt detsamma. Några ha visserligen ansett, att jordbrukskommissionerna bli väl stora genom att ledamöternas antal utökas till fem, men det beror som sagt därpå att man velat behålla de gamla valkorporationerna. Utskottet har frångått propositionsförslaget och funnit riktigare att i den nya kommissionen alltid skall finnas en jordägare och en arrendator, som skola väljas av landstingets förvaltningsutskott. Men på grund av en motion har utskottet kommit till den

Ändrad lydelse av 4 § lagen angående uppsikt å vissa jordbruk. (Forts.)
uppfattningen, att landstinget borde få välja fritt vem det önskade. Vi reservanter ha inte kunnat följa utskottet härvidlag. Vi ha nämligen ansett att denna sammansättning kommer att bli besvärlig många gånger när det det gäller arrendeärenden.

Jag skall nämna ett exempel härpå — herr Hermansson var för övrigt inne på det. Om landstinget väljer en jordägare eller arrendator och så väljer en utom någon av dessa kategorier, får inte hela kommissionen när det gäller vissa frågor i arrendelagstiftningen vara med, utan en ledamot måste avträda. Det får inte finnas mer än en arrendator och en jordägare i kommissionen, och då blir det fyra som ha att besluta. Stanna dessa vid olika beslut är ju frågan: Hur skall tvisten lösas? Det har sagts att det skall ske enligt vanlig domstolspraxis, att den mening segrar som ordföranden biträder. Men det är väl inte önskvärt under alla omständigheter heller, att kommissionerna ha olika sammansättning vid behandling av olika frågor. Jag tror därför det är klokast, att kammaren följer Kungl. Maj:t och reservanterna.

Man har sagt att genom att valkorporationerna äro bundna att välja endast arrendatorer eller jordägare, de för uppdrag när det gäller vanhävdslagens efterlevnad mest kvalificerade inte skulle kunna väljas. Jag erkänner att det finns mycket kvalificerat folk som kan sköta den saken, fastän de inte äro jordbrukare, men jag är förvissad om att landstinget skulle kunna uppbringa fullt kompetenta personer bland denna kategori. Det är ju inte sagt att landstinget behöver välja bland sina egna ledamöter, det kan utse vilken jordägare och arrendator som helst inom hela det område som beröres.

Jag har sagt för min del ansett att det finns många olägenheter med utskottets förslag och att det är bäst att följa Kungl. Maj:ts förslag, som har klarare linjer. Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till den vid utlåandet fogade reservationen.

I detta anförande instämde herrar *Vigelsbo*, *Andersson* i Hedensbyn. *Johansson* i Norrfors, *Hansson* i Skediga och *Andersson* i Dunker.

Herr andre vice talmannen **Carlström**: Herr talman! Då jag vet att herr talmannen gärna vill att vi skola slippa fortsätta i kväll, skall jag för min del inte uppta någon längre tid med att yttra mig i denna fråga. Jag vill utan vidare gå in på sakfrågan.

I det hänseendet vill jag säga att man kan måhända vara en smula oviss om vilken linje som här skulle vara den riktigaste, utskottets eller reservanternas. För övrigt har man en stark känsla av, att anordningen med fyra ledamöter i kommissionerna jämte ordförande kommer att bli ganska tungrodd. Liksom herr Pettersson i Hällbacken skulle jag helst ha sett, att man vilat på hanen ett år med detta lagförslag, så att man möjligen kunnat komma fram till några bättre riktlinjer. Det är inte alltid så att flera kockar göra en bättre soppa; ibland är det tvärtom. Och jag måste säga att det kommer att te sig en smula egendomligt, då ett vanhävdsfall, anmält i en avkrok av länet, skall inspekteras av fem herrar för konstaterande av om vanhävdslagen verkligen skall äga tillämpning i fallet i fråga. Det är inte bara så, att det kommer att kosta hundra kronor i dagtraktamente — nu sedan traktamentet höjts till 20 kronor — utan det kan bli en historia på lika mycket till om vederbörande använda bil för resan i fråga. Jag anser alltså för min del att det varit bättre, om man stannat vid det nuvarande antalet ledamöter i jordbrukskommissionerna.

Herr statsrådet, som citerats på s. 9 i utskottsutlåandet, har sagt: »Farhågorna för att kommissionernas verksamhet skall bli alltför tungrodd finner jag överdrivna. Jordbrukskommissionerna synas böra vara beslutföra, då

Ändrad lydelse av 4 § lagen angående uppsikt å vissa jordbruk. (Forts.)
ordförande och två ledamöter, därav en representant för jordägare och en för arrendatorer, äro närvarande och dessa äro om beslutet ense.» Herr statsrådet anser alltså själv, att det i de flesta fall skall räcka med att tre av kommissionsledamöterna äro tillstädes för att undersöka eller avgöra sådana här frågor.

Jag anser liksom herr Hermansson att man hade utan någon större misstänksamhet i fortsättningen kunnat uppdra åt valkorporationerna att fritt välja personer i stället för att bestämma, att en del av ledamöterna skola vara ägare av jordbruksfastighet och en annan del arrendatorer. Jag är själv ordförande i kommissionen i mitt hemlän, och där är av de två ledamöterna, den ene hushållningssällskapets sekreterare och den andre en jordägare. Jag måste nog säga att även med denna sammansättning kommissionen tagit vederbörlig hänsyn till den svagare parten, som väl i regel är arrendatorn, och det föreligger enligt min mening ingen risk för att, även om det inom kommissionen finns en person som inte är arrendator eller jordägare, detta skulle medföra ett sämre resultat eller föranleda mindre noggranna övertåganden vid frågornas avgörande. Det har också i de från flera håll avgivna remissyttrandena poängterats, att det inte är riktigt att utesluta en person därför att han inte är jordägare eller arrendator. Och herr Hermansson erinrade om det förhållandet att om en ledamot som är arrendator överlåter sitt arrende åt sonen, så är han diskvalificerad för sitt kommissionsuppdrag. Gör en fastighetsägare sammaledes kan icke heller han längre vara medlem av kommissionen. Jag skall ytterligare endast anföra vad statens livsmedelskommission sagt i denna fråga: »Genom de föreslagna obligatoriska bestämmelserna om de kategorier, från vilka ledamöterna i jordbrukskommissionerna skola hämtas, komma nämligen åtskilliga personer att diskvalificeras, vilka i och för sig äro väl lämpade att tjänstgöra såsom ledamöter av jordbrukskommission vid dess handläggning av vanhävdsärenden. För närvarande torde det sålunda exempelvis ej sällan förekomma, att hos hushållningssällskap anställda jordbrukskonsulenter eller personer i liknande ställning äro ledamöter av jordbrukskommission, något som förvisso ofta varit av värde. Om förslaget genomföres, kommer det emellertid ej längre att bliva möjligt att inom jordbrukskommissionerna inrymma dylika sakkunniga och opartiska representanter för det allmänna. Det skulle synas livsmedelskommissionen tilltalande, om denna synpunkt kunde i någon form beaktas vid den slutliga utformningen av förslaget.» Jag menar sålunda att utskottets förslag i detta fall siktar till ett enklare och smidigare förfarande än propositionens, utan att därigenom några risker för oväld i arrendefrågor skulle behöva uppstå. Jag föreställer mig också, med stöd av statsrådets uttalande, att tre av kommissionens ledamöter kunna vara beslutföra och att ordföranden vid kallelsen till sammanträde kommer att meddela, att det i det ena fallet är fråga om ett vanhävdsärende och i det andra om arrendeförhållanden. Då skulle jag tänka mig att det i regel blir så, att i förra fallet komma jordägarna att närvara och i andra fallet kommer alltid den arrendator som är utsedd av hushållningssällskapet att närvara jämte den av hushållningssällskapet valde fastighetsägaren. Jag tror inte det skall bli några större besvärligheter om man följer utskottets förslag i detta hänseende, och jag ber, herr talman, att med dessa ord få yrka bifall till utskottets hemställan. För övrigt har första kammaren redan tagit utskottets förslag och det lär väl inte vara någon anledning för andra kammaren att gå någon annan väg och försöka finna en kompromisslösning, som jag tror skulle vara ganska svår att åstadkomma.

Herr **Stjärne** erhöll på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Jag ber endast att angående det av herr Hermansson omnämnda fallet få deklarerera att jag finner det mycket beklagligt, att enligt lagens bokstav

Ändrad lydelse av 4 § lagen angående uppsikt å vissa jordbruk. (Forts.)
 förutvarande arrendator liksom även förutvarande jordägare måste avkopplas. Det hade varit välbetänkt om till bestämmelserna om jordägare och arrendatorer hade fogats ett tillägg, ungefär som detta: — — — som ägt, respektive arrenderat jordbruk under längre tid. I sådana fall, menar jag, skulle vederbörande alltså ändå kunna sitta kvar i kommissionen. Sådana personer äro naturligtvis lika lämpliga för detta uppdrag som de, vilka för närvarande motsvara bestämmelserna. Om någon möjlighet funnes att tillrättalägga detta, skulle det säkerligen vara mycket välkommet. Men trots denna erinran anser jag mig dock inte kunna annat än yrka bifall till reservationen.

Härpå anförde:

Herr **Andersson** i Tungalsta: Herr talman! De nuvarande jordbrukskommissionerna torde allmänt anses ha väl fyllt sin uppgift. Deras arbete, särskilt i en del län, har framför allt under kriget varit betydande. För närvarande finns ingen föreskrift om att kommissionernas ledamöter skola företräda vissa intressegrupper, och det torde inte finnas eller ha funnits behov av en sådan föreskrift. Landstingens och hushållningssällskapens förvaltningsutskott, som utsett dessa ledamöter, ha i regel, tror jag man kan säga, sett till att de personer som valts in i jordbrukskommissionerna varit sådana, som ägt allmänt förtroende och varit väl förtrogna med allmänna värv, haft insikter på jordbrukets område och haft erfarenheter i praktiska och ekonomiska ting.

De uppgifter jordbrukskommissionerna komma att få sig anförtrodda i fortsättningen komma ju att bli i stort sett desamma som de hittills haft att handlägga. Vad som tillkommit är de uppgifter som ålagts kommissionerna genom den ändring i arrendelagstiftningen, som företogs vid 1943 års riksdag. I vilken omfattning jordbrukskommissionerna komma att handlägga ärenden med anledning av arrendelagen kan man inte med visshet förutsäga. Det kan hända att det kommer att bli ett fåtal fall, men det kan också hända, särskilt i vissa län, att ett rätt stort antal av de ärenden som handläggas av kommissionerna kommer att härröra från tvister med anledning av arrendelagen.

Man torde dock redan nu kunna säga med stor visshet, att i ett stort antal län de ärenden det här närmast är frågan om, nämligen de som härröra från tvister med anledning av arrendelagens bestämmelser, komma att handläggas av jordbrukskommissionerna i endast ett fåtal fall. Det finns ju många län, där arrendesystemet är jämförelsevis ringa utvecklat och där man överhuvud taget icke har att förutse att jordbrukskommissionerna komma att få handlägga, i varje fall inte i någon nämnvärd utsträckning, andra ärenden än sådana som de redan tidigare handlagt.

Det är enligt min mening icke påkallat, att jordbrukskommissionernas sammansättning bindes så som föreslagits i den kungl. propositionen, vars förslag ju innebär, att jordbrukskommission organiseras som en nämnd, som har att handlägga tvister. Kommissionernas huvuduppgift torde, som sagt, i huvudsak bli densamma i framtiden som hittills, och därför torde man kunna ha anledning anse det riktigast att ha den sakkunskap i jordbrukskommissionerna, som man hittills ansett att de böra ha.

I motionen har det föreslagits, att landstingen borde ha friare händer, när det gäller att välja personer, som skola företräda landstingets eller det allmännas intresse i dessa frågor. Men då det faktiskt blir så, att vissa ärenden, som kommissionerna komma att handlägga, utgöras av sådana, där parterna stå emot varandra och där olika intressegrupper böra vara företrädda, är det nödvändigt — det står också i överensstämmelse med de uttalanden, som gjordes av riksdagen 1943, när den nya arrendelagen antogs — att de olika parterna, såväl jordägare som arrendatorer, bliva företrädda inom nämnden.

Ändrad lydelse av 4 § lagen angående uppsikt å vissa jordbruk. (Forts.)

Utskottet har nu gått på en annan linje än motionärerna föreslagit. Utskottet har nämligen föreslagit, att då det gäller handläggandet av sådana ärenden, där jordbrukskommission skall fungera som skiljenämnd, då skall det tillses att de olika parterna, alltså jordägarna och arrendatorerna, bliva företrädda med lika antal jordägare och arrendatorer. Någon egentlig olägenhet med denna anordning kan jag inte se att det finnes. Det kan givetvis uppstå den situation, som tidigare omnämnts i debatten, att ett ärende, som berör en tvist mellan arrendatorer och jordägare, kan komma att handläggas av tre ledamöter jämte ordföranden och att av nämndens ledamöter en är jordägare, en arrendator och en ledamot som icke hör till någondera av dessa intressegrupper, men vilken enligt utskottets mening skall få deltaga i beslutet. Det kan då tänkas, att det blir två meningar mot varandra, som äro lika företrädda inom kommissionen. Ja, i det fallet händer ju ingenting annat än att det blir den opartiske ordförandens mening, som blir gällande. Det kan väl icke vara någon risk att så sker. Nu är det väl så, att jordbrukskommission till ordförande ofta har en jordägare. Så har det varit hittills, och det torde icke finnas anledning antaga, att det kommer att ske någon förändring däri i framtiden. Det har icke ansetts utgöra något hinder att kommissionens ordförande, vare sig han är jordägare eller arrendator, deltagar i beslutet, oavsett om den yrkesgrupp han företräder därigenom kommer att få flera representanter i kommissionen än den andra yrkesgruppen. Jag anser alltså, att det icke finnes sådana risker, som man här målat upp. Jag tror att det hela kommer att gå bra med den anordning som utskottet här föreslagit.

Herr Pettersson i Hällbacken sade i sitt anförande för en stund sedan, att han var mycket rädd för hur utvecklingen skulle bli, därest utskottets förslag komme att följas av kammaren. Han nämnde, att han fruktade för att landstingen, ja, det var väl närmast landstingen han åsyftade, skulle till ledamöter i jordbrukskommissionerna välja sådana personer som saknade insikter och erfarenheter på jordbrukets område. Det skulle då innebära att de väljarekorporationer, som ha att svara för valet, i fortsättningen skulle handla annorlunda än hittills. Herr Pettersson i Hällbacken och alla andra som ha kännedom om hur jordbrukskommissionerna i landet varit sammansatta äro, skulle jag tro, ense om att både sakkunskap, opartiskhet och god allmänanda i övrigt varit väl företrädda inom jordbrukskommissionerna. Jag är övertygad om att de väljarekorporationer, som i fortsättningen skola sörja för rekryteringen av dessa kommissioner, komma att se till att så kommer att bli fallet även i fortsättningen.

Jag ber, herr talman, att få ansluta mig till det yrkande, som här framställts av herr Hermansson.

Herr **Pettersson** i Hällbacken: Herr talman! Jag vill till den siste talaren säga, att han skulle ha fortsatt att tala om vad jag yttrade i detta sammanhang. Jag sade nämligen också, om herr Andersson i Tungelsta uppmärksammade det, att det kan tänkas, att när hushållningssällskapet, som ju skulle bli bundet i sitt val, utsett en jordägare och en arrendator, landstinget för sin del utser två jordägare eller två arrendatorer eller en arrendator och en person, som icke är jordägare. Jordbrukskommissionerna komma säkert, därest utskottets förslag vinna riksdagens bifall, att bliva rätt olika sammansatta, vilket icke kan vara till fördel för en likvärdig behandling av ärendena i de olika länen, vid beslutsfattande i vissa intressekonflikter, som jordbrukskommissionerna skola besluta om.

Chefen för jordbruksdepartementet, herr statsrådet **Pehrsson-Bramstorp**: Herr talman! Jordbrukskommissionernas sammansättning är, som tidigare sagts,

Ändrad lydelse av 4 § lagen angående uppsikt å vissa jordbruk. (Forts.)
icke grundad på partrepresentation. Jag har aldrig för egen del ifrågasatt heller, att så skulle bli fallet, men riksdagen har ju, på grund av två likalydande motioner i samband med arrendelagens behandling 1943, begärt utredning i saken. I motionen framhölls, att det vore i högsta grad önskvärt, att representanter för de båda berörda parterna, jordägarna och arrendatorerna, inginge i jordbrukskommissionerna så att kommissionernas sammansättning i och för sig gäve största möjliga garanti för ett opartiskt dömande. I anledning härav anförde utskottet, att utskottet delade det i motionen framställda önskemålet och förväntade att Kungl. Maj:t snarast vidtog de för lösningen av denna fråga behöfliga åtgärderna. Riksdagen begärde således 1943 utredning och förslag, syftande till att jordbrukskommissionerna skulle få en så ändrad sammansättning att man kunde tala om en partrepresentation.

Av departementet tillkallade utredningsmän och sakkunniga, som deltog i detta arbete, lade fram det förslag, som sedan förelagts riksdagen i form av en proposition. Jag skulle tro att såväl utredningsmännen som de sakkunniga, som biträtt utredningen, gått ut ifrån att riksdagen önskade få till stånd en partrepresentation. När man kom in på det problemet tänkte man sig en utökning av kommissionens ledamöter från 3 till 5. Man ansåg ej lämpligt föreskriva att hushållningssällskapet skulle utse en jordägare och landstinget en arrendator eller tvärtom. Och därav blev väl den femmannakommission som nu är föreslagen. Herr Andersson i Tungelsta, som själv deltagit i utredningen, vet väl vad anledningen härtill var. Men det har sagts mig, att det inte ansågs lämpligt begära, att den ena myndigheten skulle utse en parts representanter och den andra myndigheten en annan parts representanter.

Om riksdagen ändrat ståndpunkt och sagt, att det gått bra med jordbrukskommissionerna sådana de hittills varit sammansatta och att de kunnat bedöma de förekommande ärendena riktigt, hade det varit nästan lika bra att behålla de nuvarande jordbrukskommissionerna. Nu är det hela litet besynnerligt. Utredningen är ju påkallad på grund av arrendelagen. Utskottet säger att hushållningssällskapet bör välja en av vardera parterna. Men sedan säger utskottet, att det kan hitta på att hända, att endast de av hushållningssällskapet valda ledamöterna i jordbrukskommissionen få fungera, när det gäller skiljedom. Men det var ju för behandlingen av dessa svåra ärenden som jordbrukskommissionerna skulle omorganiseras. När frågan väcktes ifrågasatte ingen en omorganisation av jordbrukskommissionerna på grund av vanhävdslagen. När man nu bestämt, att den ena av dessa valkorporationer skall välja partrepresentanter, har man valt hushållningssällskapet till denna uppgift. Dess representanter skola alltså knäcka alla de svåra frågorna, som föranlett förslaget till omorganisation av jordbrukskommissionerna. Om reglementsbestämmelserna komma att utformas i enlighet med utskottets önskningsar, skulle således landstingets representanter, om de icke enligt dessa reglementsbestämmelser kunna tjänstgöra jämsides med hushållningssällskapets representanter icke ha något inflytande alls. När man är så känslig för att landstinget skall få större frihet i detta fall, är det märkvärdigt, att dess representanter, som ju framför allt skulle representera objektiviteten, icke skulle få deltaga i dessa avgöranden. Detta tycker jag är besynnerligt.

Man säger, att parterna stå emot varandra. Ja, men det göra de väl i fall som ha med vanhävdslagstiftningen att göra också. Jordägaren tycker naturligtvis att han sköter sitt jordbruk ändamålsenligt ur sin ekonomiska synpunkt och även ur samhällets synpunkt, men de, som skola kontrollera den saken, tycka tvärtom. Då är det ju lika viktigt att avgörandet blir lika objektivt som andra avgöranden. Följaktligen tycker jag att det varit bättre, om man sagt att kommissionerna skulle, såsom tidigare, bestå av tre ledamöter, att man

Ändrad lydelse av 4 § lagen angående uppsikt å vissa jordbruk. (Forts.) med andra ord, således icke skulle införa dessa bestämmelser. Ty det måste väl ändå behövas en grundlig erfarenhet i jordbruksfrågor, när det gäller att avgöra, huruvida vanhävd föreligger eller icke. Frågan är emellertid icke av den storleksordning att jag skall anstränga mig mera för att belysa den.

Överläggningen var härmed slutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övertvägande ja besvarad. Herr Pettersson i Hällbacken begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller andra lagutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 52, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den vid utlåtandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet hava röstat för ja-propositionen. Rösträkning begärdes likväl av herr Ryberg, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 86 ja och 55 nej. varjämte 5 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

§ 10.

Föredrogs andra lagutskottets utlåtande, nr 53, i anledning av väckt motion angående utredning om höjning av sjukpenning enligt lagen om försäkring för olycksfall i arbete.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 11.

Föredrogs andra lagutskottets utlåtande, nr 54, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 30 december 1939 (nr 934) om tjänsteplikt, m. m., dels ock en i ämnet väckt motion. *Fortsatt giltighet av lagen om tjänsteplikt, m. m.*

Genom en den 4 maj 1945 dagtecknad proposition, nr 291, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet, har Kungl. Maj:t under åberopande av propositionen bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll, föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogade förslag till

1) lag angående fortsatt giltighet av lagen den 30 december 1939 (nr 934) om tjänsteplikt;

2) lag angående fortsatt giltighet av lagen den 30 december 1939 (nr 935) om utvidgad tillämpning i vissa fall av lagen den 28 maj 1920 (nr 245) om medling i arbetstvister;

3) lag angående fortsatt giltighet av lagen den 14 juni 1940 (nr 484) om undantag från gällande bestämmelser rörande arbetstidens reglering m. m.; och

4) lag angående fortsatt giltighet av lagen den 30 juni 1943 (nr 444) om tillståndstvång för byggnadsarbete.

Fortsatt giltighet av lagen om tjänsteplikt, m. m. (Forts.)

I samband med propositionen hade utskottet till behandling förehäft en i anledning av densamma inom första kammaren väckt motion, nr 394, av herr *Holmberg*.

I motionen hade hemställts, att riksdagen måtte besluta avslå förslaget om fortsatt giltighet av lagarna om tjänsteplikt, om utvidgad tillämpning i vissa fall av lagen den 28 maj 1920 om medling i arbetstvister samt om undantag från gällande bestämmelser rörande arbetstidens reglering m. m.

Utskottet hemställde,

A. att riksdagen måtte med avslag å motionen I: 394 antaga de genom propositionen framlagda förslagen till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 30 december 1939 (nr 934) om tjänsteplikt, lag angående fortsatt giltighet av lagen den 30 december 1939 (nr 935) om utvidgad tillämpning i vissa fall av lagen den 28 maj 1920 (nr 245) om medling i arbetstvister samt lag angående fortsatt giltighet av lagen den 14 juni 1940 (nr 484) om undantag från gällande bestämmelser rörande arbetstidens reglering m. m.: samt

B. att riksdagen måtte antaga det genom propositionen framlagda förslaget till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 30 juni 1943 (nr 444) om tillståndsvång för byggnadsarbete.

Utskottets hemställan föredrogs. Därvid anförde:

Herr **Jansson** i Örebro: Herr talman! De lagar som nu föreligga till behandling ge regeringen befogenhet att upphäva en rad viktiga reformer, som arbetarrörelsen tillkämpat sig under loppet av ett halvt sekel. Under motstånd av endast kommunisterna beslutade riksdagen under krigspanik dessa befogenhetslagar, vilka innebära arbetarklassens utlämnande på nåd och onåd till regeringen, den sittande eller en kommande. Dessa lagar beteckna en demokratisk självuppgivelse, som väl saknar motstycke i vårt lands historia. En sådan lagstiftning var endast möjlig genom total politisk mörkläggning, likriktning av den svenska pressen och en måtlös förföljelse av alla radikala element.

Genom lagen av den 14 juni 1940 om undantag från gällande bestämmelser rörande arbetstidens reglering m. m. tilldelades Konungen befogenhet att vid krig eller krigsfara, vari riket befinner sig, eller eljest utomordentliga av krig föranledda förhållanden, i den omfattning det prövas nödigt, förordna, att vad i nedannämnda lagar är stadgat icke skall äga tillämpning: lagen om arbetskydd, om härbärgen åt flottningsarbetarna, om arbetstidens begränsning, om vissa inskränkningar beträffande tiden för förläggande av bageri- och konditoriarbete, sjöarbetstidslagen, skogshärbärgeslagen, lag om semester, lantarbetstidslagen, arbetstidslagen för detaljhandel samt butiksstängningslagen.

Nämnda lag av den 14 juni 1940 gör alltså tillämpningen av praktiskt taget alla arbetsskyddslag beroende av Konungens prövning. Men lagen den 30 december 1939 om tjänsteplikt går ännu längre, i det den tilldelar Konungen praktiskt taget all befogenhet i fråga om reglering av arbete och arbetsvillkor. Den ålägger de fattiga och de mindre inkomsttagarna obegränsade skyldigheter och betydande straffansvar, under det de välsituerade äro sorgfälligt skyddade mot lagens förpliktelser.

Enligt lagens bestämmelser skola de tjänstepliktiga uttagas i följande ordning: i första hand de som anmäla sig frivilligt, i andra hand de som genom tjänstepliktens fullgörande uppenbarligen inte komma att vidkännas minskning i arbetsinkomsten och först i tredje hand övriga tjänstepliktiga. Enligt dessa bestämmelser torde det vara tämligen uteslutet, att direktörer eller andra högre inkomsttagare kommenderas genom tjänstepliktslagen till skogsarbete eller annat dåligt avlönat arbete. Lagen är således en typisk klasslag och det blir de

Fortsatt giltighet av lagen om tjänsteplikt, m. m. (Forts.)

små inkomsttagarna som i första hand drabbas av denna lag och få utföra dem ålagt arbete för den lön, som de statliga myndigheterna bestämma.

Det blir också dessa tjänstepliktiga som drabbas av tjänstepliktslagens straffbestämmelser. I 11 kap. 44 § stadgas dagsböter eller, där omständigheterna äro synnerligen försvärande, fängelse i högst 6 månader. Sådant straff kan utmätas bl. a. för den, som »åsidosätter sina förpliktelser mot arbetsgivaren eller förgår sig mot denne eller annan». Lagen stadgar således stränga straff för den arbetare, som »förgår sig» mot arbetsgivare, men har ingen straffbestämelse för arbetsgivare, som förgår sig mot arbetare, vilket är det vanligen förekommande. De välsituerade äro således inte bara väl skyddade för att på ett ofördelaktigt sätt beröras av tjänstepliktslagen. Denna lag stärker också arbetsgivarens härskarställning på arbetsplatsen genom stränga straffbestämmelser gent emot arbetarna.

Denna lag ger också regeringen fullmakt att förbjuda strejk och bestämma löner, då avtal ej finnes. Med stöd av denna lag kan en reaktionär regering sätta fackföreningarna ur funktion och diktera arbetsvillkoren på arbetsmarknaden. Om denna lag skulle tillämpas i hela sin utsträckning, komme detta att innebära en livegenskap, som ej står den nazistiska arbetsfronten efter.

I den mån denna lag har tillämpats har den heller inte visat sig nyttig för sitt ändamål. Då man genom deltillämpning av denna lag avstängde byggnadsarbetare från sitt yrke och hänvisade dem till skogsarbete blev resultatet i stor utsträckning att vid skogsarbetet ovan arbetskraft kom att ersätta vana skogsarbetare. Tjänstepliktslagen, tillsammans med andra statliga åtgärder i fråga om skogsarbetet, drev nämligen många vana skogsarbetare ur skogarna och till andra arbetsområden. Detta innebar sämre arbetsresultat och stora kostnader för staten. Man lyckades visserligen hålla skogsarbetarlönerna nere, men detta skedde på statens bekostnad och gav ett sämre arbetsresultat. Hade man däremot medgivit människovärdiga löner till de vana skogsarbetarna hade man fått behålla dessa i skogarna och ernått bättre avverkningsresultat.

Lagen om tjänsteplikt har tillkommit för att giva regeringen möjlighet, att vid krig eller krigsfara, vari riket befinner sig, eller eljest under utomordentliga av krig föranledda förhållanden, rationellt utnyttja arbetskraften, då det varit brist på densamma.

Då det europeiska kriget nu upphört finnes inte ens formell anledning att upprätthålla detta lagmonstrum. I allmänhet anser man, att statsmakterna nu få helt andra bekymmer än brist på arbetskraft. Av allt att döma kommer nu efter krigets upphörande vid avmobiliseringen och avvecklingen av kristidsnämnderna en omfattande arbetslöshet att uppstå. De närings- och handelspolitiska förhållanden, som andra lagutskottet åberopar för sitt lagförslag om lagens förlängning, torde vara av hypotetisk art. Dessa skäl kunna i varje fall icke vara bärande för bibehållande av denna lag, som kan beröva arbetarna all personlig frihet vid val av yrke och arbetsplats. Ett sådant ingripande i arbetarnas personliga frihet är en allvarlig sak och långt ifrån ett medel att stimulera produktionen.

Men varför vill man då bibehålla denna kristidslag? Vill man ha lagen i bakfickan för att kunna tillmötesgå Svenska Dagbladets krav om dess tillämpning mot de strejkande verkstadsarbetarna? Under rubriken »Krafttag av nöden» skriver nämnda tidning den 29 maj bl. a. följande: »Denna landsskadliga konflikt, för vilken arbetarparten fortfarande ensam bär ansvaret, skall således icke blott fortsätta utan av siffrorna att döma kan man rent av tro, att stridslusten nu vore i stigande inför utsikterna att lättare kunna hålla ut under den varma årstiden. Det är dock tveklöst, om denna stämning kan hålla i sig. Verkstadsarbetarna förmå icke leva enbart på sol och vackert väder.» Svenska

Fortsatt giltighet av lagen om tjänsteplikt, m. m. (Forts.)

Dagbladet vet mycket väl, att konflikten är ett resultat av verkstadsföreningens oresonliga och uppsåtliga vilja att hålla arbetarna nere vid svältgränsen, men tidningen solidariserar sig med denna asociala strävan och spekulerar cyniskt i en utsvältning av arbetarna. Man vågar dock icke helt lita på bundsförvanten svälten. Därför anropar man de statliga myndigheterna om hjälp och skriver: »Men samhällsintresset i den vanskliga tid vi nu genomleva fordrar ett krafttag av statsmakterna, vilket skulle kunna stäcka de allmänfarliga arbetsnedläggelser, som synas hota inom transportbranschen.» Det är tydligen tjänstepliktslagen, som man här åsyftar som ett sista medel för att underkiva de kämpande arbetarna. I dagens situation har därför ställningstagandet till frågan om tjänstepliktslagens förlängning en alldeles speciell betydelse. Att döma av Svenska Dagbladets ovan citerade artikel ser verkstadsföreningen i tjänstepliktslagen sin sista räddningsplanka. Att undanskaffa detta verkstadsföreningens sista hopp är av stor betydelse för en snabb och avgörande seger för de strejkande. Riksdagens arbetarmajoritet är skyldig verkstadsarbetarna denna undsättning.

Herr talman! Jag ber därför att få yrka bifall till den i första kammaren väckta motionen nr 394, vilken yrkar avslag på det i kungl. propositionen nr 291 framställda yrkandet om fortsatt giltighet av lagen den 30 december 1939 om tjänsteplikt, lagen den 30 december 1939 om utvidgad tillämpning i vissa fall av lagen den 28 maj 1920 om medling i arbetstvister samt lagen den 14 juni 1940 om undantag från gällande bestämmelser rörande arbetstidens reglering m. m.

Herr statsrådet **Erlander**: Herr talman! Man blir ganska överraskad, när man hör den siste ärade talarens argumentering. Det var ju icke länge sedan kommunisterna i denna kammare ingalunda voro så rädda för ett statsingripande i metallstrejken, som man nu tycks vara. Det är kanhända bifallet från Svenska Dagbladet, som gjort herrarna betänksamma. Men det är värt att notera denna strömkantring, som ägt rum på kommunistiskt håll beträffande statens skyldigheter eller möjligheter att ingripa i metallkonflikten.

Jag skall icke taga upp en långvarig diskussion i detta ärende. Någon anledning i att ge sig in på en analys av dessa lagars materiella innehåll lär väl på sakens nuvarande stadium icke finnas. Lagarna ha gällt under praktiskt taget hela kriget, och jag skulle vilja vädja till den siste ärade talaren att visa mig ett enda fall, då man har fått se några avskräckande följder ur arbetarklassens synpunkt av att de i lagarna fastställda straffsatserna varit gällande.

Tjänstepliktslagen har använts för två ändamål. Den har för det första använts för att skaffa sjukhuspersonal till de beredskapssjukhus, som vi varit tvingade att uppsätta. Vi veta icke, om epidemier kunna bryta ut, och vi veta icke, i vilken situation den flyktingström vi ha att möta kunna ställa vårt sjukhusväsende. Det är ganska rimligt att staten måste ha i sin hand att kunna företaga omregleringar exempelvis av läkartjänstgöringen. Det var på den punkten lagen först trädde i tillämpning, och det var så bråttom, som kammarens ledamöter kanske erinra sig, att innan vi fingo tjänstepliktslagen voro vi tvungna att gå fram med en särslagstiftning för medicinarpersonalen.

På det andra området där tjänstepliktslagen använts medger jag, att man kan ha delade meningar om lagens tillämpning. Det gäller frågan om arbeidskraftsanskaffning till skogen. Men jag tror, att man kan säga, att i varje fall de farhågor, som av den siste ärade talaren uttalades, ha mycket litet verklighetsunderlag. De straffpåföljder, som talaren skildrade såsom särskilt äventyrliga för arbetarparten på arbetsplatserna, ha icke kommit i tillämpning. För

Fortsatt giltighet av lagen om tjänsteplikt, m. m. (Forts.)

närvarande är det icke fråga om annat än att dessa lagar, som gällt under kriget, skola fortsätta att gälla ytterligare under en övergångstid. Det är ingen diskussion om det materiella innehållet i lagarna. Saken har icke tagits upp ifrån den utgångspunkten.

Jag har redan hänvisat till risken för epidemier och behovet att kunna använda tjänstepliktslagen för att kunna skaffa sjukvårdspersonal. Vi ha vidare fortfarande en rad industrier, för vilka vi behöva ge dispenser från de bestämmelser i arbetarskyddslagen, som innebära förbud mot kvinnors nattarbete, bestämmelser som man från kvinnohåll av andra skäl riktat många anklagelser mot därför att de uppfattas som en särslagstiftning, vilken ställer den kvinnliga arbetskraften i en sämre ställning. Jag kan försäkra kammarens ledamöter, att även vid handläggningen av dessa dispensärenden gå vi fram med så stor försiktighet, att man, så vitt jag kan erinra mig, undantagslöst — med reservation för eventuella minnesfel — följt arbetarpartens inställning.

Jag tror, herr talman, att när man skall bedöma, om dessa lagar innebära ett hot för arbetarklassen eller ej, gör man klokt i att icke bara se på lagtexten och dess utformning utan också på hur lagarna använts. Jag vågar påstå, att med hänsyn till den försiktighet, som regeringen har ådagalagt när det gäller dessa fullmakter, lär det icke vara så farligt att ge en regering, som väl icke ens den siste ärade talaren tror skall bli reaktionärare än den nu sittande, fullmakter ytterligare ett år.

Fröken **Andersson**: Herr talman! De synpunkter, som statsrådet har framfört, ha väsentligen varit ledande för utskottet, när det haft att taga ställning till denna fråga. Vi äro alla, tror jag, ense om att den s. k. krislagstiftningen skall avskaffas så fort som möjligt, och det är bara fråga om när rätta tidpunkten är inne.

Herr Jansson menade, att man lägger så stor makt i regeringens hand. Jag ber att få påpeka, att det också står i denna lag, att under tid, då riksdagen är samlad, förordnande må utfärdas endast med riksdagens samtycke. Det var alltså icke riktigt hela innehållet i lagen, som herr Jansson citerade.

Med hänsyn till att lagarna tillämpats med mycket stor försiktighet — detta framgår, när man läser propositionen, och statsrådet berörde också den saken — ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **Jansson** i Örebro: Herr talman! Jag skall i korthet bemöta statsrådet Erlander.

Statsrådet Erlander ställer här frågan, hur det kan komma sig, att kommunisterna, som tidigare varit för ett statsingripande, nu äro emot ett sådant. Det är väl ändå skillnad på statsingripande och statsingripande. Vi äro icke motståndare mot sådana statsingripanden, som gagna arbetarna, men givetvis motståndare till sådana statsingripanden, som äro till deras nackdel. Det är väl så enkelt, att man icke behöver uppehålla sig längre vid den saken.

Statsrådet Erlander efterlyser vidare ett enda avskräckande fall på lagens tillämpning. Här är icke fråga om lagens tillämpning utan om dess förlängning, och då måste man ur den synpunkten taga ställning till lagens bokstavliga innehåll. Jag anser, att även om icke lagens tillämpning hittills medfört så orhörd avskräckande följder som man skulle kunna vänta sig av lagtexten, är det oriktigt och kränkande för arbetarklassen, att vi överhuvud taget ha en sådan lag.

När det gäller lagens tillämpning i avseende å skogsarbetet, så tror jag också, att den icke varit lycklig till sina verkningar. Jag har förmärkt detta

Fortsatt giltighet av lagen om tjänsteplikt, m. m. (Forts.)
i min hemtrakt, och jag tror icke att de statliga myndigheterna uppnått vad de önskat med lagens tillämpning härvidlag.

Jag anser sålunda i motsats till statsrådet Erlander, att det är lagtexten vi ha att taga ställning till just nu, och jag tycker, att denna lag bör avskaffas. Det är mer än en skönhetsfläck i vår svenska kodex.

Herr **Persson** i Stockholm: Herr talman! Jag begärde ordet endast för att tillmötesgå statsrådet, när han begärde åtminstone ett avskräckande exempel på hur denna lag kan användas. Jag anser, att det sätt, varpå tjänstepliktslagen kom till användning, när det gällde sockerindustriarbetarna år 1944, är ett avskräckande exempel. Man har från förbundsledningens sida uppgivit, att lagen då begagnades som ett hot mot förbundet med den påföljd att förbundsledningens ansåg sig tvingad att underskriva ett avtal, som 99 % av sockerindustriarbetarna vid omröstningen hade förkastat. Där ha vi ett avskräckande exempel när det gäller tillämpningen och ett avskräckande exempel på vad regeringen är beredd att använda lagen till.

Herr Jansson i Örebro nämnde det betänkliga i att förlänga lagens giltighetstid. När arbetsgivarna i metallindustrien redan börjat ropa på dess tillämpning, när regeringen ansett sig kunna använda lagen under den nämnda konflikten 1944, och när såväl regeringen som riksdagsmajoriteten skulle kunna tänkas bli i ett desperat tillstånd på grund av att metallindustriens arbetare föra en facklig politik, som riktar sin spets icke bara mot arbetsgivarna utan även mot den ekonomiska politik riksdagsmajoriteten givit sin anslutning till — i en sådan tid gör man klokast i att göra allt vad som är möjligt för att få denna lag ur världen. Då bör man också se till vad lagen innehåller och till dess bokstav, icke endast till hur den använts hittills.

Statsrådet Erlander talade om faran för epidemier och menade, att det därför skulle vara nödvändigt att ha en lag av denna karaktär. Men det är väl ändå icke ett hållbart argument. Ty så mycket offervilja och så mycket ansvarskänsla finns det hos det svenska folket, att de arbeten, som skulle bli nödvändiga i en sådan situation, säkerligen skulle kunna bli utförda utan att man hade tillgänglig en lag av det slag det här är fråga om.

Herr statsrådet **Erlander**: Herr talman! Herr Persson i Stockholm observerade tydligen icke det replikskifte, som föregick hans inlägg. Den förste ärade talaren sade, att straffbestämmelserna i lagen hade den karaktären, att de verkade försvårande för arbetarparten på arbetsplatserna. På detta svarade jag: visa mig ett enda exempel på att skräckskildringarna från hans sida ha något verklighetsunderlag. Det har fortfarande icke visats upp något i den stilen. Jag saknar fortfarande svar på min fråga.

Däremot ber jag att få konstatera, att samma meningsgrupp, som alldeles nyligen var beredd att ställa krav på regeringen, att den skulle ingripa på ett bestämt sätt i en aktuell arbetskonflikt, nu vägrar att överhuvud taget ge samma regering fullmakter för ingripande i arbetskonflikten. Det skulle med andra ord betyda, att man icke menade så mycket med sin mångordiga agitation för ett tillgripande av tvångsåtgärder i metallkonflikten. Det är alltid bra att ha fått reda på den saken.

Herr **Persson** i Stockholm: Herr talman! Det är ju så med tjänstepliktslagen, att det är en ensidigt verkande lag, och det må förlåtas oss, att vi uppträda som arbetarrepresentanter, alldenstund vi äro arbetarrepresentanter. Kan statsrådet giva exempel på hur tjänstepliktslagen skulle kunna användas mot

Fortsatt giltighet av lagen om tjänsteplikt, m. m. (Forts.)

arbetsgivarsidan i något enda fall? Det är ogörligt. Lagen riktar sig ensidigt mot arbetarna. Den är en klasslag.

När det gäller exempel på straffsatsernas användning, kunna vi icke nämna något sådant, då de icke ha tillämpats ännu. Men om regeringen använder lagen som ett hot mot arbetarna, och om arbetarna veta innehållet i lagen, bl. a. straffsatserna, så är enbart lagens tillvaro ett medel som regeringen missbrukar, när den använder den på det sätt som skedde mot sockerindustriarbetarna. Enbart detta utgör faktiskt en motivering för att man avskaffar lagen nu, alldeles särskilt som förutsättningarna för dess tillvaro ju icke längre finnas, då lagen innehåller en bestämmelse om att den skall tillämpas under krig eller krigsfara. Nu är det slut på kriget, och krigsfaran är väl icke större för dagen än den är under normala tider.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen gav först beträffande punkten A propositioner dels på bifall till utskottets hemställan i denna punkt dels ock på avslag därå samt bifall i stället till motionen II: 394; och biföll kammaren utskottets berörda hemställan i denna punkt.

Härefter biföll kammaren på av herr talmannen därå given proposition utskottets hemställan i punkten B.

§ 12.

Föredrogos vart efter annat:

andra lagutskottets utlåtande, nr 55, i anledning av väckt motion om viss ändring i lagen om provisoriska förstärkningar av tilläggs pensioner och invalidunderstöd; och

jordbruksutskottets utlåtande, nr 23, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 4 § lagen den 27 juni 1927 (nr 287) angående uppsikt å vissa jordbruk, såvitt angår anslagsfråga.

Kammaren biföll vad utskotten i dessa utlåtanden hemställt.

§ 13.

Föredrogs andra kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande, nr 16, i anledning av väckt motion angående utredning av behovet av ytterligare industrihem eller omskolnings- och träningsanstalter för från fängelser, vissa sjukhus och anstalter utskrivna eller permitterade personer.

Utskottets hemställan bifölls; och skulle, jämlikt § 63 riksdagsordningen, detta beslut genom utdrag av protokollet delgivas första kammaren.

§ 14.

Föredrogos vart efter annat statsutskottets utlåtanden:

nr 154, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1945/46 till granskningsnämnden för vissa patentansökningar m. m.;

nr 155, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1945/46 till ersättningar för vissa beslagtagna fartyg m. m.; och

nr 156, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående reglering av nomad- och folkskolinspektörernas expeditionsförhållanden m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 15.

*Bidrag till
avlöning av
landsantikva-
rier m. m.*

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 157, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående bidrag till avlöning av landsantikvarier m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

Efter föredragning av utskottets hemställan anförde

Herr **Hagård**: Herr talman! Jag kunde mycket väl i detta ärende haft anledning att polemisera emot vissa uttalanden av statsutskottet, men med hänsyn till att alla önska så fort som möjligt avsluta sammanträdet, avstår jag från detta under den förhoppningen emellertid, herr talman, att de utfästelser, som indirekt gjorts av statsutskottet beträffande en landsantikvarietjänst i Borås och södra Älvsborgs län, måtte snarast komma att infrias av riksdagen.

Vidare yttrades ej. Vad utskottet hemställt bifölls.

§ 16.

*Vissa anslag
till yrkes-
undervis-
ningen.*

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 158, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa anslag för budgetåret 1945/46 till yrkesundervisningen.

Utskottets hemställan föredrogs; och yttrade därvid

Herr **Hansson** i Skediga: Herr talman! Jag har icke begärt ordet för att uttala mig emot vad utskottet här föreslår. Tvärt om kan jag med verklig tillfredsställelse tillstyrka förslaget. Jag tänker emellertid på jordbrukets yrkesundervisning. I denna fråga hade jag för inte länge sedan väckt en motion med begäran om utredning för att få litet yrkesundervisning även för jordbrukarna. Jag avsåg närmast den mångfald av småreparationer, som förekomma inom jordbruket och som ställa sig mycket dyra, om de skola utföras av lejd arbetskraft. Småbrukarna kunde mycket väl själva, exempelvis under ruskvädersdagar, utföra sådant arbete, men härför krävs en viss vägledning. Sådana enkla krav har emellertid riksdagen alltid avslagit. Jag har därför vid detta tillfälle velat uttrycka den förhoppningen, att riksdagen framdeles ville försöka tillgodose olika grupper i samhället och därvid beakta jordbrukets behov av mera yrkeskunskap i sin näring. Jordbrukarna skulle bättre kunna reda sig i sitt yrke, om de hade tillgång till någon undervisning i utförandet av olika slags reparationsarbeten. Jag hoppas därför att riksdagen ett annat år bättre förstår jordbrukets behov av yrkeskunskap i detta avseende.

Herr talman! Som jag sade nyss har jag icke något yrkande, utan med tillfredsställelse tillstyrker jag statsutskottets förslag.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 17.

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 159, i anledning av väckta motioner angående utredning om statligt stöd till lokaler för fritidsverksamhet m. m.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 18.

*Motioner an-
gående e. o.
landskans-
listen R.
Björkmans
löneklass-
placering.*

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 160, i anledning av väckta motioner angående extra ordinarie landskanslisten R. Björkmans löneklassplacering.

I två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herrar *S. Linnér* och *C. P. Wahlmark* (I:125) och den andra inom andra kammaren av herr *Håstad* (II:226) hade hemställts, »att riksdagen måtte med-

Motioner angående e. o. landskanslisten R. Björkmans löneklassplacering.
(Forts.)

giva, att extra ordinarie landskanslisten vid länsstyrelsen i Uppsala län R. Björkman må för uppflyttning i löneklass tillgodoräkna sig den tid utöver ett år före förordnandet som extra ordinarie landskanslist, under vilken han från och med den 1 juli 1930 tjänstgjort vid länsstyrelsen och såsom extra landsfiskal, och sålunda må uppbära den avlöningsförhöjning som bort följa därav, dock med avdrag av det belopp av 515 kronor 55 öre, som Björkman enligt Kungl. Maj:ts beslut den 17 mars 1944 fått behålla».

Utskottet hemställde, att motionerna I: 125 och II: 226 ej måtte av riksdagen bifallas.

Efter föredragning av utskottets hemställan anförde:

Herr **Fagerholm**: Herr talman! Denna fråga är ju inte på något sätt en stor fråga, men den är tyvärr mycket tilltrasslad. Det är ett typiskt fall, när paragraferna gå vilse med det sunda förnuftet.

Med hänsyn till den framskridna tiden tänker jag inte gå in på någon närmare redogörelse för de tolkningsregler, som utskottet har utgått ifrån, när det avstyrkt motionerna. Jag vill nöja mig med att helt kort säga, att vad som här föreligger är att ett statligt ämbetsverk, en länsstyrelse, i avsikt att bereda en tjänsteman en viss från början avsedd förbättring tilldelat honom en ordinarie befattning men därvid icke insett, vilka konsekvenser i fråga om löneklassplacering detta skulle få, när han sedan skulle befordras till högre tjänst. Han hade nämligen aldrig tillträtt och det var heller aldrig meningen att han skulle tillträda den ordinarie befattningen. Genom detta har ifrågavarande tjänsteman kommit att de facto få en lönesänkning på ungefär 100 kronor i månden.

Denna fråga var föremål för mycket ingående debatt i första kammaren, där herr Linnér, som ju särskilt känner till frågan, hade tillfälle att lägga fram de närmare synpunkterna. Första kammaren beslöt då mot statsutskottet att godkänna de framlagda motionerna.

Jag får alltså, herr talman, nu nöja mig med att yrka bifall till den i denna kammare under nr 226 väckta motionen.

I detta anförande instämde herr *Kyling* och fröken *Andersson*.

Herr **Eriksson** i Stockholm: Herr talman! Den föregående ärade talaren började sitt anförande med att säga, att här är ett fall, där paragraferna gått vilse med det sunda förnuftet. Jag vågar påstå, att detta omdöme är oriktigt. Det resultat, som man här pekar på, är snarare en följd av att man hållit på fel häst, och när man gjort det får man ju alltid stå konsekvensen.

Jag vill erinra kammaren om att de avlöningsbestämmelser, som man nu vill ha omtolkade, trädde ur kraft den 30 juni 1939, och det måste väl betraktas såsom ganska anmärkningsvärt att man här väcker en motion, som avser att reglera löneställningen för en viss tjänsteman 15 år tillbaka i tiden. Där kan man möjligen säga, att motionskrivandet har kommit att gå vilse med det sunda förnuftet.

De avlöningsbestämmelser, som man här klandrar, ha ju tillkommit för att skydda tjänstemännen. De skrevs för 25 år tillbaka i tiden, och meningen var ju då att man skulle tillgodose en tjänsteman, som hade fått gå lång tid i icke ordinarie tjänst och som sedermera befordrades till ordinarie, så att han icke därvid fick en löneminskning. Fördenskull skrev man bestämmelserna så, att för placering i löneklass såsom ordinarie skall tillgodoföras honom den tjänste-

Motioner angående e. o. landskanslisten R. Björkmans löneklassplacering.
(Forts.)

tid utöver tre år, som han tillbragt i samma eller likvärdig befattning. Man kunde då inte inbilla sig, att folk skulle spekulera uti att bli ordinarie på avsevärt lägre befattningar än som de hade tjänstgjort i. Men när de göra så blir den naturliga följden att hela deras förutvarande tjänstetid tillgodoföres dem i denna lägre befattning. Här är sålunda ett sådant fall som jag nyss pekade på, nämligen resultatet av en felspekulation.

Den tjänsteman, varom här är fråga, utförde ju arbete och var anställd i tjänstegrad, som motsvarar 14 å 15 lönegraden. För att han emellertid skulle tillförsäkra sig en ordinarie tjänst, sökte han en sådan i 7 lönegraden, i kansli-biträdesgraden, en befattning som huvudsakligen uppehålls av kvinnliga tjänstemän. Varför gjorde han detta? Jo, därför att han på det sättet skulle erhålla en ordinarie tjänst med tjänstepensionsrätt och familjepensionsrätt. Han spekulerade i att när han så småningom blev ordinarie i 15 lönegraden, betyder det ingenting alls att han varit ordinarie i 7 lönegraden, när han när pensionsåldern, därför att hela tjänstetiden tillgodoföres honom då såsom ordinarie tjänsteman, och det var således en fördel för honom. Han tog då inte med i beräkningen, att när han sedermera skulle befordras till ordinarie, så skulle han inte ha till godo den tjänstetid i extra tjänst, som han hade tillbringat, därför att den hade han ju redan fått tillgodoföra sig i den 7 lönegraden. Såsom ordinarie tjänsteman befordrades han sedermera ifrån den 7 lönegraden till den 15 lönegraden och hade då ingen nytta av den s. k. sneddningsregeln, eftersom lönen i 7 lönegraden låg så avsevärt lägre än i 15 lönegraden. Han fick således börja i begynnelselönen i den högre lönegraden. Det skulle vara ganska märkligt om riksdagen nu 15 år därefter skulle tillgodoföra honom den tjänstetid, som han frivilligt avstått ifrån genom att skaffa sig ordinarie tjänst. Första kammarens beslut i denna fråga imponerar inte alls på mig, därför att dels var kammaren inte så värst fulltalig och dels har jag en känsla av att man inte trängt in beträffande konsekvenserna i detta avseende. Man har måhända trott att detta var ett specialfall för en viss landskanslist vid en länsstyrelse, men jag kan försäkra kammaren att jag skall på rak arm kunna plocka fram flera hundra fall från affärsverken, som stå i absolut samma belägenhet. Dessa hundratal av tjänstemän eller kanske man kan säga tusental, ha inte den förmånen att de ha en bekant riksdagsman, som kan väcka en motion och därigenom rätta till frågan för deras vidkommande, men nog skulle det vara ganska märkligt, om riksdagen här skulle lösa frågan för en, när man inte kan lösa den för alla de många, och därför betraktar jag första kammarens beslut i denna fråga såsom tillkommet genom misstag. Man måste nämligen i dessa frågor, när det gäller inplacering i löneklass, taga hänsyn till vad som kan vara skäligt med hänsyn till avlöningsbestämmelsernas tillämpning för hela tjänstemannakåren, och det är detta som gjort att statsutskottet enhälligt stannat för att avstyrka de föreliggande motionerna.

Jag ber därutöver att få hänvisa till vad som står skrivet på s. 11 i utskottets förevarande utlåtande såsom lönenämndens yttrande. Det har så att säga klarlagt hela denna fråga. Det är därför jag tycker att man icke kan fälla ett sådant omdöme, som herr Fagerholm tillät sig i början av sitt anförande.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till statsutskottets hemställan.

Herr **Fagerholm** erhöll på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Jag kan helt och fullt hålla med herr Eriksson i Stockholm beträffande tolkningen av reglementet, men det är en sak han glömmer, nämligen att det var på länsstyrelsens särskilda initiativ och särskilda uppmaning som denne landskanslist tog denna ordinarie befattning. Jag tror inte herr Eriksson kan

Motioner angående e. o. landskanslisten R. Björkmans löneklassplacering.
(Forts.)

leta upp flera hundra fall, där ämbetsverk misstolkat bestämmelserna så att när de äro villiga att hjälpa en tjänsteman de i stället stjäla honom.

Jag vill alltså säga, att jag i sak är fullkomligt ense med herr Eriksson beträffande tolkningen av avlöningsreglementet, men att här föreligger ett specialfall, där jag anser det orimligt, om inte reglementet kunde tillämpas med sådan smidighet, att man skall kunna rätta till rena misstag, som skett, utan att någon part har åsyftat det.

Herr **Eriksson** i Stockholm, som likaledes på begäran erhöll ordet för kort genmäle, anförde: Herr talman! Om det är rätt som herr Fagerholm angivit, att det är länsstyrelsen som stimulerat denne tjänsteman att söka en ordinarie tjänst i 7 lönegraden, då betraktar jag länsstyrelsen såsom ersättningsskyldig och inte den svenska staten, och det måste väl då bli en hederssak för dem, som medverkat till detta, att bisträcka den tjänsteman, som de påverkat vid denna felspekulation. Jag kan emellertid icke låta detta förhållande inverka på mitt ståndpunktstagande i den föreliggande frågan. Jag måste därför varna kammaren för att bifalla motionen med hänsyn till de konsekvenser, som måste uppkomma härigenom.

Vidare yttrade:

Herr **Hagberg** i Malmö: Herr talman! Herr Eriksson i Stockholm ifrågasätter, huruvida det kan vara riktigt att denne man har tillräts att söka denna befattning. Ja, men detta är det centrala i problemet! Det står uttryckligen angivet i det i statsutskottets utlåtande in extenso återgivna uttalandet av allmänna lönenämnden. Allmänna lönenämnden förklarar nämligen följande: »Lönenämnden ville icke förneka, att konsekvenserna i löneturshänseende av innehav av lägre ordinarie tjänst vid befordran till högre extra ordinarie tjänst i ett fall sådant som det förevarande tedde sig mindre tilltalande, framför allt därför att sökanden, enligt vad länsstyrelsen uppgivit, uttryckligen tillräts att söka den ordinarie kanslibiträdestjänst, som han icke någon dag utövat.»

Här är ju klart besked lämnat ifrån lönenämndens sida, att ifrågavarande man icke av eget initiativ sökt platsen utan blivit tillrädd av sina överordnade. Vid sådant förhållande tycker jag det är litet hårt emot denne man, att han skall straffas på detta sätt.

Herr Eriksson i Stockholm har också, överraskande nog, då han annars är så ytterst omsorgsfull i sina anföranden här i kammaren, glömt bort att vi för icke så länge sedan hade ett fall, som är helt kongruent med detta fall, och det gällde löneklassplacering för löjtnanten E. A. Hjukström. I det hänseendet har ärendet handlagts av statsutskottets första avdelning, som fann sig kunna tillstyrka den i ämnet väckta motionen, och riksdagens kamrar biföllo motionen. I riksdagens skrivelse nr 218, som jag här har framför mig, heter det: »Riksdagen har med hänsyn till de speciella förhållanden, som i förevarande fall äro för handen, funnit sig böra bifalla den i ämnet väckta motionen.»

De speciella förhållanden, om vilka i riksdagsskrivelsen talas i fallet Hjukström, äro, såvitt jag förstår, exakt desamma som i fallet Björkman. Jag tycker konsekvensen borde bjuda, att, när riksdagen intog denna ståndpunkt i fallet Hjukström, bör den intaga samma ståndpunkt i det fall, som vi här ha för handen, och detta tycks också varit första kammarens uppfattning, då första kammaren utan någon större meningsskiljaktighet godtagit motionen.

Jag hemställer alltså, herr talman, om bifall till motionen.

Motioner angående e. o. landskanslisten R. Björkmans löneklassplacering.
(Forts.)

Herr **Eriksson** i Stockholm: Herr talman! Jag ber att få till den siste ärade talaren rikta den repliken, att yrkandet i den motion, som han här åberopar, när det gällde ett ärende ifrån statsutskottets första avdelning, och yrkandet i den motion, som vi nu behandla, äro ju till sina konsekvenser väsentligt olika. Fallet Hjukström betydde ju bara att han genom riksdagens beslut tillerkändes löneställning i sin nuvarande befattning som om han vid en tidpunkt icke mer än ett eller annat år tillbaka i tiden hade befordrats till en annan tjänst. Jag erkänner, att jag var ganska betänksam inom statsutskottet, när denna fråga behandlades, därför att jag ansåg att det kunde ha ganska avsevärda konsekvenser. Men i det här föreliggande fallet vill man att riksdagen i ett slag skall fatta beslut, som för en viss tjänsteman skall rätta till hans löneklassplacering från och med den 1 juli 1930. Om man här hade begränsat motionens yrkande till att han exempelvis från den 1 juli 1945 hade fått en löneställning, som svarade mot om han vid ordinarieblivandet den 1 juli 1930 hade haft en viss löneställning, då skulle jag förstått herr Hagbergs yrkande. Men när man ser på motionens yrkande måste man ju säga, att det är så pass orimligt att det är ganska förvånansvärt att det överhuvud taget har kunnat samla det flertal inom vederbörande kammare, varom man här talat.

Jag måste sålunda säga, att detta fall är artskilt även ifrån fallet Hjukström. Sistnämnda fall kan således icke åberopas för ett bifall till den nu föreliggande frågan.

Herr **Törnkvist**: Herr talman! Jag vill i anledning av herr Hagbergs i Malmö anförande säga, att man kan inte fullt jämställa dessa båda ärenden, fallet Björkman och fallet Hjukström, vilket torde framgå dels av den olika konstruktionen av det civila och det militära avlöningsreglementet, dels därav att i ena fallet har försvarets lönenämnd tillstyrkt motionen och i andra fallet har allmänna lönenämnden avstyrkt framställningen. Det finns visserligen två lönenämnder, men båda ledas, som vi alla känna till, centralt, d. v. s. de ha samma ledning. När lönenämndernas ledning tillstyrker i ett fall och avstyrker i ett annat, bör detta följaktligen vara i sak vittnesgillt. Den väg, som rekommenderas i det föreliggande betänkandet, bör alltså vara den, som det är rådligast att vandra.

Det är självfallet att i alla sådana här frågor detaljer kunna så att säga lyftas ut ur sitt individuella sammanhang och därvidlag synpunkter anföras, som tala till ens bättre jag. Det är emellertid farligt att utan vidare falla för detta, som talar till ens bättre jag, därvid att då kan det i fortsättningen lätt följa otrevliga kopparslagare.

Herr talman! Jag kan icke se annat än att det yrkande, som framställts i utskottet och det föreliggande utskottsutlåtandet, bör följas, och därför hemställer jag, herr talman, om bifall till utskottets förslag.

Herr **Hagberg** i Malmö: Herr talman! Min förvåning över utskottets ärade talesmäns ställningstagande i denna fråga ökas.

Herr Törnkvist gör gällande, att allmänna lönenämnden avstyrkt motionen. Tyvärr nödgas jag påpeka för herr Törnkvist, att allmänna lönenämnden icke hörts över den föreliggande motionen och att det avstyrkande yttrandet från allmänna lönenämnden gjorts i ett tidigare skede av detta ärende, nämligen då frågan om återbetalningsskyldighet för länsstyrelsen i Uppsala län var aktuell. Tyvärr har tredje avdelningen inom statsutskottet försummat att i

Motioner angående e. o. landskanslisten R. Björkmans löneklassplacering.

(Forts.)

detta fall vända sig till allmänna lönenämnden. Jag vågar naturligtvis icke säga, hur allmänna lönenämnden skulle ha yttrat sig, därest man vänt sig till den på samma sätt som man på första avdelningen förfor i fråga om vederbörande lönenämnd i fallet Hjukström, men jag skulle icke ha blivit överraskad, om lönenämnden på en direkt fråga hade givit någon koncession åt billighetssynpunkten i detta spörsmål. Ty det är just billighetssynpunkten man skall anlägga i ett fall som detta och ingenting annat.

Formellt eller rättare sagt formalistiskt kan man icke göra någon invändning, däri har herr Eriksson i Stockholm nog rätt. Men jag tycker icke, att när det gäller en man, som utan egen förskyllan råkat i ett dilemma därför att han handlat på ett visst sätt på direkt uppmaning av sina överordnade, han skall straffas därför. Jag finner att det skulle vara kammaren värdigt att i ett sådant fall visa en smula generositet, särskilt som i denna fråga ett beslut i den riktningen knappast skulle kunna få några konsekvenser.

Herr **Törnkvist**: Herr talman! Vad herr Hagberg i Malmö senast anförde om de humanitära synpunkterna skall jag icke yttra mig om.

Jag begärde ordet närmast för att erinra om de arbetsformer, som användas i ett fall som detta. Om såsom här allmänna lönenämnden fått tillfälle att yttra sig i ärendet redan hos Kungl. Maj:t, händer det oftast att man nöjer sig med detta färska yttrande. Har emellertid någon av lönenämnderna icke yttrat sig i ett ärende, som kommer till utskottet, och yttrande däröver anses lämpligt att infordra, anmodas vederbörande säga sin mening i saken. I detta fall har ju allmänna lönenämnden klart uttalat, att det enligt lönenämndens mening icke borde ifrågakomma att för enstaka fall medgiva undantag från de i ämnet gällande författningsbestämmelserna, ett medgivande som kunde förväntas få vittgående konsekvenser. Det där senare är ju en fras, som man i det speciella fallet får försöka bedöma självständigt. Redan när ansökningen förelåg hos Kungl. Maj:t tog ju allmänna lönenämnden klar ståndpunkt i frågan, och att Kungl. Maj:t icke kunde göra annat än avslå framställningen är ju självfallet.

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på avslag därå samt bifall i stället till de i ämnet väckta motionerna; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Fagerholm begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 160, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren, med avslag å utskottets berörda hemställan, bifallit de i ämnet väckta motionerna.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning; och befanns därvid flertalet hava röstat för ja-propositionen, vadan kammaren bifallit utskottets hemställan.

§ 19.

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 161, i anledning av väckt motion angående rätt för kronojägaren J. E. Gustafsson att för löneklassuppflyttning tillgodoräkna viss tid.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 20.

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 162, i anledning av väckt motion angående utredning om de erkända sjukkassornas övertagande av kostnaderna för tandvården.

I en inom andra kammaren av herr *Spångberg m. fl.* väckt motion (II:8) hade hemställts, »att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville skyndsamt låta utreda och för riksdagen framlägga förslag om i vilken omfattning och under vilka villkor kostnaderna för tandvården må övertagas av de erkända sjukkassorna».

Utskottet hemställde, att motionen II:8 ej måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Utskottets hemställan föredrogs. Därvid yttrade:

Herr **Spångberg**: Herr talman! Den motion som här föreligger till behandling syftar till att tandvården i viss omfattning skulle övertagas av sjukkas-sorna, och vi ha föreslagit en utredning, hur detta lämpligast skulle kunna ske.

Utskottets utlåtande visar, att de myndigheter som uttalat sig tidigare i detta ärende i regel ansett, att det behövs, att tandvården erhöles försäkrings-stöd, men man ryggat tillbaka för kostnaderna. Jag måste säga, att om man kan konstatera nödvändigheten av en bättre tandvård, så måste man väl ta konsekvenserna av detta i kostnadshänseende, såvida man anser, att denna tandvård är nödvändig. Och att det behöves en bättre tandvård förstår man, om man tar del av vad läkare ha sagt och t. o. m. av vad som här tidigare an-förts exempelvis i den proposition som låg till grund, då folktandvården be-slöts här i riksdagen. Det är ju bekant, att trasiga tänder icke bara äro ett skönhetsfel utan framför allt inkörspalten till sjukdomar av olika slag. Där-till veta vi, att en stor del av befolkningen vanvårdar sina tänder. Det är en kostnadsfråga för den enskilde, som han icke alltid rör med. Men så är det ju också med andra sjukdomar, och därför är det vi ha vår sjukvård och sjuk-försäkring. Man måste betrakta tandsjukdomarna på samma sätt som man betraktar andra sjukdomar. Motionärerna ha ansett, att när obligatorisk sjuk-försäkring inom den närmaste tiden skall genomföras, vore det lämpligt att taga med tandvården.

Utskottet, som ansluter sig till tanken om försäkringsskydd och framhåller önskvärdheten av att försäkringsskydd åstadkommes även för tandvårdskost-nader, avstyrker emellertid motionen under hänvisning till de framställningar som gjorts av medicinalstyrelsen till Kungl. Maj:t under föregående år. Det är emellertid att märka, att i de framställningar som medicinalstyrelsen gjort föreslås mycket stora begränsningar i försäkringsskyddet. Medicinalstyrelsen tänker sig, att försäkringsskyddet skulle begränsas till åldrarna sexton till tjugo år, som visserligen är den tid, då människor äro mest utsatta för tand-sjukdomar, varigenom problemet emellertid icke löses. Det är ju icke heller säkert, att Kungl. Maj:t kommer att taga den hänsyn som utskottet hoppas till medicinalstyrelsens framställningar. Det är ju större utsikter att något

Motion angående utredning av de erkända sjukkassornas övertagande av kostnaderna för tandvården. (Forts.)

göres, om riksdagen begär det. Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till den föreliggande motionen.

Herr Nilsson i Varuträsk instämde häruti.

Herr Eriksson i Stockholm: Herr talman! I sak är det mycket liten skillnad mellan den ståndpunkt som motionären här utvecklat och den som vi ha i utskottet. När man inom ett utskott fått klart för sig, att ett ärende är under Kungl. Maj:ts behandling, vill man icke tillråda en riksdagsskrivelse i ärendet, och det är närmast ett sådant fall som föreligger här. Utskottet har icke ansett sig kunna, med vetskap om att ärendet redan är under Kungl. Maj:ts omprövning, föreslå en skrivelse till Kungl. Maj:t.

Med hänvisning härtill ber jag att få yrka bifall till statsutskottets förslag.

Överläggningen var härmed slutad. Herr talmannen framställde propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på avslag därå samt bifall i stället till den i ämnet väckta motionen; och biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 21.

Till bordläggning anmäldes:

sammansatt konstitutions- och första lagutskotts utlåtanden och memorial: nr 2, i anledning av väckta motioner angående bokförings- och redovisningskyldighet för sammanslutningar och andra, som bedriva politisk propaganda; nr 3, i anledning av väckta motioner om skyldighet för utgivare av periodisk skrift att redovisa hur skriften finansieras;

nr 4, med föranledande av kamrarnas skiljaktiga beslut beträffande sammansatt konstitutions- och första lagutskotts utlåtande nr 1 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till ändrad lydelse av §§ 17, 21, 27 och 28 regeringsformen, m. m.;

statsutskottets utlåtanden och memorial:

nr 163, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående de av internationella arbetsorganisationens konferens år 1944 vid dess tjugusjätte sammanträde antagna rekommendationerna i vad propositionen hänvisats till statsutskottet;

nr 164, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1945/46 till vissa byggnadsarbeten vid statens sinnessjukhus m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 165, i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar angående statens kreditgivning till utlandet m. m.;

nr 166, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till kris-tillägg m. m. för budgetåret 1945/46;

nr 167, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda förslag om anslag för budgetåret 1945/46 till oförutsedda utgifter; och

nr 168, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om anslag för budgetåret 1945/46 till landsfiskalerna m. fl.;

bevillningsutskottets betänkanden:

nr 45, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om krigskonjunkturskatt för år 1945, m. m., jämte i ämnet väckta motioner; och

nr 47, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående ändrad lydelse av 1 och 2 §§ förordningen den 28 september

1928 (nr 376) om särskild skatt å vissa lotterivinster, m. m., jämte i ämnet väckta motioner;

bankoutskottets utlåtanden:

nr 47, i anledning av väckt motion angående ordnande av riksdagshusets omgivningar;

nr 48, i anledning av styrelsens för riksdagsbiblioteket framställning om uppflyttning till högre lönegrad av befattningarna såsom förste och andre bibliotekarie vid biblioteket; och

nr 49, i anledning av väckta motioner om tillämpning i full utsträckning inom det statliga pensionsväsendet av grundsatsen om pensionernas oantastbarhet;

första lagutskottets utlåtande, nr 39, i anledning av väckta motioner angående revision av utsökningslagen och i samband därmed stående lagstiftning; samt

andra lagutskottets utlåtande, nr 58, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med anhållan om riksdagens yttrande angående de av internationella arbetsorganisationens konferens år 1944 vid dess tjugusjätte sammanträde antagna rekommendationerna, såvitt propositionen hänvisats till lagutskott.

§ 22.

Anmälades och godkändes bankoutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 320, i anledning av väckta motioner om viss ändring av pensionsbestämmelserna för beställningshavare, som frivilligt överförts till arméns och marinens övergångsstater;

nr 321, i anledning av väckt motion angående utredning om pensionsförmånerna för innehavare av arvodesbefattningar för pensionerad personal vid försvarsväsendet;

nr 322, i anledning av väckta motioner om fyllnadspension åt vissa förutvarande befattningshavare hos nedlagda Bjarred—Lund—Harlösa järnväg; och

nr 323, i anledning av väckta motioner om rätt till familjepension i vissa fall för utom äktenskap födda barn efter befattningshavare eller arbetare i statens tjänst.

§ 23.

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 6.01 em.

In fidem
Sune Norrman.